

ERTAKLAR – YAXSHILIKKA YETAKLAR

DUNYODA YO'Q HUNAR

o'zbek xalq ertaklari

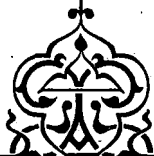

III

0+

ERTAKLAR YAXSHILIKKA YETAKLAR

DUNYODA YO'O HUNAR

O'zbek xalq ertaklari

«O'zbekiston milliy ensiklopediyasi»

Davlat ilmiy nashriyoti

Toshkent – 2018

UO'T: 398.21(=512.133)
KBT 82.3(50')
D 88

D 88 Dunyoda yo'q hunar: O'zbek xalq ertaklari /
T.: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat
ilmiy nashriyoti, 2018. – 144 bet.

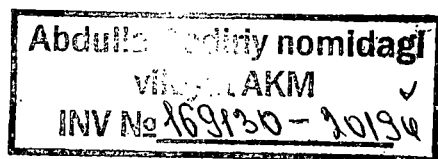
Tuzuvchi:
Hamdamova Mahbuba

Jajji do'stim, keling, qo'lingizdagi ushbu kitobni birgalikda mutolaa qilamiz.

Siz ertaklardagi dovyurak shahzoda-yu, go'zal malikalar bilan suhbatlashishni istaysiz-a? Buning iloji bor. Ertak qahramonlariga quloq soling. Yaxshilab tinglasangiz ular siz bilan gaplashyotganini his qilasiz. Bu to'plamdagi Kenja Botir, malika podachining aqlli va go'zal qizi sizga to'g'ri yo'l ko'rsatishiga biz ham ishonamiz.

«O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti taqdim etayotgan ertaklarning sirli olamiga marhabo!

UO'T: 398.21(=512.133)
KBT 82.3(50')

OPA-UKA

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, bir chol bor ekan. Uning xotini har ikki yilda ikkitadan bola tug'ar ekan. Oradan bir necha yil o'tibdi, cholning bolalari juda ko'payib ketibdi. Bu bolalarni boqish juda qiyin bo'lib qolibdi.

O'zlarining ham qorinlari hech to'ymas ekan. Kunlardan bir kun chol xotiniga:

— Bolalarni uxlatgandan keyin bir qozon atala qil, bir to'yib ichaylik, — debdi. Xotini yarim kechada o'rnidan turib oshga harakat qilib tursa, bir qizi turib:

— Ona, men un elab beraymi? — debdi.

Yana biri turib:

— Suv keltirib beraymi? — debdi.

Yana biri:

— O'tin keltirib beraymi? — debdi.

Yana biri:

— O't yoqib turaymi? — debdi.

Shunday qilib, bolalari uyg'onib har tomondan turib kelaveribdilar. Chol buni ko'rib, zarda qilib ko'chaga chiqib ketibdi. Xotini atalani pishirib, suzish oldidan bolalariga:

— Otangizga ham biroz olib qo'yay, — debdi-da, bir kosa atala olib qo'yibdi. Atalani o'choq boshida qoldiribdi. Bolalar

atalani ichib bo'lgach, yotib uxlabdilar. Bolalardan biri turib, o'choq boshidagi oshni topib ichib, o'rniga suv solib qo'yibdi. Yotib uxlabdi. Birozdan keyin chol uyga kirsam, hammasi uxlab qolgan ekan. O'choq boshiga borib qarasa, kosada bir narsa turgan emish. Qorong'ida atala deb o'ylab, ichib ko'rsa, suv ekan. Shundan chol qattiq xafa bo'libdi. Ertasi bolalariga:

— Bolalarim, men bilan birga yuringlar. Bugun tog'ga borib, do'lana teramiz, — debdi. U bolalarini ergashtirib, bir tog'ga olib chiqibdi. Do'lanani qoqib, bolalariga:

— Men daraxtga chiqib, do'lana qoqaman. Yuqoriga qaramanglar, zo'r berib tera beringlar, — debdi. Bolalar do'lanani teraveribdilar. Chol sekin daraxtdan tushib, uyiga qarab ketaveribdi. Do'lanani terib, yeb bo'lgan bolalar:

— Dada, yana qoqing! — deb yuqoriga qarashsa, hech kim yo'q. Bolalar yig'lashib, har tomonga tarqalib ketibdilar. Shu bolalar orasidan bir qiz bilan bir o'g'il tog'ning bir tarafiga qarab ketibdi. U yerda suv yo'q ekan. O'g'il bola opasiga:

— Opajon, juda chanqadim, — debdi. Shunda bir joyda ko'lmak suv ko'rinibdi. Bola suvni ichay degan ekan, opasi:

— Ichma, bu ayiqning ichadigan suvi, — debdi. Yana biroz yurgandan keyin bir suv ko'rinibdi.

Bola:

— Opa, suv ichaman, — debdi.

Opasi:

— Ichma, bu kiyikning ichadigan suvi, — debdi.

Bola:

— Ichsam nima bo'ladi? — debdi.

Opasi:

— Ichsang kiyik bo'lib qolasan, — debdi. Ukasi opasining so'ziga kirmay, shu suvdan ichgan ekan, kiyik suratiga kirib qolibdi. Qiz hayron bo'lib, yig'lab-yig'lab kiyik bo'lib qolgan ukasini yetaklab yuribdi. Ular borib-borib, bir ko'prikning tagiga kirib yotibdilar.

O'sha yurtning podshosi ovga chiqqan ekan. U ko'prik oldiga kelganda oti hurkib, ko'prikdan o'tmay qolibdi.

Podsho:

— Kimsan, ko'prik tagidan bu yoqqa chiq! — debdi. Qiz kiyikni yetaklab chiqib kelibdi. Podsho qizni ko'rib yoqtirib qolibdi. Podsho navkarlariga

— Bu qizni o'rdaga olib boringlar! Kechqurun ovdan qaytib boraman. Shungacha tursin! — debdi. Navkarlari qizni o'rdaga olib boribdi. Kechqurun podsho ovdan qaytibdi. Qizdan hol-ahvol so'rab, uni parvarish qilish to'g'risida buyruq beribdi. Podsho avvalgi xotinlaridan bola ko'rmagan ekan. Bir necha kundan keyin xalqqa katta to'y-tomosha qilib beribdi va qizni o'z nikohiga olibdi. Qiz homilador bo'libdi.

Podshoning katta xotinlari yosh xotinning homilador bo'lganini bilib, uni yo'qotish payiga tushibdilar. Kunlardan bir kun podsho ovga ketganda, kundoshlar kenja xotinini yo'qotmoqchi bo'libdilar.

Kenja xotin podshoning ovdan qaytish kunlari yaqinlashganda hovuz bo'yida sochlarini yoyib o'tirgan ekan. Kanizaklaridan biri kelib kenja xotinni to'satdan hovuzga itarib yuboribdi. Qiz cho'kib ketibdi.

Kanizakning o'zi esa kenja xotinning kiyimlarini kiyib, unga o'xshagan bo'lib o'tiribdi. Podsho ovdan qaytib, to'ppa-to'g'ri kenja xotinning uyiga kiribdi. Qarasa, xotini boshqa ahvolda.

— Ey, xotin, senga nima bo'ldi? — debdi.

Kanizak aytibdi.

— Sizni o'ylayverib shu ko'yga tushdim, — debdi. Podsho hayron bo'lib, shu kecha u bilan qolibdi.

Xotin ertalab turib:

— Mening boshim qorong'i bo'ldi, menga o'sha kiyikni so'yib bersangiz, — debdi.

Podsho:

— Sen bu kiyikni mening ukam, suv ichib kiyik bo'lib qolgan demabmiding? — debdi.

Kanizak:

— Yolg'on aytgan edim, — debdi.

Podsho navkarlariga:

— Kiyikni so'yinglar! — deb buyruq beribdi.

Navkarlar darrov mis qozonlarni osib, oshpichoqlarni qayrab turganlarida, birdan kiyik hovuz atrofida aylanib, tilga kelibdi:

*Mis qozonlar osildi,
Oshpichoqlar qayraldi,
Chiqmaysizmi, opajon,
Hovuzingiz tagidan, —*

debdi.

Opasi:

*O'ng yoqda oltin beshik,
Chap yoqda kumush beshik,
Tagimda zarvar gilam,
Qanday chiqay, ukajon?! —*

debdi.

Podsho bu soʻzni eshitib, darhol hovuzning suvini chiqarib tashlab, quritishga buyruq beribdi. Hovuzning suvini chiqarib, tagiga qarashsa, bir darcha koʻrinibdi, darchani ochib qarashsa, bir gumbaz koʻrinibdi. Bu gumbazning ichiga kirib koʻrishsa, gumbaz oʻrtasida podshoning kichik xotini oʻtirgan-emish. Uning tagida zarvar gilam, oʻng va chap taraflarida beshik. Podsho xotiniining oldiga borib soʻrabdi:

— Seni kim bu yerga keltirdi?

— Meni bir kanizak hovuzga itarib yubordi. Hovuzga tushgandan keyin koʻzimni ochib qarasam, shu uyda oʻtiribman. Oʻsha onda tugʻdim. Bu ilonlarning makoni ekan. Ular menga yordam qildi. Bu yerda salomat oʻtiribman, — debdi xotini.

Qiz ikki oʻgʻil tugʻgan ekan. Podsho xotini bilan bolalarini hovuz tagidagi gumbazdan chiqarib, el-yurtga katta toʻy qilib beribdi. Kanizakni esa bir baytal otning dumiga bogʻlab, orqasidan aygʻir qoʻyib yuboribdi.

Kiyik boʻlib qolgan bolani esa hakimlarga koʻrsatib, davolatibdilar. Keyin bola oʻz holiga kelibdi. Opa-uka, podsho va uning ikki oʻgʻli birga umr kechirishib, murodlariga yetibdilar.

CHO'LOQ BO'RI

Bir boyning uch o'g'li bor ekan. Boyning katta bog'i ham bor ekan. Bog'ida bir tup chinori bor ekan. Bu chinor tilladan ekan. Har kuni bir bargi yo'qolib qolar ekan. Boy g'azablanib, katta o'g'lini poylatibdi. Ertasiga o'rtanchasini poylatibdi. Uchinchi kuni eng kichkinasini qo'yibdi. O'sha kuni bir tilla qush kelib, chinorning bitta bargini uzib ketibdi.

Kichik o'g'li:

— Ota, bir tilla qush kelib, bargini uzib ketdi. Otishga ko'zim qiymadi, — debdi.

Otasi uch o'g'liga g'azab qilibdi:

— Topsalaring topganing, topmasalaring boshlaring o'limda, — debdi. Ikki o'g'li kulcha-ko'machini g'amlab, yo'lga ketibdi. Eng kichigi hech narsa olmasdan yig'lab ketibdi.

Uch ayrilish yo'lga borishibdi. U yerda bir tosh bor ekan, u toshga: „borsa kelmas“, „borsa kelar“, „borsa xatar“ deb yozib qo'yilgan ekan. Eng kattasi „borsa kelar“ga, o'rtanchasi „borsa kelmas“ga, kichigi „borsa xatar“ga ketibdi. Kichigi bir suvning bo'yiga borib, bir dona nonni suvga tekkizib yeb o'tirgan ekan, bir cho'loq bo'ri kelib qolibdi. Qo'rqqanidan nonning yarmini bo'riga beribdi. O'rnidan turgan vaqtda:

— Qayoqqa borasan? — deb so'rabdi bo'ri.

— „Borsa xatar“ga boraman, — debdi u.

Bo'ri:

— „Borsa xatar“ olti oylik yo'l, yetolmassan. Ustimga mingin, ko'zingni yumgin, olti hatlab yetkazay, — debdi. Bola shunday qilibdi.

Bo'ri:

— Ko'zingni och, — debdi. Bola ko'rsa, taxt tagida turibdi. Bo'ri:

— Qirq pog'onali shotiga chiqasan, qushni olsang, chakkasini¹ olma, — debdi. Bola qushni olibdi. „Uzoq yo'lda yerga qo'yamanmi“, debdi-da, chakkasini ham olibdi. Chakkasida qo'ng'iroqlar bor ekan, jarang-jurung qilibdi. Vazirlar bolani qo'lga tushirib olib, podshohning oldiga olib kiribdilar.

Podshoh:

— Sen qaysi eldan kelding? — debdi.

— Bog'bondan keldim, — debdi bola.

— Nima uchun kelding? — debdi podshoh.

— Qush uchun keldim, — debdi bola.

— Qush uchun kelgan bo'lsang, Mag'ribda bir podshohning qizi bor, olib kelib bergin, qushimni beraman, — debdi podshoh.

Bola qaytib pastga tushibdi.

Cho'loq bo'ri:

— Kallasi katta boyvachcha, nima ish qilding? — debdi.

Bola bo'lgan voqealarni aytib beribdi. „U qizning shahri sakkiz oylik yo'ldir. Ustimga min, ko'zingni yum!“ debdi

¹ Chakka — qafas.

bo'ri va sakkiz hatlab bolani yetkazibdi. Bola o'zini taxt tagida ko'ribdi.

— Qizni olsang, ro'molini olma, ro'molini olsang, qizni olma, — deb gap o'rgatibdi bo'ri. Bola chiqib, qizni uxlab yotgan yeridan olibdi.

„Uzoq yo'lda boshyalang olib ketamanmi“, deb ro'molini ham olibdi.

Tag'in qo'lga tushibdi. Uni podshohning oldiga olib kirishibdi. Podshoh: „Falon joyda yalmog'iz kampirning bir oti bor, shuni olib kelib bersang, so'ng qizimni beraman“, debdi. Bola bo'riining oldiga chiqib:

— To'rt oylik yo'lda bir ot bor, shuni olib kelib bersang, qutulasan, deydi, — debdi.

— Ustingga min, ko'zingni yum! — debdi bo'ri.

To'rt hatlab unga ham olib boribdi. Ko'zini ochsa, o'zini bir Changalimozandaronda ko'ribdi. Bo'ri:

— Yer tagidan teshib kirasan, oxurning yonidan chiqasan. Bosh chiqargan vaqtingda ot bir kishnaydi. Kampir yotgan yeridan bezovta bo'lib chiqib, otini uradi. „Haromgina o'lgur, sen nimaga kishnay berasan, nimani bilding“, deb urib-urib kirib ketadi, — debdi.

Bola shularning hammasini aytganidek bajaribdi. Otni olib chiqibdi. Cho'loq bo'ri ikkalasi podshohning oldiga jo'nabdi. Yo'lda bo'ri:

— Ey, kallasi katta boyvachcha, shu otni podshohga berasanmi? — debdi.

— Nima qilamiz? — debdi bola. Bo'ri:

— Bir yumalab bundan ham yaxshi ot bo'laman. „Bitta ot deb edingiz, ikkita qilib keldim“, deysan. „Tanlab oling“, deganingda, meni tanlab oladi. Sen qizni mingashtirib olib ketasan. Orqangdan men ko'k kaptar bo'lib uchib, yetib olaman, — debdi.

Bola bo'ri aytganini bajo keltiribdi. Podshohning oldiga kiribdi.

— Ikki otdan bittasini tanlab oling, — debdi. Podshoh cho'loq bo'rini tanlab olibdi. Yigit qizni olib ketibdi. Orqasidan ko'k kaptar bo'lib bo'ri yetib olibdi.

— E, kallasi katta boyvachcha, shu qizni podshohga berasanmi? — debdi.

— Nima qilamiz bo'lmasa?

— Men bir yumalab bir qiz bo'lay. Podshoh meni tanlaydi. Sen qizni ham, qushni ham olib keta berasan. Men orqangdan ko'k kaptar bo'lib uchib boraman, — debdi.

Bola shunday qilibdi. Bola:

— Bitta qiz deb edingiz, ikki qiz keltirdim, tanlab oling, — debdi.

Podshoh cho'loq bo'rini tanlab olibdi. Uchallasini olib yigit jo'nab keta beribdi. Bola qush, qiz va otni olib, boyagi yeriga — non yegan joyiga yetibdi. Bo'ri ham yetib kelibdi. Cho'loq bo'ri:

— Bir qush deb eding, shuncha narsali qilib qo'ydim, bergan yarimta noningga rozi bo'lgin, — deb ko'zdan g'oyib bo'libdi.

Bola akalarini istab, „borsa kelar“, „borsa kelmas“ yo‘llariga kiribdi. Ularni topibdi. Biri oshpazga o‘t yoqar, biri hammomda go‘loh ekan. Akalarini chaqirib:

— Endi ketaylik, — debdi.

Yo‘lga tushibdi. Yo‘lda ikkala akasi ukasini o‘ldirishga maslahat qilibdi. Ukasining ko‘zini o‘yib, bir chuqurga tashlabdilar. Bari narsalarini olib jo‘nabdilar. Otalarining oldiga boribdilar. Otasi kichik o‘g‘lidan bexabar, to‘y-tomoshalarni qilib beribdi. Qiz, qush, otlar ovqat yemay, yig‘lasharmish.

— Nimaga bunaqa qilasizlar? — deb so‘rabdi boy. Bilsaki, bularni kichkina o‘g‘li olib kelgan ekan. Akalari uning ko‘zini o‘yib, chuqurga tashlab kelgan ekanlar. Qiz ularni boyning kichik o‘g‘li yotgan joyga boshlab olib boribdi. Qarasalar, bola chala o‘lik bo‘lib yotgan ekan. Olib kelibdilar, tabibga ko‘rsatib davolagandan so‘ng, boy ikkala katta o‘g‘lini jazolashga buyuribdi. Boy qizni kichik o‘g‘liga beribdi. Xiyonat qilganlar jazolarini tortibdilar. Bular murod-u maqsadiga yetibdilar.

O'TINCHI CHOL

Otgan zamonda sakson yashar bir o'tinchi chol bor ekan. Daladan bir ko'tarim o'tin terib kelib, uni sotib, xotini bilan tirikchilik o'tkazar ekan. Bir kuni o'tinini sota olmasdan bozorga tashlab qaytib kelibdi. Chol eshikdan kirishi bilan, xotini:

— Nima olib keldingiz? Kechadan beri hech narsa yeganim yo'q, — debdi.

— O'tinimni sotolmay, quruq qaytdim, — debdi chol.

— Ha, to'g'ri, qachon o'tin sota olsangiz ovqat olib kelasiz-da, bo'lmasa yo'q. Mana shunday vaqtda uyda biror narsa bo'lsa, pishirib-kuydirib yerdik. Endi ertaga ikki qo'shnini hasharga aytsangiz, ular ikki ko'tarim o'tin olib kelsa, uni yoqarmiz, siz olib kelgan o'tinni sotsangiz ovqat bo'lar, — debdi.

Kambag'al xotinining so'zini ma'qullab, kosiblarni hasharga chaqiribdi. Ular ham rozi bo'lishibdi. Erta bilan ikki kosib cholning eshigiga kelib chaqiribdi. Uchovi uchta arqon olib, o'tin terishga chiqib ketishibdi. Daladan o'tin terib, uchovi uch ko'tarim o'tinni orqalayotganda shamol turib, o'tinlarini uchirib ketibdi. Chol: „Er-xotin kecha och yotgan edik, endi bugun ham och qolamizmi?“ deb yig'labdi. Kosiblar cholni yupatib:

— Ey ota, yig‘lamang, bugun er-xotin ikkovingizga ovqat topib berarmiz. Ertaga shamol tingandan keyin yana kelib o‘tin terib ketamiz, — debdi. Ular qaytib kelayotganlarida bir chinorning tagida chuqur ko‘rishibdi. Qarashsa, ular tergan o‘tinlarni shamol kelib shu chuqurga tashlagan ekan. Kosiblar:

— Ota, mana bizning tergan o‘tinimiz, siz tushib olib berib turing, biz taxlaymiz, — deyishibdi. Chol uch ko‘tarim o‘tinni olib bergandan keyin oyog‘ining tagiga qarasa, uch xum oltin turgan emish. Chol bu oltinlarni sheriklaridan yashirmay, chuqurdan olib chiqib, uch bog‘ o‘tinning orasiga bir xumdan bog‘labdi.

Chol kosiblarga:

— O‘zingiz ko‘targan xumdagi oltinlar o‘zingizga, ammo o‘tinni uyimga olib borasizlar, — debdi. Ikki kosib bir-biriga imo-ishora qilib, cholni o‘ldirib, uning ham oltinini olmoqchi bo‘lishibdi.

Kosiblardan biri:

— Sen cholning o‘tinini bog‘la, men qo‘lini bog‘layman, so‘ng chohning bo‘yiga olib borib so‘yib tashlaymiz-da, ustiga tegirmon toshini bostirib ketamiz. Ammo o‘tinni uyiga eltib beramiz, — debdi. Ikkovi cholni sudray boshlaganda chol ulardan:

— Nimaga meni azoblaysizlar? — deb so‘rabdi. Biri turib:

— Sizni o‘ldirib oltinning hammasini o‘zimiz olmoqchimiz, — deb javob beribdi. Chol:

— Bolalarim, meni oʻldirmanglar, mening oyogʻimni goʻr tortib qolgan qari cholman, buning ustiga xotinimning yetti oylik gumonasi bor. Qizmi, oʻgʻilmi shuni bir koʻrsam, undan keyin oʻlsam armonim yoʻq, — debdi. Ular cholga quloq solmay:

— Yoʻq, oʻldiramiz, — deyishibdi. Chol yalinib:

— Men bu voqeani hech kimga aytmayman, ishoning. Faqat oʻtinimni uyga olib borib bersangiz boʻlgani, — debdi. Ular:

— Yoʻq, soʻyamiz, — deyishibdi. Chol turib:

— Boʻlmasa, xotinimga bir vasiyatim bor. Shuni borib aytinglar: „Chol yoʻlda oʻtin koʻtarib kela turib, uch joyda shamoldan yiqilib tushganiga achchiqlanib, boshini olib boshqa bir shaharga ketdi. Agar xotinim oʻgʻil tugʻsa, otini Dod qoʻysin, qiz tugʻsa, oʻzi bilib ot qoʻysin, deb aytdi“, deng.

Ular cholni oʻldirib, oʻligini chohga tashlab, tegirmon toshini bostirib qoʻyishibdi. Uch koʻtarim oʻtinni oltin bilan koʻtarib uylariga qarab ketishibdi. Haligi uch koʻtarim oʻtinni oʻtinchingining uyiga keltirib, cholning xotiniga:

— Eringizning feʻli qursin, bizni ham xafa qildi, oʻzi ham uch joyda yiqilib tushib, achchigʻidan boshqa bir shaharga boshini olib ketdi. Keta turib: „Xotinimga aytinglar: boʻyida gumonasi bor edi. Agar oʻgʻil tugʻsa, otini Dod qoʻysin, qiz tugʻsa oʻzi bilib ot qoʻysin“, dedi, — debdilar.

Xotini yigʻlay-yigʻlay oʻtinni olib kirib ketibdi. Kosiblar yarim xumdan oltinni sarf qilib, naqshin saroy solishibdi.

Ular har shahardan gumashta orttirib, katta boy bo'lib, yetti qiron podshohlarga e'tiborli bo'lib ketibdilar. Adras kiyimlar kiyib, po'ta belbog'lar bog'lashib, kumushdan hassa ushlab yuradigan bo'lishibdi.

Endi bir kalima so'zni o'tinchining xotinidan eshiting. Vaqt-soati yetib xotin bir og'il tug'ibdi, otini Dod qo'yibdi. Dod kunda bir yashab, oyda bir yashab yettiga qadam qo'yibdi. Onasi Dodni ko'chaga chiqarmay, eshikka qulf solib qo'yib, o'zi charx yigirib kun o'tkazar ekan. Bir kun Dod ko'chada o'z tengqurlarining ovozi eshitib yig'lab, onasiga:

— E ona, men ham chiqib bolalar bilan o'ynab kelay, — debdi. Onasi:

— Mening gapimga kirsang chiqaraman; betingga niqob tortib qo'yaman, shu niqobing bilan o'ynaysan. Bolalar niqobingni och desa „Ochmayman“—degin, — debdi. Dod yuziga niqob tortib chiqib, kechgacha bolalar bilan o'ynabdi. So'ngra qorni ochib uyga kiribdi:

— Ona, non bering, — debdi.

Onasi:

— E bolam, sening tashvishingni tortib o'tirgan edim, uyda bir burda non yo'q. Endi otangning hunarini qilmasang bo'lmaydi. Otang o'tinchi edi. Endi ikkimiz dalaga borib ikki ko'tarim o'tin olib kelsak, birimizniki ovqat bo'lsa, birimizniki qo'r bo'ladi, — debdi.

Ona-bola maslahatlashib, ikkovi arqon olib dalaga bori-shibdi. O'tin terib yurib, onasining beli og'rib qolibdi.

Onasi:

— Men birpas yotib dam olay, sen o'ynab tur, — deb bir daraxt tagida yotib uxlab qolibdi. Uyqusidan uyg'onib qarasa, bolasi yo'q.

Bolasini qidirib, „Dod“ deb to'qayga kirib ketibdi. To'qaydan chiqib „Dod“ deb tog' orasiga qarab izlab ketibdi. Tog' orasidan chiqib, „Dod“ deb daryo yoqalab ketibdi. Undan cho'lga qarab „Dod“ deb ketibdi. O'g'lini topa olmay, bolasining dog'ida cho'lda zor-zor yig'lab ketayotgan ekan, oldidan sakkiz yuz askari bilan kiyik oviga chiqqan bir podshoh chiqib qolibdi. Podshoh xotinning dodini eshitib ikkita yasovulga: „U xotinni chayon chaqqanmi yo ilon zahar solganmi, o'zidan o'zi „dod“ deb yig'lab yuribdi, uni olib kelinglar!“ deb buyuribdi. Yasovullar xotinni podshohning oldiga olib kelishibdi. Podshoh xotindan:

— Nima uchun dod deb yig'laysan, ilon chaqdimi, chayon chaqdimi? — deb so'rabdi. Xotin:

— Bolamni yo'qotdim, oti Dod edi. Otini aytib yig'lab ketayotib edim, — debdi. Podshoh:

— Boshqa ot qurib ketdimi, shu otni qo'lasanmi, — debdi. Xotin erining ikki qo'shnisi bilan o'tin olib kelishga ketganda bo'lgan voqeani va erining vasiyatini aytibdi. So'ngra bolam bilan o'tin terishga chiqqan edim, belim qotib birpas yotdim, uxlab qolibman. O'rnimdan turib qarasam, bolam yo'q, — debdi. Podshoh:

— Ering bilan o'tin terish uchun hasharga chiqqan qo'shnilaring hozir bormi? — deb so'rabdi.

Abdulla Qodiriy nomidagi
viloyat AKM
INV № 169130 - 20196

Xotin:

— Bor, ular boy boʻlib ketgan. Bozor chorsida naqshli sa-royda turadigan, kumush kursida oʻtiradigan ikki boy oʻsha qoʻshnilarimizdir.

Podshoh: „Cholni oʻsha qoʻshnilar oʻldirgan boʻlsa kerak“, deb oʻylab, uchta yasovulni chaqirib:

— Uchoving „Dod“ deb shaharga uch tomondan kiringlar. Shahar ichida qaysi bola „Ha“ desa, tutib, otga mindirib olib kelinglar, — debdi. Uchta yasovul „Dod“ deb shaharga kirishibdi. Shaharda kabobpazning doʻkonida kabob yeb oʻtirgan bir bola „Ha“ debdi. Yasovul boladan: „Oting nima?“ deb soʻrabdi. Bola:

— Dod, — debdi. Yasovul:

— Dod boʻlmay oʻl. Choʻllarda onang „Dod“ deb yigʻlab yuribdi, — debdi-da, Dodni otga mindirib podshohning-oldiga olib kelishibdi.

Podshoh niqobdor bolani koʻrishi bilanoq:

— Betingdagi niqobingni och, — debdi. Bola:

— Ey podshohi olam, betimdagi pardani ochtirib nima qilasiz? Qanday gapingiz boʻlsa, ayta bering, — debdi. Podshoh:

— Agar otang bilan oʻtinga chiqqan kishilarni chaqirib, otangning oʻligini toptirib bersam, niqobingni ochasanmi? — debdi.

— Niqobimni ochish ixtiyori menda emas, onamda, — debdi bola.

Podshoh onasini chaqirib:

— Bolangning niqobini ochish ixtiyori senda ekan, niqobini ochsin! — debdi. Onasi podshohga:

— Bu yosh bola bo'lsa, buning yuzini ko'rib nima qilasiz? — debdi.

Podshoh ikki yasovuliga boylarni olib kelishni buyuribdi. Yasovullar boylar oldiga boribdi, ularga siyosat qilib „Podshoh sizni chaqirdi“, deb ikki boyning qo'llarini orqasiga bog'lab, otga mindirib podshohning oldiga olib kelibdi. Podshoh ularning oyoq-qo'llarini yechtirib yerga tushirtiribdi. Podshoh ikki boydan:

— Shu bolaning otasini qayerda o'ldirdinglar? Rostini aytsangiz, sizga zulm yo'q, — debdi. Boylar:

„Bizga zulm yo'q ekan“, deb cholni o'ldirganlariga iqror bo'lishibdi:

— Chinor tagida o'ldirdik, chohga tashladik, — deyihibdi. Podshoh:

— Nima sababdan o'ldirdinglar? — deb so'rabdi. Boylardan biri bo'lgan voqeani birma-bir aytib, chuqurda topilgan oltinning hammasini olmoqchi bo'lib, cholni o'ldirmoqchi bo'lganlarini, oxirida cholning: „Meni o'ldiradigan bo'lsalar, bir vasiyatim bor, borib xotinimga shunday deb aytinglar: eringizning fe'li qursin, bizni ham xafa qildi, o'zini ham xafa qildi. Uch joyda shamoldan yiqilib tushdi. Achchig'idan boshini olib boshqa shaharga ketdi. Keta turib, agar xotinim o'g'il tug'sa, otini Dod qo'ysin, qiz tug'sa otini o'zi bilib qo'ysin“, dedi. Biz „vasiyating shumi“ deb uni o'ldirib, chi-

nor tagidagi chohga ko'mib, ustiga tegirmon toshi bostirib ketdik. Oltinni uyimizga olib borib, bir yarim xumdan bo'lib oldik. Cholning xotiniga o'tinni olib borib berib, cholning vasiyatini aytdik. Shu bilan biz boyib ketdik! — debdi. Ikkinchi boy:

— Ey podshohi olam, sultoni bokaram, dunyo shirin ekan. Shu ishlarni qildik. Nima zulm qilsangiz, mana, oldingizda turibmiz, — debdi. Podshoh:

— Ikki xum oltin turibdimi? — debdi. „Turibdi“, deyishibdi boylar.

Podshoh:

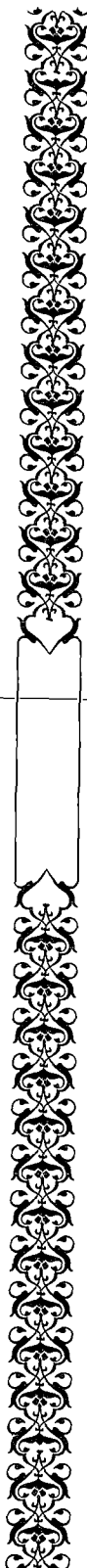
— Ikki xum tillani olib kelinglar, — deb ikki yasovulga buyuribdi. Yasovullar ikki xum oltinni olib kelishibdi. Podshoh Dodni chaqirib:

— Mana bu bir xum oltin otangning o'ldirilgani uchun, mana bu bir xum oltin otangning o'z haqi, ol, rozimisan? — debdi. Dod:

— Men otamning xunidan kechdim. Otamning o'z haqi — bir xum oltinni bering, boshqasi kerak emas, — debdi. Dod bir xum oltinni ko'tarib onasining oldiga olib boribdi. Podshoh bir xum oltinni boylarning o'ziga bo'lib beribdi. Podshoh Dodni chaqirtirib:

— Otangning o'ligini topib berdim. Endi yuzingdan pardangni och, ko'ray! — debdi. Dod:

— Qanday podshohsiz, men yetti yashar bola bo'lsam, yuzimni ko'rib nima qilasiz? — debdi. Podshoh „Niqobingni ochmaysanmi?“ — deb qilichini sug'urib, Dodga hamla

qilibdi. Bola qilichdan qoʻrqib, yuzini ochib yuboribdi. Podshoh bolaning yuzini koʻrib otning tagiga yiqilibdi. Bola sarkardalarni chaqirib:

— Ulugʻlaring behush boʻlib yiqildi. Daryo boʻyiga olib borib hushiga keltiringlar, — debdi. Sarkardalar kelib, podshohni yelpib hushiga keltirishibdi. Podshoh „Dod qayerda?“ deb soʻrabdi. Dodni keltirishibdi. Podshoh:

— Ey bolam, qaysi bogʻning gulisan, devmisan, parizodmisan, qanday gavhar donadan paydo boʻlding? — debdi. Dod:

— Mana shu kampirdan bino boʻlganman, — debdi. Podshoh:

— Yetti iqlim podshosi boʻlib, sendek husndorni Koʻhiqofdan ham topmadim. Mening oʻgʻlim ham yoʻq, qizim ham yoʻq. Sen menga oʻgʻil boʻl, olib ketay. Avgʻon bogʻlarimda, saltanat taxtlarimda oʻtir, seni podshoh qilay, — debdi. Dod turib:

— Men yetti yashar bolaman, ena sutim ogʻzimdan ketgani yoʻq, oʻrdaga loyiq emasman, odamning sarasini ajrata olmayman. Menga shu choʻllarning ixtiyorini bersangiz, men ariq chiqartirib, imorat soldirib, beva-bechoralarga bersam, ming tanob yerni bogʻ qilib, yetti yilda obod qilsam. Oʻn toʻrt yoshga kirganimdan keyin kelib olib ketarsiz, — debdi.

Podshoh Dodga bir sanoch oltin berib „endi ota-bola boʻldik“, deb askarlarini, vazir-sarkardalarini, yasovul-yuzboshilarini olib togʻga kiyik oviga ketibdi.

Dod enasiga qarab:

— Ey onayi mehribonim, sizga shu yerga bir tol yog'ochdan kapa qilib beray, siz shu yerda istiqomat qilib turing. Men bir-ikki ming mardikor olib kelay. — debdi. Ertasi bir qancha mardikor olib kelib Qo'qon viloyatidan ariq chiqartiribdi; imorat qildirib beva-bechoralarga beribdi. Yetti yilda ming tanob yerga bog' qildiribdi. Bu bog' Dodning bog'i deb mashhur bo'libdi.

Bog'ni tayyor qilib o'tirganda, podshoh qirqta sarkardasini yuborib Dodni tilla qafasga, enasini kajava savatga solib oldirib kelibdi. Dodning onasiga qirqta zinasi sangi-marvarid toshdan yasalgan ravoq beribdi. Enaga xotin, qirqta kaniz, qirqta cho'ri, qirqta qul uning xizmatini qilibdi. Har kun Dodning enasiga qirqta qo'yning iligidan osh qilib beribdi.

Podshoh Dodga:

— Endi qo'limga tushding, ota-bola bo'ldik, betingdagi niqobingni olib, taxtinga o'tir! — debdi.

Dod:

— Menga onamdan javob olib kelishga ruxsat bering, undan keyin niqobimni ochay, — debdi. Podshoh ruxsat beribdi. Dod onasining yoniga yugurib borib:

— E onam, mehribonim, podshoh „yuzingni och“, dedi. Unda donolar, vazirlar, qirqta sandalnishinlar¹, yasovullar, ponsodlar², yuzboshi-sarkardalar o'tiribdi. Ular oldida yuzimni ochsam, podshohning yana hushi ketib qolsa, biror

¹ Sandalnishinlar — kursida o'tiruvchilar, ya'ni vazirlar.

² Ponsodlar — beshyuzboshilar, amaldorlar.

dushman chiqib podshohni o'ldirib ketsa, men javobgar bo'lib qolmay tag'in, — debdi.

Shunda onasi:

— Ey, Dod bolam, og'zingni och bo'lmasa, — debdi. Dod og'zini ochibdi.

Enasi bir tuflabdi:

— Bor bolam, endi borib niqobingni ochib o'tira ber, — debdi. Dod podshohning saltanat taxtiga chiqib podshohning o'ng tomoniga borib, niqobini yuzidan olib o'tiribdi. Shunda odamlar Dodning husn-jamolini ko'rib tahsin-ofarin o'qib, podshohga: „Og'lingiz qutlug' bo'lsin“, deyishibdi. Podshoh bular ustidan dur sochibdi. Dod Avg'on bog'iga ov qilish uchun kiribdi. Dodning husnini o'rdaklar, churraklar tomosha qilib, ketidan yurishibdi. O'rdak, churrakdan qochib tuyaxonaga kiribdi, unda ham karvonlar Dodning husnini tomosha qilishibdi. Undan chiqib ichkari o'rdaga kiribdi, undagi qizlar Dodning husnini ko'rib, uni quvlab ketishibdi. U yerdan ko'cha darvozasiga chiqqan ekan, eshikdagi qirq-ta shotir uning husnini tomosha qilib quva beribdi. Undan podshohning chillaxonasiga kirib qutulibdi. Chillaxonada bag'rini zaxga berib yotib uxlab qolibdi. Tushida Ko'hiqofdan bir parizod bir qo'lida kabob, bir qo'lida sharob ushlab uchib kelib, sharobni ichirib, kabobni yedirib ketibdi. Podshohzoda cho'chib uyg'onib o'ng tomoniga, so'l tomoniga qarasa, yonida parizod yo'q emish. Dod shikastalik bilan o'rnidan turib qushxonaga kirib, podshohning qushini qo'liga qo'ndiribdi. Chakasni beliga qistirib, kamon, o'q-yoylar-

ni beliga taqibdi, podshohning otxonasiga kiribdi. Tulpor otni yetaklab chiqibdi. Unga minib, yor ishqida tog' ichiga kirib ketibdi. Tog'ma-tog', cho'lma-cho'l, ko'lma-ko'l yurib bir tilsimli tog'ga kirib qolibdi. Unda uch kecha-yu uch kunduz yuribdi. Oxirida tog' orasidan bir kiyik chiqib cho'lga qochibdi. Dod kiyik orqasidan quvlab, u ham cho'lga chiqib qolibdi, kiyikni topa olmay yo'l yuribdi. Yolg'iz o'zi cho'lma-cho'l, ko'lma-ko'l, yetti kecha-yu yetti kunduz yo'l yurib, bir daryoning bo'yiga yetibdi. Belidagi chakasni yerga suqib, qushni qo'ndiribdi. Daryo bo'yida dam olib o'tirsa, ro'parasida sallasining pechi yelkasiga, soqoli ko'ksiga tushgan, qo'li-da hassa ushlagan malla to'nli, betidan nur yog'ilib turgan bir mo'ysafid chol paydo bo'libdi. Dod mo'ysafidga salom beribdi. Mo'ysafid:

— O'g'lim Dod, bu tilsim daryosi oldida turmang, bunda devlar bor. Siz oshiqlikning ishqida kelgan ekansiz. Sevgan qizingiz parilardan. Lekin buni olib chiqishning iloji yo'q, — debdi. Dod cholga qarab yig'lab bayt o'qibdi. Choling rahmi kelib:

— Men topib beray. Ko'zingni yum, yetti damdan keyin och, — debdi.

Dod ko'zini yumib, yetti damdan keyin ochib qarasa, o'zini daryoning narigi tomonida ko'ribdi. Chol:

— O'g'lim, hoy o'sha ko'ringan tanasi zumraddan, shoxi la'l-yoqutdan, bargi zabarjaddan bo'lgan daraxt yonidagi qo'rg'onning ichiga kirsang, unda jami devlar-parilar uxlab yotganini ko'rasan. Oyog'ing tagida gavhar shamchiroqlar

bo'ladi, unga nazar ko'zingni solmay, undan o'tganingdan keyin, qirq bir hujra bor, unda ham gavhar shamchiroqlar bor, bunga ham qarama. Oxirgi hujraga kirsang, tokchada uchta qovoq turibdi. O'rtadagi qovoqni menga olib kelib ber, — debdi.

Dod cholning aytganiday borib oxirgi hujraga kiribdi, o'rtadagi qovoqni olib kelib cholga beribdi. Chol:

— Ey bolam, sening tushingda ko'rgan yoring shu. Endi ko'zingni yum, — debdi. Birozdan keyin „ko'zingni och!“ debdi. Dod ko'zini ochib qarasa, o'zini oti oldida ko'ribdi. Chol yana: „Sen o'n to'rt kunlik yo'lni bosib kelding, endi men senga bir duo o'rgatay, tez yetasan“, deb unga duo o'rgatibdi. Dod qovoqni qo'ltig'iga qisib otiga minibdi. Chol: „O'g'lim, olgin — oldirma, to'lg'in — to'kilma, yo'lda hargiz qovoqqa hazil qilma, yana o'z boshingga jabr-u jafoni orttirma“, debdi. Dod yo'lda chol o'rgatgan duoni o'qibdi, bir qancha yo'l bosgach, otining boshini to'xtatib: „Men tushimda parizodni ko'rgan edim. Jodugarga uchrabman. Quruq qovoqni nima qilaman“, deb yerga tashlamoqchi bo'lib ushlaganda, qovoqning ichidan „Voy, nozik badanim“ degan tovush eshitilibdi. Dod darrov tilla qilichini sug'urib olib qovoqni bandidan ochibdi. Qarasa: oy desa og'zi bor, kun desa ko'zi bor, shirindan shakar so'zi bor, o'ng betida chaparasta xoli bor, necha alvonlar kiygan, qirq kokiliga durri javohirlar taqilgan bir parizod qiz o'tiribdi. Yigit parini ko'rib, hushidan ketib yiqilibdi. Parizod uni yelpib hushiga keltiribdi. Dod:

— Bo'yingdan aylanib ketay gavharim, topilmas qimmatbaho durri g'altonim.¹ Qaysi bog'ning gulisan, qaysi chammanning bulbulisan, devmisan, parimisan, ins-jinsmisan, qaysi gavhar donadan paydo bo'lgansan? — deb so'rabdi. Parizod:

— Cholning so'zini qulog'ingizga olmay o'zingizga jabr-jafo orttirdingiz. Endi meni uch xil yo'l bilan uyingizga olib borasiz, — debdi. Dod:

— Zarvaraq to'nimni yopib, zarrin ro'molni parda qilib, otga mindirib olib ketaman, — debdi. Qiz:

— Men otga minishga munosib emasman, soyabon aravaga munosibman, — debdi. Yigit:

— Bo'yingdan aylanay, gavharim. Shahar yaqin qoldi. Shaharga yetganda sizni bir tomga chiqarib qo'yib, otam saroyidan qirqta qiz-juvonlarni aravaga solib kelib, karnay chaldirib olib ketaman. Sakson zinali ravoqqa qo'yaman. Ravoqning zinalari marmar toshdan, tepasi qizil marjondan, kunguralari la'l-yog'utdan, — debdi. Malika rozi bo'lib, otning orqasiga mingashib shaharga jo'nashibdi. Shaharga yaqin qolganda bir tomga qizni qo'yib, o'zi shaharga arava olib kelishga ketibdi. Parizod betidagi pardasini ochib atrofga tabassum bilan qarabdi. Bu joyning ro'parasidagi uyda bir kampir turar ekan. U jodugar ekan. Bir yeganda qirqta qo'yning go'shtini yeb, har suv ichganda bir mesh suv ichar, nafasiga bir juvoz aylanar ekan. Shu kampirning

¹ G'alton — yumaloq, katta dur.

uyiga bir yorug' shu'la tushibdi. Kampir, „Bu qanday shu'la ekan, bilay-chi“, deb suv oladigan ko'zasini ko'tarib, ko'chaga chiqibdi. Jodugar kampirning ko'zi parizodga tushibdi. Qiz kampirga salom beribdi. Kampir:

— Ha, onang aylansin, pastga tushib shu ko'zada ariqdan suv olib ber, — debdi. Qizning achchig'i kelib:

— Men sizning cho'ringiz emasman, — debdi. Kampir:

— Sen menga suv olib bergani buloq boshiga borsang shu'lang suvga urib qolsa, men shu shu'lang yorug'ida charx yigirib, ovqat qilarman, degan edim, — debdi. Parizod kampirga:

— Men parizodman, bir dumalayman ilon bo'laman, bir dumalayman kaptar bo'laman, bir dumalayman kampir bo'laman, — debdi.

Kampir:

— Bunchalik hunaring bo'lsa, qani kaptar bo'l-chi, — debdi. Parizod bir yumalab oyog'i qizil marjondan, qanoti la'l-yoqutdan, tumshug'i zabarjaddan bir kaptar bo'libdi, yana yumalab qadimgi asl holiga kelib, parizod bo'libdi.

— Meni Dod qancha mashaqqatlar bilan topib olib keldi. Siz menga suv olib ber, deysiz, — debdi.

Kampir, „Qo'y, olib bermasang o'zim olaman“, deb zarda bilan ko'zasini ko'tarib buloq boshiga ketibdi. Malikaning kampirga rahmi kelib:

— To'xtang, ona, men o'zim olib beray, — deb kampirning orqasidan boribdi. Kampirning qo'lidan ko'zasini olib,

buloqdan suv olayotganda, kampir kelib qizning orqasidan bir tepibdi. Qiz suvga tushib, g'oyib bo'libdi. Kampir ko'zasi-
ni yerga urib sindirib tomga chiqibdi. Qizning zarrin ro'mo-
lini yuziga parda qilib o'tiribdi. Birozdan keyin Dod besh
yuz sarkarda, qirq qiz-juvon bilan har xil o'yinlar qilib ke-
lib qolibdi. Kelib qarasa, qizning o'rnida ko'zi chaksa guruch
damlaydigan qozonday bir kampir o'n to'rt kishilik joyni
egallab o'tirgan emish. Yigit yuzini ochib qarabdi, qo'rqqani-
dan o'zini pastga tashlab yuboribdi.

Sarkardalar Dodning yuziga suv purkab hushiga kelti-
rishibdi. „Ey podshohzoda, sizga nima bo'ldi?“ deb so'ra-
shibdi. Dod ularga kampirning ta'rifini aytishga nomus
qilib, o'rnidan irg'ib turib, kampir oldiga borib:

— Sen o'sha parizodmisan yo o'zgamisan? — debdi.
Kampir:

— Men o'sha siz olib kelgan parizodman, — debdi.

— Bo'lmasa, yana yuzingni ko'ray, — debdi. Kampir:

— Men sizga hozir yuzimni ko'rsatmayman, qachon
meni nikohingizga olasiz, mendan bir o'g'il ko'rasiz, shu o'g'il
yetti yoshga kirganda otangiz to'y qilib beradi, shu kuni yu-
zimni ko'rsataman. Ungacha yuzimni ko'rsatmaslikka qasam
ichganman. Menda hali hunar ko'p: bir yumalayman kaptar
bo'laman, bir yumalayman ilon bo'laman, bir yumalayman
kampir bo'laman, bir yumalayman tag'in parizod bo'laman,
mana, hozir bir yumalab kampir bo'ldim, — debdi. Dod:

— Bir yumalab ilgarigi parizod bo'ling, men sizni pod-
shoh saroyiga olib boraman, — debdi. Kampir:

— Xohlasangiz shu, xohlamasangiz ko'k kaptar bo'lib Ko'hiqofga uchib ketaman, — debdi. Dod o'ylab turib:

— Yetti-yil kutish yigit kishiga nima gap, aravaga tushing! — debdi.

Kampir:

— Aravaga o'zingiz ko'tarib soling! — debdi. U kampirni ko'taraman deb yetti yumalab ag'darilib tushibdi. Enaga xotinlar ko'plashib podshohzodani ko'tarib olishibdi. Kampir podshohzodaga: — Otni o'zingiz minib oling, — debdi. Dod otga minib „chuv“ deb bir qamchi urishi bilan, quduqning ichidan bir qora ot chiqib, uning oldiga kelib gir-gir aylana beribdi. Shu yerdagi odamlar otni ko'rib ofarin qilibdi. Dod o'zi mingan otdan tushib, quduqdan chiqqan otning bo'ynidan quchoqlab silay beribdi. Kampir buni ko'rib:

— Bu otni chiqarib, quduqdan chiqqan qora otni aravaga qo'shing! — debdi. Enagalar qora otga tilla yuganlar kiygizib, aravaga qo'shibdi. Podshohzoda otga minib bir qamchi urib o'rdaga ketibdi. Har qirq odimni bir odim qilib o'rdaga yetibdi. Podshoh bularga durri gavharlar sochibdi. Qiz-juvonlar o'lan aytishib kelishib, kelinni ravoqning tepasiga olib chiqib ketishibdi. Kampir zarrin ro'molni yuziga parda qilib, chimildiqning ichida yuzini ko'rsatmay o'tiribdi. Dod quduqning ichidan chiqqan otni yakka qoziqqa boylab qo'yibdi. Ot suvlig'ini chaynab turibdi.

Podshohzoda ot oldidan keta olmay otning betidan, ot Dodning betidan yarim kechagacha silab chiqibdi. Kampir

kanizaklarga aytib podshohzodani chaqirtiribdi. Dod kampirning oldiga salom berib kiribdi. Kampir turib:

— Ey podshohzoda, yo o'sha qora otni deng, yo meni deng. Bo'lmasa ko'k kaptar bo'lib uchib ketaman, meni desangiz vaqtlitroq nikohingizga oling, farzand ko'rishning orzusini qiling, — debdi.

Podshohzoda kampirdan bu so'zni eshitib, qo'liga zarrin ro'molcha olib zor-zor yig'lab, otasining saltanat taxtiga chiqibdi.

Podshoh og'lining holini ko'rib:

— Sizga kim zulm, alam yetkazdi. Zulm yetkazganlarni olib kelib kallasini olib, kallani minoraga uraman, — debdi.

Podshohzoda:

— E podshoh, men Ko'hiqofdan bir qovoq olib kelayotib, yo'lda ochdim. Ichidan bir qiz chiqdi. Shaharga kirganda uni bir tomga qo'yib o'zim o'rdadan soyabon arava olib kelguningimcha, qizning o'rnida bir kampir paydo bo'lib qolibdi. Kelib yuzini ochib qarasam, ko'zi chaksa guruch damlaydigan qozonday bir kampir o'n to'rt kishilik joyni egallab o'tiribdi; bu kampir bir yumalayman kampir bo'laman, bir yumalayman ilon bo'laman, bir yumalayman ko'k kaptar bo'lib, o'n sakkiz ming olamni aylanib kelaman, bir yumalayman parizod bo'laman, deydi. Men kampirga: „Yana parizod bo'ling, do'st-dushmanning oldida men sizni qanday qilib shu holingizda o'rdaga olib boraman“, dedim. Kampir: „Men husnimni ko'rsatmaslikka qasamyod qilganman, meni shu holim-

cha nikohingizga olasiz, o'g'lingiz yetti yashar bo'lib, otangiz to'y qilib bergan kuni asli husnimni ko'rsataman. Xohlama-sangiz bir yumalab ko'k kaptar bo'lib, Ko'hiqofga uchib keta-man", deydi. Endi men yig'lamay kim yig'lasin. Uni asli pari-zodligida yaxshi ko'rib qolgan edim. Yo'lda bir quduqdan qora ot chiqib gir-gir aylanib turdi. Otdan tushib qora otni quchoqlab silay berdim. Jami odamlar otni ko'rib tahsin qilishdi. Shunda kampir ilgarigi otni aravadan chiqarib quduqdan chiqqan otni aravaga qo'shtirdi. Ot qirq odim-ni bir odim qilib o'rdaga yetkazdi. Kelgandan keyin ham ot bilan o'ynab tursam, kampir chaqirib „Tezda nikohingizga oling“, dedi. Men qanday qilib bu kampirni nikohimga ola-man, har kim sevganini oladi-da, — debdi.

Podshoh aytibdi:

— Ko'p xafa bo'lmang, bir ilojini qilarmiz. Rasmi pari-zodlar duo o'qib har turga kira beradi, o'g'lim. Bir iloj qilib o'g'il ko'rishga harakat qiling! — debdi. Podshoh qirq ke-cha-yu qirq kunduz to'y-tomosha qilib nikoh o'qitibdi.

Podshohzodani mast qilib kampirning oldiga kirgizishib-di. Podshohzoda ertasiga yana qora ot yoniga chiqib, bo'yni-dan quchoqlab silay beribdi. Bir oxurga sharbat, bir oxurga shakar to'kib beribdi. Oylardan oy o'tib kampirning haligi qora otga boshi qorong'i bo'lib qolibdi. Podshohzodani cha-qirib:

— Qassobni olib kelib, shu qora otni so'ydirib bering. Go'shtini kabob qilib yeyman, — debdi.

Podshohzoda noiloj, qassobni chaqirtirib kelib:

— Shu otni soʻyib bering, — deyishi bilan qassobning qoʻlidan pichogʻi bilan boltasi tushib ketibdi. Qassobning koʻziga ot parizod boʻlib koʻrinibdi.

— Taqsiri olam, bu ot emas, parizod-ku. Men bu otni soʻya olmayman, men oʻz jonimdan qoʻrqaman, — deb qassob qaytib ketibdi. Xizmatchilar yana boshqa qassobni olib kelishibdi. Podshohzoda qassobga:

— Shu otni soʻyib bering! — debdi. Otni koʻrishi bilan bu qassobning ham qoʻlidagi pichogʻi bilan boltasi tushib ketibdi, oʻzi behush boʻlib yiqilibdi.

Qassob oʻrnidan turib:

— Oʻrdangizda shunday bir parizod yursa, shuni soʻydirmoqchisiz, jinni boʻldingizmi? — debdi. Podshohzoda: „Bu nima gap, mening oldimga jinni qassoblar keladi. Ikkovi ham bu otni parizod deb soʻymadi“, deb qassobga qarab:

— Shu otni qanday qilib boʻlsa ham soʻyasiz! — debdi. Qassob podshohzodadan qoʻrqib:

— Men otni soʻysam, boshimga kelgan balolarga balogardon boʻlasizmi? — debdi.

Podshohzoda:

— Albatta, balogardondirman, — debdi. Qassob „Qanday qilay, hukmi podshoh vojib ekan“, deb otning oyogʻiga arqon solishi bilan ot oʻzi beozor yiqilibdi. Qassob otning boʻyniga pichoq tortibdi. Otning boʻynidan uch joyga uch tomchi qon sachrabdi. Shu uch tomchi qon oʻrnidan uch tup terak koʻkarib chiqib, har biri besh qulochdan boʻlibdi.

Kampirning oldidan bir kaniz chiqib:

— Otning jigaridan berar ekansiz, — debdi. Qassob jigarini olib beribdi. Qassob bir yon nimtasini teridan ajratayotganda yana bir kaniz chiqib:

— Otning bir sonini berar ekansiz, — debdi. Shunday qilib kampir otning go'shtini yeb tamom qilibdi.

Podshohzoda otidan ajralganiga xafa bo'lib, yig'lab taxtiga chiqibdi. Oylardan oy o'tib, to'qqiz oy, to'qqiz kun, to'qqiz soat, to'qqiz daqiqadan keyin bir o'g'il tug'ilibdi. Bolani beshikka belaydigan bo'lishibdi. Kampir podshohzodani chaqirib:

— Bolangizni beshikka belashadi. Shu teraklarni kesib, mana bu ravoqning to'rt tarafidan to'rt eshik va bir beshik qilib bering, — debdi. Podshohzoda daraxtni kestirib eshik ham, beshik ham qildirmoqchi bo'lib usta chaqiribdi. Usta kelib, daraxtlarni ko'rishi bilan arra, teshasi qo'lidan tushib ketibdi.

— Ey podshohzoda, bular parizod-ku, o'rdangizda shu uch parizod yashasa nima qiladi? — debdi. Podshohzoda:

— Kessangiz ham kesasiz, kesmasangiz ham kesasiz! — debdi.

Usta turib:

— Boshimga tushgan balolarga giriftor bo'lsang ke-say, — debdi. Podshohzoda qabul qilibdi. Shunda oltita ar-rakash uch terakka arra qo'yibdi. Teraklar beozor o'zlari yiqila beribdi. Daraxtlardan taxta tilibdi; beshik yasaydigan beshik yasabdi, duradgorlar eshik yasabdi, eshikni kampir-ning ravog'iga olib chiqib qurib beribdi. Duradgorlarga bir

dona gavhar beribdi, ular chiqib ketibdi. Beshikni olib kelib, bolani yo'rgaklab, beshikka solib, ustidan durlar sochibdi. Bolani beshik siqib o'ldiribdi. Kampir dod deb yig'lab, qochib chiqmoqchi bo'lganda, eshik kampirni siqib qolibdi. Dod kelib kampirni ajratib olibdi. Dod beshikdan bolani ko'tarib chiqib kelayotganda enagalar unga:

— Ey podshohzoda, hali yoshsiz, ko'p bola ko'rasiz, o'likni ko'targaningiz bilan tiriladimi? Qora kigizni yuvgan bilan oqaradimi? — deb bolani qo'lidan tortib olishibdi.

Dod ko'z yoshini oqizib, tashqariga chiqib ketibdi. Eshikdan chiqsa, bir qalandar turgan emish. U qalandarga cho'ntagidan bir dona dur olib uzatibdi. Qalandar durni olmay aytibdi:

— Ey, podshohi a'zam, shu tarasha, shox-shabbalarni menga bersangiz, men uni yoqib, haqingizga duo qilsam, — debdi. Dod:

— Ol, yoqaver, — deb qalandarga besh arava shox-shabba, tarashalarni in'om qilibdi. Qalandar ularni yig'ishtirmoqchi bo'lib turganda shox-shabba, tarashalar osmonga ko'tarilib uchib ketibdi. Podshohzoda bilan qalandar hayron bo'lib qolibdi. Qalandar o'z yo'liga ketibdi. Uyiga kelsa, o'zining chaldivori o'rnida qirq zinali katta saroy paydo bo'lib qolibdi. Qalandar saroyini ko'rib, hushidan ketibdi; yana hushiga kelib o'z uyini aniqlash uchun qo'shnilarinikiga kiribdi.

Qo'shnisining uyida besh kishi o'tirgan ekan. Qo'shnisi qalandarni ko'rib:

— Uying boshingni yesin. Uyingni dev-parilar bosib ketdi, — jonimizni hovuchlab o'tiribmiz, — debdi. Qalandar uyidan xabar olay deb ichkariga oyoq uchi bilan kiribdi. Qarasa, ravoqning tepasidan bir parizod ikki dev bilan tushib kelyapti. Parizod uyning egasi qo'rqib kira olmay turganini ko'rib, devlarga javob berib yuboribdi. Parizod qalandarni uyga taklif qilib:

— Ey mehribon ota, kiravering, shu joy, shu davlatlar sizniki, endi shunga loyiq ust-bosh kiying, — deb bir bo'xcha zarrin kiyimlar berib kiyintiribdi. Qalandar davlatli bo'libdi.

Kunlardan bir kun qiz qalandarga:

— Ey ota, ichkari kirib sandiqni oching, undagi durri-gavharlardan olib sarf qilib mamlakatga osh bering. Podshohlarni ham chaqiring, podshohzoda Dodni ham chaqiring. Har qaysisiga zarvaraq to'nlari kiygizib yuboramiz, — debdi.

Qalandar qirq kunlik xarajatni uch kunda tayyor qilibdi. Qirqta doshqozon quribdi. Avg'on bog'da qirq kecha-yu qirq kunduz tuynugidan tutun chiqarmaydigan kambag'algacha osh beribdi. Podshoh „gadoynikiga boramanmi?“ deb kelmay, qirqta sarkardasi bilan podshohzoda Dodni yuboribdi. Podshohzoda zar-saltanat bilan kelibdi. Qalandar qiz oldiga kirib:

— Qizim, podshohning o'zi kelmadi, shahzoda qirqta sarkardasi bilan keldi, — debdi.

Qiz:

— Podshoh kelmasa ham mayli. Ziyofatni katta qiling. Mehmonlarga yetti iqlimga arziydigan kiyimlar kiygizing. Podshohzodaga shohona libos kiygizing, chiqib ketish oldida imoratlarni tomosha qildiring, keyin podshohzodani mening ravogʻimga olib chiqing, — debdi.

Qalandar podshohzodaga imoratlarni tomosha qildiribdi. Qizning ravogʻiga olib chiqibdi. Parizod necha alvon kiyimlar kiyib, oʻziga oro berib oʻtirgan ekan.

Podshohzoda bilan parizod bir-birlariga salom berib, ikkisi ham hushlaridan ketib qolibdi. Podshohzoda hushiga kelib parizodga qarab, uni sevib, sahrolarda kezib yurganlarini, yuragi zardobga toʻlganini aytib bayt oʻqibdi.

Parizod:

— Ha, podshohzoda, kalla deb qovoqni kiyib olgan ekansiz-da. Bitta jodugar kampirning soʻziga kirib, bola qilganingizga rahmat. Quduqning ichidan chiqqan qora ot men boʻlaman, bilmay aravaga qoʻshdingiz. Qirq odimni bir odim qildim. Qora otni jodugarga soʻyib berganingizda uch terak boʻlib koʻkarib chiqdim. Beshik bilan eshik qildirdingiz, beshikdagi bolani qisib oʻldirdim, eshikda kampirni siqqanimda ajratib oldingiz — bilmadingiz, uyalganimdan qoʻyib yubordim. Bolaning dogʻini tortib, koʻzdan yosh oqizib tashqariga chiqdingiz. Qalandar keldi, shox-shabbani unga inʼom qildingiz. Shox-shabba oʻzicha yigʻishtirilib osmonga chiqib ketib, qalandarning hovlisiga tushdi, — deganda, Podshohzoda:

— To'xtang, malikam, bundan ortiq menga gap yo'q, — deb o'qday otilib pastga tushibdi. Otiga minib o'rdaga kelibdi. Kampirning oldiga kirib:

— Ha, jodugar, qani, hunaringni ko'rsat, kaptar bo'lib ko'r-chi, — debdi. Kampir:

— Men hali hunarimni ko'rsatmayman. Hali tag'in o'g'il ko'raman, shuning to'yida ko'rsataman, — debdi. Podshohzoda kampirning bosh yuvib o'tirgan joyidan sochidan burab pastga olib tushibdi. Jallodlarni keltirib kampirni bir enlikdan qirqib tashlatibdi. Podshohzoda otasi oldiga chiqib:

— E ota, mehribonim, suyunchi bering, yorimni topdim, — debdi. Podshoh darhol karnay-surnay chaldiribdi. Dod qirqta soyabon aravaga qiz-juvonlarni solib, o'yin-kulgilar bilan yorini olib kelibdi. Qirq kecha-kunduz to'y qilib, Dod parizodga uylanibdi. Podshoh Dodni o'z o'rniga podshoh qilibdi. Murod-maqsadga yetibdi.

BOLA — PODSHODIR

Otgan zamonda bir podsho:

— Dunyoda mendan ham zoʻr odam bormi? — deb Jiyroncha chechan nomli kishiga aytibdi. Jiyroncha:

— Ey, taqdir, dunyoda sizdan ham zoʻr odam bor, men topib beraman, — debdi. Podsho:

— Topib bera olmaysiz, dunyoda mendan zoʻr odam yoʻq. Istagan odamimni oʻldiraman, zindon qilaman, — debdi. Shunda Jiyroncha chechan podshoning kichik oʻgʻlini koʻtarib otasining oldiga qoʻyibdi. Bola otasiga:

— Ota, suv! — debdi. Podsho tura solib suv olib kelib beribdi.

Jiyroncha chechan kulib oʻtiraveribdi. Bir vaqt bola:

— Ota, sut bering! — debdi. Sut keltiribdilar. Bola:

— Ota, aralashtirib bering! — debdi. Podsho suvni sutga aralashtirib beribdi. Bola:

— Ota, suvni sutdan ajratib bering! — debdi. Shunda podshoning jahli chiqib:

— Sutni suvdan qanday ajratib boʻladi? — debdi. Bola yigʻlab, xarxasha qila beribdi. Shunda Jiyroncha podshoga qarabdi. Podsho:

— Haqiqatan, bola mendan ham zoʻr podsho ekan! — debdi.

PODACHINING QIZI

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, qadim zamonda uzoq yurtda bir podachi bor ekan. Uning xotini ancha vaqt kasal yotib, axiri o'libdi-da, yolg'izgina bir qizi yetim qolibdi.

Podachi bir tul xotinga uylanibdi, ikkinchi xotin bir qiz ergashtirib kelibdi. Yetim qizga o'gay ona hadeb zulm qilaveribdi, yetim qizning rang-ro'yi za'faronday sarg'ayib ketibdi. Ona o'z qiziga kunda yog'liq non berar ekan-da, o'gay qizga qotgan non berib, og'ir-og'ir ishlarni buyurar ekan.

Yetim qizga onasidan bir sigir, bir xo'roz va bir tovuq qolgan ekan.

O'gay ona har kuni: „Bir savat paxtani yigirib, sigirni boqib kel!“ deb qizni dalaga haydab yuborar ekan. Qiz charxni oldiga olib, qattiq nonni sovuq suvga ivitib yeb, o'gay ona aytgan ipning yarmisini ham yigirolmay kelar ekan. O'gay ona qiz sho'rlikning sochlaridan tortib urar ekan, a'zoyi badanini o'ymalab, ko'kartirib yuborar ekan. Otasi ham keyingi xotinining gapiga kirar ekan. Qiz bir kun dalada sigirini o'tlatib qo'yib, o'zi charx yigirib o'tirsa, birdan qattiq shamol turibdi-yu, paxtasini uchirib ketibdi. Qiz uni ushlab olaman deb yugurib ketaveribdi, lekin tutolmabdi. Oxiri paxtani shamol tog' bag'ridagi bir g'orga olib kirib ketibdi. Qiz g'orning

ichiga kirsam, oppoq sochli kampir o'tirgan emish. Qiz darhol ikki qo'lini ko'ksiga qo'yib:

— Assalomu alaykum, buvijon! — debdi.

— Vaalaykum assalom, kel, qizim, kel! Xo'sh, nima kulfat tushdi boshingga? — deb so'rabdi kampir.

Qiz boshidan kechirgan hamma voqeani kampirga birma-bir aytib beribdi.

Shunda kampir:

— Ey, bolam, xafa bo'lma, o'gay onangning bergan paxtasini sigirga yedir, keyin sigirning yelinidan iplarni tortib o'rib olaver! — debdi va qizning boshini silab turib:

— Agar boshingga biror kulfat tushsa menga kel, mushkulingni o'zim oson qilaman, — debdi.

Qiz sevinchini ichiga sig'dirolmay, tezda sigir oldiga boribdi, paxtani sigirga yedirib, yelinidan sut sog'anday ipni tortib olaveribdi. Bir tekis ingichka ip chiqaveribdi. Bir nafasda bir necha kalava ip sog'ib, o'gay onaning oldiga kelsa, u:

— Muncha kech kelding?! Bor, sigirning tagini tozala, hovlini supur! — deb o'dag'aylabdi.

O'gay ona kunda-kunda necha savat paxta bersa ham, qiz bechora hammasini silliq qilib, ipga aylantirib kelaveribdi. O'gay ona bunga chidayolmay poylabdi, qarasaki, voqea haligidek emish.

Bir kuni kechqurun eri ishdan kelganda:

— Adasi, hademay qish kiradi, mening mol go'shti yegim kelyapti, iloji bo'lsa sigirni so'yib bersangiz, — debdi.

Laqma eri „Xo‘p“ deb sigirni so‘yib, go‘sht-yog‘ini saranjomlabdi. Yetim qiz sho‘rlik yig‘lab-yig‘lab g‘ordagi kampir oldiga yana boribdi. Shunda kampir qizning boshini silab turib:

— Yig‘lama, bolam, hechqisi yo‘q! Uyingga borib sigirningning suyaklarini, terisini, dum va shoxlarini yig‘ib, bir joyga ko‘m. Payti kelganida kuningga yaraydi, — debdi.

Qiz kampirning aytganlarini qilibdi. Bir kun o‘gay ona o‘z qizini rosa yasatib, mehmonga olib ketibdi. O‘gay qizning oldiga bir xalta guruch bilan bir xalta moshni aralashtirib:

„Men kelguncha mana shu mosh bilan guruchni bir-biridan ajratib qo‘y“, deb qizning boshiga bir musht urib, eshikni ustidan qulflab ketibdi. Qizning onasidan qolgan haligi bitta tovug‘i bilan bitta xo‘rozi kelib, yig‘lab o‘tirgan qizga yordam beribdi: bir nafasda moshni moshga, guruchni guruchga ajratibdi. Qiz quvona-quvona kampir oldiga boribdi. Kampir qizning boshini silab:

— Bolam, qizlarimdan to‘rttasini senga qo‘shib beray. Sen ular bilan yurt podshosining to‘yiga borgan, ko‘mib qo‘ygan suyak, teri, dum va shoxlarni ochib qara-chi, nima sir ko‘rar ekansan, — debdi. O‘sha onda to‘rtta qiz paydo bo‘lib, kampirga salom beribdi. Podachining qizi ular bilan birga uyiga borib, ko‘mib qo‘ygan narsalarini ochib qarasa, sigirning terisi bir libos bo‘libdiki, tilla tugmalar qadalgan, yalt-yalt tovlanarmish. Sigirning tuyoqlari bir g‘alati kavush bo‘libdiki, xuddi qoshiqqa o‘xsharmish; suyaklari esa dūr, gavhar, marjon bo‘lib qolibdi. Haligi qizlar olib kelgan ko‘ylaklarni,

libos, kavushlarni qizga kiydirib, ro'mol o'ratib, gulob bilan yuzini yuvganlarida qiz o'n to'rt kunlik oydek bo'lib, uning husn-jamoli haligi qizlar husnidan yuz chandon oshib ketibdi. U qizlar podachining qiziga cho'ri bo'lishib, to'yga bori-shibdi.

To'y egasi „Allaqaysi yurt podshosining qizi keldi“, deb o'ylab, qizni uyning to'riga o'tkazibdi. Qizning o'gay onasi ham to'yga borgan ekan, poygakda qolib ketibdi. Ziyofat juda quyuq bo'libdi, qand o'rniga novvot, suv o'rniga sharbat tortilibdi. Ziyofat o'tgandan keyin qiz dasturxondagi meva-chevalarni o'gay onasiga uzatibdi. O'gay ona, qizni tanimay, suyuna-suyuna ovqatlarni olib qaytibdi. Qiz ko'p izzat-hurmat bilan to'ydan chiqibdi, uyiga tez borish uchun shoshilibdi, shoshilganligi sababli oyog'idan bir poy kavushi tushib qolibdi. O'gay onasi borguncha, hech narsani ko'rmagandek, uyga kelib o'tiribdi.

Bir vaqt o'gay ona o'z qizi bilan uyga kelib, o'gay qiziga maqtanibdi:

— Biz ajoyib tomoshalarni ko'rdik, quyuq ziyofatda bo'ldik, bir podshoning qizi keldi, oy desa og'zi bor, kun desa ko'zi bor, shirin-shakar so'zi bor, o'z oldidagi xilma-xil ovqatlarni bizga berdi. Sen nima qilib o'tiribsan, qo'yib ketgan mosh-guruchlarni nima qilding?

Qiz bir xalta mosh, bir xalta guruchni onasi oldiga olib chiqib qo'yibdi. Buni ko'rgan o'gay onasining dami ichiga tushib ketibdi.

Podshoning to'yini o'tkazib kelayotgan kampirlardan bittasi yo'lda botqoqqa botib qolgan chiroyli kavushning bir poyini topib olibdi.

„Bu qanaqa kavush bo'ldi, umrimda bunday chiroyli, bejirim kavushni ko'rmagan edim“, deb to'ppa-to'g'ri podshoning oldiga oboribdi.

Podshoning ko'ziga kavush yaxshi ko'rinish:

— Shu kavushning egasi juda chiroyli qiz bo'lsa kerak. Kim bo'lsa ham o'shani olaman, yurt-u olamni qidirib, shu kavushning egasini topinglar! — debdi.

Ikki kampir uyma-uy yurib, haligi kavushni har bir qizga kiygizib ko'ribdi: hech qaysisining oyog'iga to'g'ri kelmabdi.

Podsho „Endi kimning uyi qoldi“, deganda „Falon podachining uyi qoldi“, deyishibdi.

Podsho:

— Podachining uyiga boringlar! — debdi. Kampirlar podachining uyiga kelishi bilan o'gay ona yetim qizni tandirga qamab, tandir og'zini berkitib qo'yibdi. O'z qizini yasatib kampirlarga ro'para qilibdi. Kavushni qizga kiygizmoqchi bo'lishsa, oyog'ining uchi ham sig'iasmish. Buni ko'rgan onasi kalovlab qolibdi.

Kampirlar endi ketaylik deb turganda, tovuq bilan xo'roz tandir boshiga chiqib: „Bibi, bibi, munda“, dermish. Kampirlardan bittasi „Tavba, tovuq ham gapiradimi? Tandirda bir gap borga o'xshaydi“, deb uni ochib qarashsa, bir qiz o'tirgan emishki, go'yo hur-paridek. So'ngra uni tandirdan chi-

qarib olib, kavushni kiygizib ko'rishsa, oyog'iga loppa-loyiq kelibdi.

Kampirilar podsho oldiga borib: „Suyunchi, suyunchi!“ deyishibdi va „Shunaqa bo'yi tolma, ikki yuzi olma, og'zi an-gishvonadek mahpora qizga loyiq keldi“, deb qizni ta'rif qili-shibdi. Podsho har ikkala kampirga bosh-oyoq sarmo berib-di, to'y harakatiga tushibdi. O'gay onaning joni halqumiga kelib, xo'roz bilan tovuqning boshlarini uzib tashlabdi.

To'y yaqinlashgan sari o'z qizini parvarish qilaveribdi. O'gay qizning ikki ko'zini o'yib, o'zini qamishzor to'qayga tashlabdi va uning o'rniga o'z qizini uzatib boribdi. Podsho qarasa, qiz judayam xunuk emish.

Bir bo'zchi chol to'tilarga naycha qilish uchun to'qayga borsa, bir qiz muk tushib yig'lab yotgan emish. Chol borib:

— E, bolam, nima bo'ldi senga, nega yig'laysan? — deb so'rabdi. Shunda qiz voqeani birma-bir aytib beribdi.

Cholning qizga rahmi kelib:

— Bolam, menda na o'g'il, na qiz bor. Uyda birgina kam-pirim bor, u boyaqish charx yigirib ip qilib beradi, men bo'z to'qiyman, shu bilan kun ko'ramiz. Endi sen menga qiz bo'lgin, yolg'izlik kampirning ham joniga tekkan, — debdi.

Qiz rozi bo'libdi. Keyin chol qizni yetaklab uyga olib boribdi, kampir xursand bo'libdi. Qiz kulsa og'zidan guldasta, yig'lasa ko'zidan dur to'kilar ekan.

Kunlardan bir kun kampir bir qiziq narsa gapirgan ekan, qiz qah-qah urib kulib yuboribdi, shunda og'zidan guldastalar to'kilibdi.

Qiz cholga qarab:

— Otajon, mana shu gullarni savatga terib, podsho qasri oldidan o'tavering. „Gul keldi!“ „Gul keldi!“ deng. Agar podsho xotini chiqib, „Gulingizni sotasizmi?“ desa, „Ko'zga alishaman!“ deng, — debdi.

Chol qiz aytganiday qilib, „Gul kelde-e-e! Gul kelde-e-e!“ deb o'taversa, podshoning xotini uni chaqirtirib so'rabdi:

— Guling necha pul?

— Gulimni pulga sotmayman, ko'zga alishaman, — debdi chol.

Podshoning xotini yetim qizning sandiqda saqlagan ikki ko'zini cholga chiqarib beribdi. Kechasi qiz ko'zlarini o'z o'rniga solib uxlab yotsa, g'or ichidagi kampir kelib, qizning ko'zlarini tuzatibdi. Qiz uyg'onsa, ko'zi chiroqdek ochilib ketibdi, hamma yoqni dur bosibdi. Kulgan sari og'zidan gul-dasta to'kilmish.

Chol kunda savat-savat gullarni, durlarni sotaverib, bo'yib ketibdi. Oltindan qo'rg'onlar yasab, cho'l-biyobonlarga suv chiqaribdi. To'qaylarni gulistonga aylantirib yuboribdi.

Bir kuni o'sha yurtning podshosi ovga chiqibdi. Qarasa, cho'l-biyobonlar obod bo'lib, tog' tepasida mustahkam qo'rg'onlar paydo bo'lgan emish. Ilgarigi ov joylarida bulbul-lar, to'tilar, qumrilar sayrashayotgan emish. Podsho odamlardan:

— Bu yerni kim obod qildi? — deb so'ragan ekan, kishilar:

— Boʻzchi cholning qizi obod qildi, — deb javob berishibdi.

Podsho „Shu qizni bir koʻrsam, oʻlsam ham armonim yoʻq edi“, deb kecha-kunduz orzuda boʻlibdi.

Qiz bir kun dugonalari bilan ovga chiqibdi. Shu kuni podsho ham yolgʻiz ovga chiqqan ekan. Ular daryo yoqasida uchrashib qolibdilar. Shu payt shamol kelib qizning yuzidan pardani koʻtaribdi. Podsho qizni koʻrishi bilan hushidan ketib, otdan yiqilibdi. Qizlar podshoni saroyga olib boribdilar. Qiz podshoga:

— E, podsho, agar loyiq koʻrsangiz, vazirlaringiz, qirqta yigitingiz va uy ichingiz bilan biznikiga mehmon boʻlib kelsangiz, — debdi.

Podsho rozi boʻlibdi. Oradan koʻp oʻtmay vazir-u vuza-rolari va navkarlari bilan qiznikiga mehmon boʻlib kelibdi. Qiz ularning tagiga yetti qavat koʻrpacha solibdi. Qirq qoʻyni soʻydirib, turli noz-neʼmat bilan ularni kutib olibdi. Yarim kecha boʻlganda yuziga yetti qavat parda tutib, dutor chalib, boshidan oʻtganlarni birma-bir aytib beribdi. Keyin yuzidan pardani olib tashlabdi. Podsho bu gaplarni eshitib voqeaga tushunibdi, berahm qaynonasi bilan xotinini oʻlimga buyuribdi.

El-yurtga toʻy berib, podachining qiziga uylanibdi. Yaxshi yashab, yaxshi oshab, murod-maqсадlariga yetishibdi.

TO‘QQIZ DANGASA

Bir bor ekan, bir yo‘q ekan, qadim zamonda o‘nta aka-uka qarindoshlar bor ekan. Ularning to‘qqiz-tasi dangasa, bittasi abjir, hammasining kasbi aravasozi ekan.

To‘qqiz dangasa shahar bozorining o‘rtasida, bir abjir bo‘lsa shaharning bir chetida yashar ekan. Shahar o‘rtasida yashovchi dangasalar kamhafsalarlikdan bir kunda bir aravani zo‘rg‘a yasari ekanlar. Shahar chetida yashovchi bir abjir bo‘lsa, bir kunda to‘qqizta arava yasari ekan.

Kunlar o‘taveribdi. Bozordagi xalq to‘qqiz dangasa yasagan arava yomon, deb, bir abjir yasagan aravalarni juda yaxshi, deb maqtari ekanlar. Bu maqtov og‘izdan og‘izga ko‘chib, birga ikki qo‘shilib, abjir aravalarining narxini oshirib, dangasalarining aravalari narxini pasaytiribdi. Borib-borib oxiri dangasalarining aravasiga xaridor topilmay qolibdi.

To‘qqiz aravasozi boshi qotibdi. Ular xayolga cho‘mibdilar. Kunlarning birida dangasalar boshlarini quyi solib, bel-larini bukib arava sozlayotganlarida, ulardan biri sheriklariga qarab:

— Topdim!.. — deb qichqirib yuboribdi. To‘rt dangasa mix qoqqancha, uch-tasi g‘ildirakni, bittasi to‘qmoqni ko‘targanicha qotib qolibdi.

— Hozir borib abjirni ishga solaman, ishimizni maqtayman, — debdi haligi. — Har birimiz kuniga to'qqiz aravadan, to'qqizovimiz sakson bir arava yasaymiz, deyman, pulimiz ko'pligidan nima qilishimizni bilmay qoldik, seni sherik qilishni lozim topdik, yur biznikiga, bu yerda ter to'kib, kulfat tortib yurma, ukamizsan, bizning uyga borib oyog'ingni uzatib yot, deb aytaman. U ko'nadi, o'zim bilan birga olib kelaman, bir necha kun bizda turadi. Bu vaqt ichida aravalarimizni pullab olamiz.

— To'g'ri aytasan, — debdi ikkinchi dangasa, — abjir yasagan aravalarni ham o'zimiz chiqarib sotamiz.

Bu maslahat dangasalarga ma'qul tushibdi. Shundan keyin ularning biri abjirnikiga boribdi.

— Abjir uka, biz senga achinyapmiz. O'ylab qara, bir non bilan qorning to'yadi-yu, sen bo'lsang ertadan kechgacha tinmay ter to'kasan. Nima azob? Qo'y bularni. Biznikiga yur. O'zing bilasan, to'qqiz aravasoymiz, kuniga sakson bir arava qilamiz, aravalarimizning narxi joyida. Yur, biz bilan birga bo'l.

Dangasa u deb, bu deb, xullas, ko'ndiribdi.

— Borsam bora qolay, — debdi abjir.

O'zi yasagan to'qqiz aravaga mol-mulkini ortib, dangasalarning uyiga ko'chib boribdi. Dangasalar unga alohida uy ajratib beribdilar. Shundan keyin abjirning uyiga har kun mehmonlar kela boshlabdi, akalar ham ziyofatning quyug'ini yer ekanlar.

Oradan ancha vaqt o'tgach, abjirning puli tugab qolibdi.

U ko'p o'ylab turmay, uyida arava tuzatmoqchi bo'libdi. Ammo abjirni kuzatib yurgan dangasalardan biri uni o'zlari bilan birga ishlashga ko'ndiribdi. Birga ishlay boshlabdilar.

Yozning issiq kunlari ekan. Dangasalar issiqni vaj qilib, o'zlarini salqinga uribdilar. Ish boshida abjirning yolg'iz o'zi qolibdi, ammo u tinch turmay, peshanasini tang'ib olib, ishini davom ettiraveribdi.

Kechqurun aravalarni sanab chiqibdi. Bir o'zi yasagan arava to'qqizta, dangasalar yasagan arava bitta, hammasi o'n-ta emish. U ajablanibdi, lekin indamabdi. Bozorda dangasalarining aravalarini hech kim olmabdi. Abjir yasagan aravalar esa qo'l-qo'lga tegmay, birpasda tamom bo'libdi.

Abjir avval achchiqlanibdi, keyin dangasalarni yaxshiroq ishlashga o'rgata boshlabdi, ammo dangasalarining bo'yinlari ishga yor bermas ekan.

Abjir ishyoqmaslarni tashlab ketibdi. Dangasalar: „Endi nima qilsak ekan?“ deb ko'p o'ylashibdi.

Biri yana hiyla topib, nari-beri ishlayotgan sheriklariga qarabdi:

— Topdim! — deb baqiribdi. Dangasalarining biri mix qoqqancha, oltitasi arava o'qini g'ildirakka solmoqchi bo'lgancha va bittasi to'qmoqni ko'targanicha qotib qolibdi.

— Bugun kechasi abjir yasagan aravalarga o't qo'yamiz, ertaga bozorda bizning aravalardan boshqa arava bo'lmaydi, narxi ham oshadi! — debdi haligi dangasa.

Ular kechasi abjirning aravalariga o't qo'yib yuborishibdi.

Abjir uyida yo'q, arava pullarini yig'gani qishloqqa ketgan ekan. Ertalab eshagiga minib, bir xurjun tilla bilan uyga qaytayotsa, yo'lda tanish yo'lovchi uchrab qolibdi. U, achi-nib, aravalarning yonib kul bo'lganini aytibdi.

— O'tgan ishga salavot! — debdi abjir va hech narsa bo'lmaganday yo'lida davom etibdi. U dangasalarning uy-lari oldidan o'tayotganda, juda xursand kishiday, ashula ham ayta boshlabdi.

Dangasalar bu vaqtda aravalarini bozorga olib chiqmo-qchi bo'lib turgan ekanlar. Abjirning ashulasi eshitilganda, ular hayron bo'lishibdi.

— Salom, abjirvoy, ahvollar qalay? Tinchlikmi?

— Tinchlik, — debdi abjir.

— Aravalarining yonibdi, deb eshitdik, rostmi?

— Rost, aravalarimni ko'zim qiymagandan yondirolmay yurardim, baxtinga allaqanday insofli odamlar topilib, ara-valarimni yondirishibdi. Menga arava kuli zarur edi, juda xursand bo'ldim.

— Arava kuli zarur edi, deysanmi?

— Ha, asti so'rama, bozorda arava kulini tillaga almash-yaptilar. Mana, ko'rib turibsan, — abjir tagidagi xurjunini ko'rsatibdi, — kulni tillaga alishtirib kelyapman. Dangasa-lar hayron qolishibdi. Abjir boshqa hech so'z aytmay jo'nab ketibdi.

Dangasalarning boshlari qotib, avval ko'p tortishibdi-lar, keyin o'z aravalariga o't qo'yibdilar. Aravalar yonib kul bo'libdi.

Keyin dangasalar aravalarining kulini xurjunga solib, bozorga jo'nashibdi.

Bozorda odam ko'p ekan. To'qqiz dangasa eshaklariga ikki ko'zi to'la kul xurjunlarni ortib, bozorga kirib kelishibdi.

— Arava kuli oladigan bormi?

— Yaxshi aravalarining kuli!

— Bir xurjun kulning bahosi bir xurjun tilla. Kep qoling, opqoling, ho-hoy...

Hamma hayron bo'libdi. To'qqiz dangasa baravar baqiraveribdi.

Avval odamlar ichaklari uzilib kulishibdi, keyin kaltak olib dangasalarni bozordan haydab chiqaribdilar.

Bu dangasalarga juda alam qilibdi. Shunday jahllari chiqibdiki, abjirdan qasos olmoqchi bo'libdilar. Yarim kechada abjirning uyiga boribdilar. Devordan oshib, hovliga tushibdilar. Abjir uyida yo'q ekan. Nima qilishni bilmay, abjirning eshagini kaltaklabdilar, eshak yiqilib, o'lib qolibdi.

Dangasalar qo'rqib, uylariga qarab qochibdilar.

Ertasiga ertalab abjir uyiga kelsa, eshagi o'lib yotgan emish. Ko'p xafa bo'libdi, eshagini aravaga ortib jo'nabdi.

Dangasalar poylashsa, abjir eshakni aravaga ortib qishloqdan chiqib ketyapti, ishning oxiri nima bo'lishini kutib turishibdi.

Abjir dalada katta bir xirmonga ro'para kelibdi. Bu xirmon sudxo'r Salimboyniki bo'lib, xirmon boshida xuddi Salimboyning o'zi nonushta qilib o'tirgan ekan.

Abjir dam olmoqchi bo'libdi. Eshakni xirmonga to'g'rilab turg'izib qo'yibdi. Uzoqdan qaralsa, eshak kappalab bug'doy yeyayotganday ko'rinar emish.

Buni ko'rib Salimboy juda g'azablanibdi, eshakka qarab do'q urib baqiribdi.

Eshak bo'lsa, uning nazarida, bug'doyni kappalab yeyaveribdi. Salimboy hech nimaga qaramay, eshakka yaqin kelib tayoq bilan bir uribdi.

Eshak yiqilibdi, bu choq uzoqdan abjirning dod-faryodi eshitilibdi.

— Eshagimni o'ldirib qo'yding, boy!

Boyning quti o'chib ketibdi. Yalina boshlabdi.

— Jon abjirjon, dodlama. Eshagingning ajali yetgan ekan. Endi o'zingdan o'tar gap yo'q, bo'lar ish bo'ldi. Qo'y, hech kim bilmay qo'ya qolsin.

— Yo'q, eshagimning xunini to'laysan. Bo'lmasa seni omon qo'ymayman, — debdi abjir qo'lga katta tayoq olib.

— To'xta, eshagingning xunini to'layman, nima talab qilasan?

— Oltin, — debdi abjir.

— Qancha?

— Bir xurjun.

Boy rozi bo'libdi.

Abjir tillani olib, uyiga qaytibdi. Yo'lda dangasalarga duch kelibdi.

— Salom berdik, abjirvoy!

— Alik oldik, dangasalar!

— Ahvollar qalay? Qanaqa yangiliklar bor?

— Yangiliklar ko'p, — debdi abjir, — shu kechasi esha-gim o'lib qolgan edi, o'ligini bir xurjun tillaga almashtirib kelyapman.

Dangasalar uning xurjunini titib ko'rishibdi. Xurjun to'la tillani ko'rib, ko'zlari kosasidan chiqib ketayozibdi.

Abjir xayrlashib, jo'nab qolibdi.

Dangasalarining rosa ichlari kuyibdi. Bir yo'la boy bo'l-moqchi ekanlar, bittadan eshakni o'ldirib, jasadini ortib bo-zorga jo'nashibdi.

— O'lgan eshak oladigan bormi? Tillaga alishtiramiz!

Xalq rosa kulibdi, keyin g'azabga kelibdi:

— Bu qanday noma'qulchilik! O'likni ham sotadimi!

Xalq ularni urib-urib bozordan haydabdi.

Yalqovlar juda ham g'azablanibdilar. Abjirning uyiga qa-rab yo'l olibdilar.

Abjir uyda yotar ekan, birdan tapir-tupur oyoq tovushi eshitilibdi. Qarasa, to'qqiz dangasa uning uyiga bostirib ke-layotganmish. Abjir qochibdi, dangasalar quvib ketibdi.

Dalada abjir qo'y haydab kelayotgan qo'ychi boyga uchrabdi.

— Hoy, qayoqqa qochayotibsiz? — deb so'rabdi boy.

— Ey, xabaringiz yo'qmi, meni podsho qilib ko'tar-moqchilar.

— Podsho qilib ko'tarmoqchi bo'lganlariga qochyap-sanmi? O'lma, oshqovoq. Meni podsho qilib ko'tara qolsin-lar, — debdi.

— Unday bo'lsa kiyimlaringizni yeching. Mana mening kiyimlarim, kiying, — debdi abjir. Ikkovi kiyim-boshni almashtiribdilar. Keyin qo'ychi boy asta-sekin yugurib, abjirdan uzoqlashibdi.

✦ Bu vaqt hansirashib dangasalar kelib qolishibdi, qo'ychi boy kiyimidagi abjirdan so'rashibdi:

— Shu yerdan bir qochoq o'tdimi?

— O'tdi, — debdi abjir.

— Ko'p bo'ldimi?

— Yo'q, hozirgina o'tdi, — abjir bir qo'lini peshanasiga qo'yib, — huv ana, qochib ketyapti, — debdi. Dangasalar qochoqni ushlab, qo'l-oyog'ini boylashibdi, qopga solib daryoga otishibdi.

O'z ishlaridan xursand bo'lib, uylariga qaytishibdi. Oradan ko'p o'tmay, qo'ychi boyning mingdan ortiq qo'ylarini haydab, abjir o'z uyiga qaytib kela boshlabdi. Abjirni tirik ko'rgan dangasalar o'zlarini yo'qotib qo'yishibdi.

— Ha, — debdi bir shum dangasa, — qayerdan kelyapsan?

— Hech so'ramang, — debdi abjir uh tortib. — Dilkash odamligimni o'zingiz bilasiz, lekin ko'rolmaydiganlar ko'p, ularning yordami bilan davlatmand bo'ldim.

— Qanday qilib? — deb so'rashibdi dangasalar. Abjir voqeani so'zlay boshlabdi:

— Bugun ertalab allakimlar uyimdan to dalagacha quvib borishdi, keyin ushlab, qo'l-oyog'imni boylab daryoga tashlashdi. Daryoga cho'kib ketdim. Voy-voy... Daryo tagida qo'ylar shuncha ko'p ekanki, asti so'ramang, hayron qoladi kishi...

Daryo tagiga tushganimda qo'ylar menga yalina boshladilar, „Bizga xo'jayin kerak, agar sen xo'jayin bo'lsang, qancha istasang, shunchamiz seniki bo'lamiz, sen bilan yer yuziga chiqamiz“, dedilar. Shunda men: „Menga mingtangiz kifoya“, deb aytdim. Darrov mingta qo'y qator bo'lib, men bilan birga daryoning labiga chiqdi. Mana ko'rib turibsizlar, — deb qo'ylarni ko'rsatibdi, — o'sha qo'ylar — shular.

Dangasalarga toza alam qilibdi.

— Birodarimiz abjirvoy. Biz senga doim yaxshilik qilib kelamiz, bizni daryoga elt, bizga ham qo'ylardan olib ber, — deyishibdi.

— Vaqtim yo'q, bo'lmaydi, — debdi abjir. Dangasalar ko'p yalinishibdi. Shundan keyingina abjir:

— Bo'lmasa, mayli, yuringlar, — debdi. Daryo labiga borishibdi. Abjirning qo'ylari daryo labida o'tlab yurishgan ekan. Dangasalar qo'ylarning suvdagi aksini ko'rib yanayam sevinishibdi.

— Voy-voy, anavi semiz qo'ylarni ko'ring-a. Munchayam ko'p ekan.

— Voy, bu hali bir qismi, — debdi abjir. Dangasalar shoshib qolibdi. Har qaysisi suvga oldinroq tushib, badavlat bo'lishga intilarkan.

Abjir ularga: „Qoplarga tushinglar“, debdi. Xash-pash deguncha dangasalar to'qqiz qopga kirib olib, qoplarning og'zini mahkam bog'lattirishibdi. Dangasalar o'zlari yumalab, daryoga tushib, cho'kib ketishibdi.

Shu bilan Abjir yigit murod-maqсадiga yetibdi.

DUNYODA YO'Q HUNAR

Otgan zamonda bir podshoning go'zal qizi bor ekan. Shu mamlakatda bir kambag'al dehqon bo'lib, uning ham yolg'iz o'g'li bor ekan. U podshoning qiziga oshiq bo'lib qolibdi-da, sovchi jo'natibdi.

Podsho unga:

— Dunyoda yo'q hunarni o'rgansa, qizimni beraman, — debdi.

Endi dehqon o'g'lini turli hunarlarga o'rgatmoqchi bo'libdi va uni bir kashmirining uyiga olib boribdi, unga shogird qilib beribdi. Kashmiri kishi o'z hunarini birovga o'rgatmas ekan, shogirdlarini o'n kun och qo'yib o'ldirar ekan. Bu yigitni qamayotganda kashmirining qizi ko'rib qolibdi va yigitga otasidan yashirincha yordam berib, otasi bilgan hunarlarining hammasini unga o'rgata boshlabdi.

O'n kun o'tgach, dehqon kelib o'g'lini olib ketibdi. Kashmiri yigitning o'lmaganini ko'rib hayron bo'libdi. Yigitning payiga tushibdi. Yigit qizdan shunday bir duo o'rgangan ekanki, uni o'qib bir dumalab, xohlagan narsasining qiyofasiga kira olar ekan.

Bir kuni yigit ajoyib tulpor ot bo'libdi, otasi uni bozorga olib borib sotibdi, chol uyiga kelsa, o'g'li ham otasining orqa-

sidan yetib kelibdi. Otasi hayron bo'libdi. Kelgusi bozor kuni yigit katta bir nor tuya bo'libdi, otasi uni yana bozorga olib boribdi, bu safar tuyani bozorda kashmiri kishi ko'rib, yigit ekanini bilibdi-da, uni darrov sotib olibdi, uyiga olib borib so'ymoqchi bo'libdi.

U qizga:

— Pichoq olib chiq! — debdi. Qiz ham yigitni tanibdi. Uyga kirib pichoqlarni bekitibdi-da:

— Topolmadim, — debdi. Otasi qiziga tuyani berib, o'zi pichoqqa kirib ketibdi. Qiz otasining yo'qligidan foydalanib, tuyani qo'yib yuboribdi. Tuya kaptar bo'lib uchib ketibdi. Qizning otasi bir dumalab burgut bo'libdi-da, uning orqasidan quvlabdi.

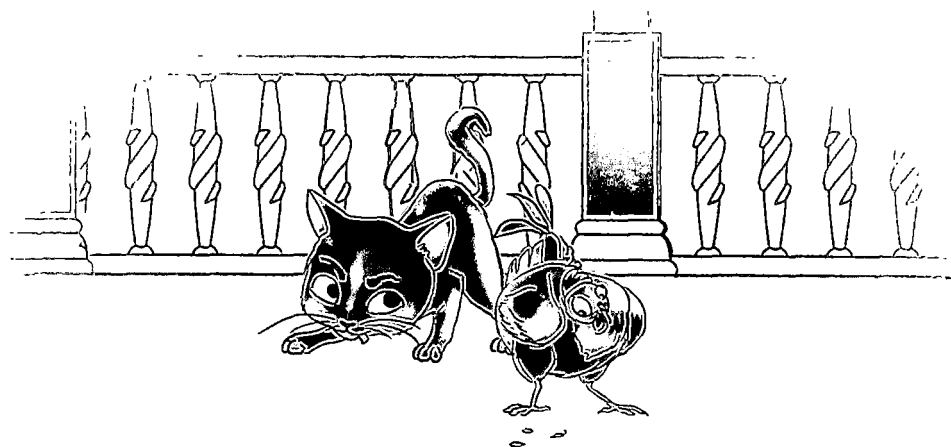
Ular quvlab bir-biriga yetay deganda, yigit baqa bo'lib suv ostiga yashirinibdi, kashmiri laylak bo'lib uni axtaribdi, ushlab olay degan ekan, yigit bedana bo'lib uchibdi. Chol qirg'iy bo'lib quvibdi.

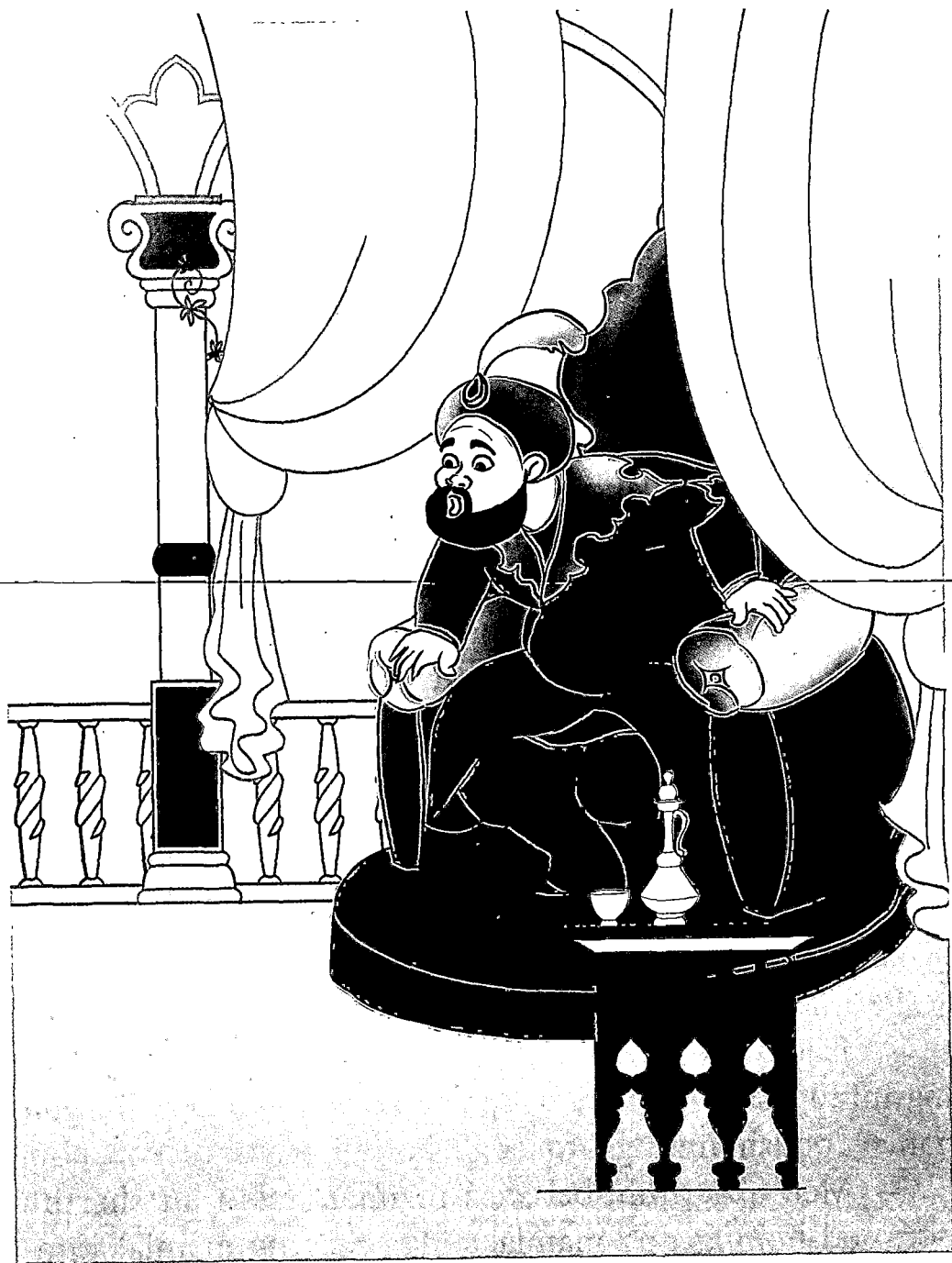
Nihoyat, unga yetay deganda yigit podshoning bog'idagi ochilib turgan gullari orasiga kirib gul bo'lib olibdi, chol qaysi gul yigit ekanini ajrata olmay, bulbul bo'lib sayray beribdi, shu vaqtda podshoning qizi kelib haligi gulni uzib olibdi-da, otasiga beribdi. Kashmiri darrov musiqachi bo'lib yaxshi kuylarni chala boshlabdi, podsho juda miriqib, bu kuyni tinglabdi.

U kishi shohdan gulni so'rabdi, podsho bermabdi, yana so'rabdi, shoh yana bermabdi. Kashmiri xiralik qilib so'ray

bergan ekan, podsho g'azablanib gulni yerga uribdi, gul qo'noq bo'lib sochilib ketibdi, kashmiri jo'jali tovuq bo'lib, qo'noqni yeya beribdi va yeb tamom qilibdi. Podsho kavushining ichida bir dona qo'noq qolgan ekan, u qo'noq katta olg'ir mushuk bo'libdi-da, haligi jo'jali tovuqni bir chekkadan yeb bitiribdi va bir dumalab odam bo'lib, podshoga ta'zim qilibdi.

Podsho yigitning o'rgangan hunariga qoyil qolibdi-da, qirq kecha-yu qirq kunduz to'y-tomosha qilib haligi yigitga qizini beribdi, shunday qilib yigit murod-maqsadiga yetgan ekan.

OIRO KUYOV

Bir podshohning qirq o'g'li bor ekan. Bir kuni podshoh katta o'g'lini uylantirmoqchi bo'libdi. Buni eshitgan boshqa o'g'illari, „Bizlarni ham uylantiring“, deyishibdi. Podshoh qirqta o'g'liga qirqta qizlik odamni qidirtira boshlabdi. Bir necha yillar qidirgandan keyin, o'z mamlakatidan olti oylik yo'lda bo'lgan bir podshohning qirqta qizi borligini eshitib, shu podshohning dargohiga bir tuyay bilan maston kampirni sovchilikka yuboribdi. Kampir olti oylik yo'lni ilamon tuyay bilan olti kunda bosib boribdi. Podshohning o'rdasiga kelib, eshik oldini supuribdi. Podshohning xizmatkorlari kampirni ushlab podshohning oldiga olib kirishibdi. Podshoh kampirdan nimaga kelganini so'rabdi.

Kampir:

— Ey podshohim, sizning qirqta qizingiz bor ekan. Shu qizlaringizga sovchilikka keldim, — debdi.

Podshoh:

— Haqiqatan, mening qirqta qizim bor. Ularning hammasini tug'ishgan qirqta yigitga beraman, — debdi. Kampir ham o'z podshohining qirqta o'g'li borligini aytibdi. Podshoh:

— Men qizlarimni berishga roziman, lekin bir shartim bor: podshohingiz o'z mamlakatidan mening mamlakatim-

gacha bo'lgan olti oylik yo'lga ariq qazdirib, o'z suvini mening suvimga qo'shsin, — debdi.

Maston kampir o'z mamlakatiga qaytib podshohga:

— Ey, podshohi olam, shu olti oylik yo'lga ariq qazib, o'z suvingizni ul podshoh suvlariga qo'shsangiz, qizlarini berar ekan, — debdi.

Podshoh bu shartga rozi bo'libdi.

Podshoh shahardagi hamma fuqarolarni yig'dirib, ariq kovlata boshlabdi. Xalq bir oyda uch-to'rt toshlik yo'lgacha ariq kovlabdi. Podshohning o'g'illari ariqni tezroq kovlatish uchun navbat bilan mehnat qilayotgan odamlar ustidan xo'jayinlik qilib turishibdi. Bir qancha odamlar uylaridan, bola-chaqalaridan ajralib, podshohning zulmiga chiday olmay, bu ishdan norozi bo'la boshlashibdi. Bir kun odamlarning: „Podshohning o'g'illari xotin olmay ketsin, hammamizni uy-joyimizdan, bola-chaqamizdan judo qildi“, deb gaplashganlarini podshohning kichik o'g'li eshitib, ariq kovlayotgan odamlarning hammasiga javob berib yuboribdi. Akalari buni ko'rib, „Bizni xotinsiz qoldirding“ deb bir mushtdan urib ketibdi. Kichik ukasi yig'lab-yig'lab ariq yonida yotib, uxlab qolibdi. Sahar vaqti bir chol kelib, bolani uyg'otib:

— Ha, o'g'lim, nima uchun bu yerda yotibsan? — debdi. Bola bo'lgan voqeani cholga gapirib beribdi. Chol:

— O'g'lim, xafa bo'lma, bu ariqni kovlash qiyin emas. Lekin senga bir nasihatim bor, shuni bajarasan. Kovlagan arig'ingizning bir tomoni yoz, bir tomoni qish bo'ladi. Akalaring to'yga borganda sen o'zing bormay, pichog'ingni berib

yuborgin. Akalaring kelinlarni olib yoʻlning yarmiga kelganda yomgʻir yogʻadi, yomgʻirdan keyin qor yogʻadi, qordan keyin tosh yogʻadi.

Shu vaqtda bir oq uy koʻrinadi. Zinhor-bazinhor shu oq uyga kirishmasin. Tez orada havo ochilib ketadi. Otangga shu gaplarni tayinla, — debdi-da, tayogʻini ot qilib minib, „Koʻzingni yum“ debdi. Bir pasdan keyin „Och!“ debdi. Bola koʻzini yumib-ochsa, shu olti oylik yoʻlga ariq kovlanib, ikki podshohning suvi bir-biriga qoʻshilibdi. Chol bolaga yana „Koʻzingni yum!“ debdi. Bola koʻzini yumibdi. „Koʻzingni och!“ debdi. Bola koʻzini ochib qarasa, oʻzini yigʻlab yotib qolgan ariq boʻyida koʻribdi. Chol gʻoyib boʻlibdi. Bola yana ariq boʻyida avvalgiday qilib yotibdi. Ertasi akalari ariq boshiga kelib qarashsa, suv oqib yotibdi, suvning boshi koʻrinmaydi. Akalari bolani uygʻotib otalari oldiga olib borishibdi. Bola otasiga:

— Ariqni men kovlab, ikki suvni bir-biriga qoʻshdim, — debdi.

Podshoh oʻgʻlidan xursand boʻlib, kelinlarni olib kelishga tayyorgarlik koʻrib, bir qancha askarlari bilan joʻnabdi. Bir necha oy yoʻl yurib, yoʻl yursa ham moʻl yurib, suvsiz sahro choʻl yurib, qizlar yashaydigan mamlakatga yetib borishibdi. Podshoh bularning kelayotganini eshitib, yoʻllariga poyandozlar tashlab kutib olish uchun bir qancha askarlari bilan peshvoz chiqibdi. Qirq kecha-yu qirq kunduz toʻy-tomosha qilib, bir kam qirq yigitga qizlarini nikoh qilibdi. Kichkina kelinni esa pichoqqa nikoh qilishibdi. Yigitlar bir qancha

askarlar bilan kelinlarni olib yo'lga tushibdilar. Bir necha kun yo'l yurib, yo'lning yarmiga kelganda yomg'ir yog'a boshlabdi. Yomg'irdan keyin qor yog'a boshlabdi, qordan keyin tosh yog'a boshlabdi. Shu payt oq ravot ko'rinibdi. Podshohning katta o'g'illari shu ravotga kirishga ijozat so'rabdi. Podshoh: „Ukangizning nasihati bor, kirmangiz“ deb ravotga kirishga rozilik bermabdi. Akalari otasini koyib: „Siz bitta o'g'lingiz deb bizlarni o'ldirasizmi“, deb quloq solmasdan qo'rg'onga kirishibdi. Podshoh ham noiloj orqalaridan kiribdi. Bular hammasi qo'rg'onga kirishi bilan havo charaqlab ochilib ketibdi. Qo'rg'onning to'rt burchagidagi to'rt quduqdan suv otilib chiqib, pastga tushib turibdi, qozonlarda palovlar pishgan, dasturxonlar yozilgan, shirin sharbatlar, turli taomlar qo'yilgan, ko'rpachalar solingan. Otlar uchun har biriga yakka mixlar qoqilgan, oxurlarga yemlar solingan. Lekin hech kim yo'q ekan. Ravotga kirgan odamlarning hammasi taomlardan yeb, bu oqshom shu joyda yotibdilar. Ertalab turib, yo'lga tayyorlanib darvozadan chiqayotganlarida bir ajdarho kelib darvozaning og'zini to'sibdi. Tilga kirib:

— Qani, buning haqini berib ketinglar! — debdi.

Podshoh:

— Pul kerakmi, dunyo kerakmi, ot kerakmi? Ol! — debdi. Ajdarho:

— Menga pul ham, dunyo ham kerak emas, kichik o'g'lingni bersang bo'ladi, boshqa hech narsa olmayman, — debdi. Podshoh xafa bo'libdi.

Lekin katta o'g'illari otalariga:

— Mayli, beraman deb ayting, yo'l uzoq, borib ololmaydi, — deb podshohni ko'ndirishibdi. Podshoh kichik o'g'lini ajdarhoga berishga rozi bo'lib jo'nab ketishibdi.

O'n kun yo'l yurganlaridan keyin uzoqdan bir narsaning uchib ketayotganini ko'rishibdi. Uchib ketayotgan narsa tez vaqt ichida yaqinlashibdi. Qarasalar, kichik ukasini ajdarho domiga tortayotgan ekan. Bola podshoh yoniga yaqinlashganda „Ota, olib kelayotgan kelingizni kimga bersangiz bering“ deb o'tib ketibdi-da, ravotning oldida turgan ajdarhoning oldiga boribdi. Ajdarho bola kelishi bilan bolaning beliga ikki marta aylanib betini betiga qo'yib:

— Bir kunlik umringdan kechasanmi, qirq kunlik umringdan kechasanmi? — debdi. Bola o'ylab turib:

— Qirq kunlik umrimdan kechaman, — debdi.

— Bo'lmasa, falon mamlakatda bir podshohning qizi bor. Shu qizni qirq kun ichida menga keltirib berasan, keltirmasang o'zingni yeyman, — debdi.

Bola ajdarhodan qirq kunlik javobni olib, yo'lga ravona bo'libdi. Bir necha kun yo'l yurib bir joyga kelsa, yo'lda juda ko'p chumolilar yurgan emish. Bola ularni bosib o'ta olmay, kechgacha chumolilarning o'tib bo'lishini kutib o'tiribdi. Kechqurun chumolilar o'tib bo'lgandan keyin oxirida chumolilarning podshohi bolaning oldiga kelib:

— Ha, yigit, nima uchun bu yerda o'tiribsiz? — deb so'rabdi.

— Men chumolilarni bosmay deb ularning o'tib ketishini kutib o'tiribman, — debdi bola. Chumoli:

— Senga rahmat, balki biz ham bir kunningga yararmiz, — debdi-da, bolaga bir hovuch somon beribdi. Bola somonni olib, yana bir necha kun yo'l yurgandan keyin ikkita sherning olishayotgani ustiga borib qolibdi. Qarasa, sherlar bir quyonni ushlab olib, qanday qilib bo'lib yeyishni bilmasdan olishayotgan ekan. Bola sherlardan quyonni so'rab olib, quyonni yonidagi pichog'i bilan ikki bo'lib beribdi.

Sherlar:

— Rahmat, odamzod o'g'li, shu quyonni bo'lib yeya olmasdan uch kundan beri ovora edik, — deb boladan xursand bo'lib:

— Mana ol, bir kunningga yararmiz, — deb ustlaridagi yunglaridan uzib beribdilar. Bola yana yurib-yurib, kechqurun bir qishloqqa boribdi. Kechasi yotish uchun bir kampirdan joy so'rabdi. Kampir joy berib:

— Ha, o'g'lim, qayerdan kelayotibsan, nima ish qilib yuribsan? — debdi. Bola oldin nimaga kelganini kampirga aytma bdi. Kampir qistagandan keyin podshoh qizini olishga kelganini aytibdi. Kampir xafa bo'lib:

— O'g'lim, bu ishni qo'y. Juda og'ir ish, buni bajarish juda qiyin. Yosh yigit ekansan, bekorga o'lib ketasan. Bir necha qiyin shartlari bor, ularni bajara olmaysan. Mana, qara, yettita yakka mixda yetti ot turibdi. Mana shu yetti otni yetti o'g'lim minib yurar edi.

O'g'illarim shu podshohning qizini olamiz deb podshohning shartlarini bajara olmasdan, birin-ketin o'lib ketishdi. Bir o'zim shu hovlida qoldim. Qo'y, o'g'lim, podshohning qizidan boshqa qizlar ko'p. Shulardan biriga seni uylantiraman, seni o'zimga o'g'il qilib olaman, — debdi.

Bola kampirga:

— Hay ona, nima bo'lsa ham men shu podshoh qizining shartlarini bajarishga bel bog'laganman, shu shartlarni bajarishga majburman, — debdi.

Ertalab, kampirning yig'lab-yalinishiga qaramay, podshoh dargohiga borib, dovulini chalibdi. Podshohning odamlari kelib, bolani shoh oldiga olib boribdilar.

Podshoh boladan:

— Sen mening qizimni olishga kelgan bo'lsang, uchta shartim bor.

Shu shartlarni bajara olmasang, kallangni olaman. Qo'y, urinma, yo'lingdan qolmay ketaver, — debdi. Bola podshohga:

— Shartingizni ayting, bajaraman, — debdi. Podshoh:

— Uchta shartdan biri — qirq qop tariqni yerga septirib beraman, bittalab terib berasan; ikkinchi shartim — otamdan qolgan ikkita bo'rdoqi ho'kizim bor. Shularning go'shtini ertalabgacha yeb, suyagini keltirib berasan; uchinchi shartim — darvozaga yaqin joyda otamdan qolgan to'rt pudlik ko'za yerga ko'milgan, og'zi ochiq, ichida hech narsa yo'q. Shuning oldidan o'tib, qaytguninggacha ichida tilla qaynab tursin. Mana shu shartlarimni bajarsang, qizimni beraman, — debdi.

Birinchi shartni bajarish uchun qirq tuyaga qirq qop tariqni orttirib yuborib bir xavar¹ yerga septiribdi. Xizmatchilar bolani qoldirib, o'zlari qaytibdi. Bola shuncha tariqni qanday terib tamomlash ilojini topa olmay, o'ylay-o'ylay qo'li bilan tera boshlabdi. Peshingacha yonkap² tariq teribdi. Peshin vaqtida, bir joyga o'tirib, yana o'ylay boshlabdi. Birdan chumolilar bergan somon esiga tushib qolibdi. Yonidagi chaqmog'ini olib chaqib somonni tutatibdi. Somonning tutuni chumolilarning burniga kirib, hamma chumolilar yig'ilib bolaning oldiga kelib:

— Nima xizmat, buyuring, — debdi.

— Ey jonivorlar, mening boshimga mushkul ish tushdi.

Mana shu xavarga sepilgan qirq qop tariqni terib beringlar, — debdi.

Bola qopning og'zini ochib turibdi, chumolilar tariqni terib qopga sola boshlabdi. Kechgacha qirq qopga tariqni to'lg'azib, chumolilar o'z joylariga ketishibdi. Bola qirq qop tariqni tuyalarga ortib, podshoh o'rdasiga olib kelibdi. Bolaning bu ishidan hamma xursand bo'libdi. Ikkinchi kuni, ikkinchi shartni bajarish uchun podshoh otasidan qolgan ikkita novvosni chiqarib:

— Mana shu novvoslarning go'shtini ertagacha yeb, suyaklarini qopga solib keltirib ber! — debdi.

Bola ho'kizlarni yetaklab, bir joyga olib borib bog'lab qo'yibdi. Kechasi ho'kizlar yoniga kelib qanday yeb tamom-

¹ **Xavar** — tekis.

² **Yonkap** — yarim hovuch.

lashni bilmay xafa bo'lib, o'ylab o'tirib sherlarni eslabdi. Sherlarning yungini tutatibdi. Sherlar „Labbay, xizimatingga tayyormiz“ deb bolaning oldiga yetib kelishibdi. Tong otguncha ikki sher ikki ho'kizning go'shtini tamomlabdi. Bola suyaklarni qopga to'ldirib saharda podshoh o'rdasiga kelib: „Qornim ochib ketdi, qani yana yeyishga biror narsa bormi?“ deb chaqiribdi. Xizmatkorlar bolani podshoh oldiga olib kiribdi. Bola suyaklarni podshoh oldiga qo'yibdi. Odamlar buni ko'rib „Bu devmi yoki boshqa biror narsami?“ deb hayron qolishibdi.

Podshohning buyrug'i bilan bolaga bir tog'ora qatiq bilan sakkizta non keltirib beribdilar. Bolaning haqiqatan qorni och ekan, ana-mana deguncha bir tog'ora qatiq bilan sakkizta nonni yeb qo'yibdi. Podshoh bolaga uchinchi shartni buyuribdi. Malika esa, bu yigitning ikkita shartni bajariganidan juda xursand bo'lib, yo'liga chiqib turibdi. Yigit podshohning uchinchi shartini qanday bajarishni bilmay, xafa bo'lib, o'ylanib chiqib kelayotsa, podshohning qizi uchrabdi. Qiz qo'lidagi gavhar uzukni yigitga berib:

— Ey yigit, mana shu uzukni darvoza yonidagi ko'zaning oldidan o'tayotganingizda uning ichiga tashlang, lekin orqaga qaramay, ketavering. Siz qaytib kelguningizcha tilla qaynab chiqaveradi, — debdi. Yigit uzukni olib ketibdi. Ko'za yoniga borib uzukni tashlab, qiz aytgancha orqasiga qayrilib qaramasdan darvozadan chiqib ketibdi. Podshohning xizmatchilari ko'zadan oltin qaynab chiqqanini ko'rib, yigitning

orqasidan borib uni bardor-bardor qilib ko'tarib, podshoh oldiga olib kelishibdi. Xizmatkorlar podshohga:

— Podshohi olam, qizingiz ana shu yigitniki, — deyishibdi.

Podshoh butun shahar xalqini yig'ib, to'y-u tomoshalar qilib, qizini yigitga nikohlab beribdi. Ajdarhoga bergan va'dasi to'lishiga bir kun qolganda, yigit bir oh tortibdi. Qiz yigitga:

— Ey yigit, nega bunchalik qattiq oh tortasiz? — debdi. Yigit ajdarhoga bergan va'dasini qizga aytmasdan:

— Ota-onam esimga tushdi, — debdi. Erta bilan, tong otgandan keyin yigit qizga:

— Meni desang birga ketasan, bo'lmasa ixtiyoring, — debdi. Qiz ham ketishga rozi bo'libdi. Ikkovi podshohdan javob olib, yo'lga tushishibdi. Bir qancha yo'l yurgandan keyin, yigitning juda holi tang bo'lib, rangi qop-qora bo'lib ketaveribdi. Qiz yigitning holini ko'rib:

— Nimaga bunchalik qattiq pakar¹ bo'lib ketyapsiz? — debdi.

Shunda yigit chidamay, o'zlarining ajdarho oldiga ketayotganlarini aytibdi:

— Tez yetib bormasak, ajdarho ikkovimizni ham yeb qo'yadi, — debdi. Qiz yigitdan juda xafa bo'lib:

— Ey yigit, nega shu vaqtgacha bu gaplarni menga ayt-madingiz, uning iloji qo'limizda edi, hali ham kech emas. Endi siz chopib borib otamning kichik hujrasini ochasiz,

¹ **Pakar** — xafa.

hujraning ichida bir sandiq bor, sandiqning ichida bir kaptar bor. Shu kaptarning kallasini kesasiz. Tomogʻidan bir qurt chiqadi, qurtni oʻldirasiz. Ana shundagina ajdarho oʻladi, boʻlmasa ikkimizni ham yeydi, — debdi.

Shu gapni aytib boʻlishi bilan ajdarho qizni domiga tortib boshlabdi. Yigit esa kuchining boricha podshoh oʻrdasi tomon chopibdi. Oʻrdadan hujraning kalitini topib, hujraning qulfini ochibdi. Hujraning ichiga kirib, tokchada turgan sandiqni ochib, kaptarni ushlay deganda, kaptar uchib ketibdi, yigit darrov hujraning eshigini bekitib qoʻyib, kaptarni zoʻrgʻa ushlab olib, kallasini kesibdi, tomogʻidan qurtni olib oʻldiribdi. Hujradan chiqib oʻrdada turgan otga minib qiz yoniga ketibdi. Yoʻlda kelayotib „Qizga nima boʻldi ekan, ajdarho yutdimi, oʻlikmi, tirikmi“ deb oʻylab, xafa boʻlib qiz oldiga kelib qarasa, qiz bilan ajdarhoning orasi uch qadam qolganda ajdarho oʻlibdi. Qiz esa hushidan ketib qolibdi. Yigit yugurib kelib, qizni koʻtarib olib oʻtirsam ham hushiga kelmagandan keyin, koʻzidan yosh oqib qizning yuziga tomishi bilan, qiz koʻzini ochib, yigitni koʻrib xursand boʻlibdi. Yigit:

— Ajdarho oʻlibdi, jonimiz foydaga qoldi, ajdarhodan qutuldik, ajdarhoning makoni bizga kerak emas, oʻz yurtimizga ketamiz, — debdi.

Bir necha kun yoʻl yurib, otasining mamlakatiga kelibdi. Podshoh oʻgʻlining kelayotganini eshitib xursand boʻlib, kutib olibdi. Qayta boshdan qirq kecha-yu qirq kunduz toʻy berib murod-maqsadiga yetibdi.

O'YNANG, KUCHUGIM, O'YNANG!

Otgan zamonda bir cholning uchta qizi bo'lib, o'g'li yo'q ekan. Kunlardan bir kuni, chol juda og'ir kasal bo'lib qolibdi.

Cholning kasalini bironta tabib ham tuzata olmabdi. Nihoyat, tabiblar cholga olmurut shoxini qaynatib ichganidagina sog'ayib ketishini aytishibdi. Olmurut shoxini olib kelish uchun cholning katta qizi yo'lga chiqibdi. U yigitlarning kiyim-boshini kiyib, qora sochini qalpog'i tagiga bostirib olib, otni minib yo'lda ketaveribdi. Qiz yo'lda uzoq yurgandan so'ng, katta bir cho'l-biyobondan chiqib qolibdi. Cho'lda bahaybat bir sher bor ekan, qiz unga duch kelibdi. Qiz undan qo'rqib uyiga qaytib kelibdi.

Buni ko'rgan o'rtancha singlisi „Men boraman“, deb otasining so'ziga kirmay, safar taraddudiga tushibdi. O'rtancha qiziga yo'lda katta bir ajdaho duch kelibdi, u ham qo'rqqanidan orqasiga qaytibdi. Cholning uchinchi kenja qizi, „Dada, endi men boraman“, debdi. Dadasi unamabdi. Biroq kenja qiz otasining gapiga quloq solmasdan jo'nabdi. Bu qiz ham qop-qora sochini qalpog'i ostiga bostirib olib, uzun to'n kiyib, uning ustidan shohi belbog'ni beliga mahkam bog'lab, navqiron sho'x yigitlar kabi ot minib, kuchukchasini ergashtirib, yo'lga ravona bo'libdi.

Yo'lda ko'p qiyinchiliklarga uchrabdi. Ajdarho va sherlardan ham qo'rqmay, ularning qarshisiga dadillik bilan borib, o'tkir qilichi bilan ularni chopib o'ldiribdi.

Kenja qiz yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yurib, bir shaharga yetib boribdi. Bu shaharning yigitlari har kuni mehmonxonada gap yeyishar ekan.

Qiz kishining suqi kiradigan darajada suluv, go'zal ekan. Qiz shaharga yetib kelgach, uch-to'rt yigit bilan tanishib qolibdi. Ular yigitning musofirligini bilib, uni mehmonxonaga taklif qilibdilar. U:

— Men bu yerga bir zarur ish bilan kelganman, agar o'sha narsa topilsa, tezroq olib ketsam: mening otam og'ir kasal. Unga faqat olmurut shoxini qaynatib ichirsak, dori bo'lar ekan. Shunga kelgan edim, topib bersalaringiz, olib ketardim, — debdi.

Mehmonxonadagi barcha yigitlar uning o'g'il bola ekanligiga shubha bilan qarabdilar. Ular qizga javob bermabdilar, mehmonxonaga uni boshlab kiribdilar. Yigitlar undan qizmi yoki o'g'il ekanligini so'ramoqchi bo'libdilar, lekin mehmon xafa bo'lmasin, deb uning qiz ekanini turli yo'llar bilan aniqlamoqchi bo'libdilar. Biroq qiz sir boy bermay, yigitlar bilan birga bir hafta yashabdi.

Shunda yigitlarning biri:

— Hammamiz cho'milgani boramiz, uning o'g'il yoki qizligini o'shanda bilib olamiz, — debdi. Yigitlar bu maslahatga ko'nishibdi. Bularning gaplarini qizning kuchugi eshi-

tib turgan ekan. Kuchuk qizning oldiga kelib, bu gaplarning hammasini unga aytib beribdi.

Qiz juda xavotir bo'lib turganda, kuchuk:

— E, opa, sen hech xafa bo'lma, men sizlar cho'milgani borib, yechingan vaqlaringizda bir vovullayman, shu paytda hamma tomonni qora tuman bosadi, sen shu vaqtning o'zida cho'milib chiqasan, ular bilolmay qoladilar, — debdi.

Qiz bu maslahatga ko'nibdi. Ertasi tong otishi bilan yigitlarning hammasi non-choy ichishib bo'lib, qizga:

— O'rtoq, bir cho'milib kelmaymizmi, o'ynab ham kelmiz, — deyishibdi. Qiz rozi bo'libdi. So'ng hammasi cho'milgani borishibdi. ~~Daryoning qirg'og'ida hammasi yechinibdi.~~ Qiz yechinmay turibdi. Qizning kuchugi daryoning narigi qirg'og'ida turib bir uvullabdi. Hech kimni ko'rib bo'lmaydigan tuman tushibdi. Qiz ham darrov yechinib, o'zini suvga tashlabdi, bir sho'ng'ib suvdan chiqib, tezda kiyim-boshini kiyib olibdi. Yigitlar qizni birinchi sinovda bilolmabdilar, uni o'g'il bola ekan, deb shaharga qaytib kelibdilar. Ertasi kuni yana yigitlar:

— Bu yigit emas, yigit bo'lsa, bunchalik go'zal bo'lmaydi, buni yana sinab ko'rmoq kerak, — deyishibdi.

Shunda bir yigit o'rnidan turib:

— Biz bir dona egar, bir dona qo'g'irchoqni chiroyli qilib yasab, eshikning ikki tomoniga qo'yaylik, agar u egarni olsa o'g'il bola, qo'g'irchoqni olsa qiz bola bo'ladi, — debdi. Bu maslahat ham ularga ma'qul kelibdi. Ular juda chiroyli bit-

ta mag'or egar bilan bitta qo'g'irchoqni topib olib kelishibdi. Bularning bu harakatidan qizning kuchugi xabardor ekan, buni darrov qizga aytibdi.

Qiz ertasi kuni ichkari uyning eshigi orqasida egar bilan qo'g'irchoq turganini ko'ribdi, lekin qo'g'irchoqning behad chiroyliligiga qaramasdan, darrov egarga qarabdi va yigitlarga qarab:

— Zap egar ekanmi, bizga bersalaringiz bo'lar ekan, sot-maysizlarmi? — debdi.

Yigitlar bir-birlariga qarashib, o'g'il bola ekan, deb o'ylashibdi.

— Mayli, sizga egar kerak bo'lsa beraylik, — deyishibdi-da, egarni qizga berishibdi. Qiz egarni olib, ichkariga kirib o'tiribdi.

Yigitlar uning o'g'il bola ekaniga ishonmasdan yana sinamoqchi bo'lishibdi.

— Endi qanday qilib sinaymiz? — deyishibdi.

Yigitlardan biri turib:

— Endi buni shunday qilib sinaymiz: hammamiz bog'da bittadan gul olib kelib, tunda o'rnimizga qo'yib yotamiz, qani, uning o'rnidagi gul so'lib qoladimi, yo'qmi? Agar gul so'lmagan bo'lsa, o'g'il, so'lib qolgan bo'lsa, qiz bola bo'lib chiqadi, — debdi. Qizning kuchugi ularning bu maslahatini ham eshitib olib, darrov qizga aytibdi:

— Opa, seni yigitlar yana sinashmoqchi, ular sen yotganingda tagingga gul tashlab qo'yib, sinashmoqchi bo'lishyapti. Gul tunda so'lib qoladi, o'sha vaqtda darrov menga

gulni tashlaysan, men u gulni tashlab, ular qayerdan olgan bo'lsalar, o'sha yerdan senga boshqa yangi yashnab turgan gul olib kelib beraman.

Yigitlar kech kirgandan keyin bog'ga kirib har bittasi bit-tadan gul uzib kelibdi. Yigitlar bilan kuchuk ham ergashib kirib, gulni qayerdan olganlarini bilib olibdi. Kechqurun hammasi tagiga gul tashlab yotibdi. Qiz sahar uyg'onib gul-ni qarasa, gul so'lib qolganmish, u gulni darrov kuchukka tashlabdi. Kuchuk gulni tishlab olib, o'sha gulzorga borib, yangi ochilgan guldan olib kelib beribdi. Qiz gulni o'zining tagiga tashlab yotibdi. Tong otib, yerga yorug' tushgach, yigitlarning har qaysisi o'z gullarini ko'rishibdi. Ular qarasha, hammalarining guli sal-pal so'lib qolibdi-yu, qizning guli kechqurun qanday bo'lsa, erta bilan ham o'shanday yashnab turgan emish. Yigitlar uning o'g'il bola ekaniga ishonishibdi.

Shunday qilib, qiz bu yerda bir necha kun turgandan keyin yigitlardan javob so'rabdi. Yigitlar qizga olmurut shoxini topib berib, shundan keyingina unga javob berishibdi. Qiz esa olmurut shoxini olib, otini minib, kuchugini ergashtirib yo'lga tushibdi. Yo'lda bir necha kun yuribdi. Qiz o'zining Zimzim shahriga borib, sog'-salomat qaytib kelayotganiga suyunibdi. O'zining yonida ergashib kelayotgan kuchugiga qarab:

*O'ynang, kuchugim, o'ynang,
Zimzim shahriga borib,
Qiz bordim-u, qiz qaytdim.
O'ynang, kuchugim, o'ynang, —*

deb kuchugini o'ynatib ketayotganida, yo'lda bir chol uch-rabdi. U Zimzim shahriga ketayotgan ekan. Qizning bu so'zlarini eshitib, hayron bo'libdi. Chol shaharga yetganda, yigitlar hali uylariga kirib ketmagan ekanlar. Chol: bir otliq odam ketyapti, yonida kuchugi bor, kuchugiga:

*O'ynang, kuchugim, o'ynang,
Zimzim shahriga borib,
Qiz bordim-u, qiz qaytdim.
O'ynang, kuchugim, o'ynang, —*

deb, kuchugini o'ynatib ketayotibdi, — debdi. Yigitlar esa uni sinab bilisha olmaganiga juda pushaymon bo'libdilar.

Qiz esa yurtiga yetib boribdi. Borsa, otasi hali ham kasal ekan. Olmurut shoxini qaynatib, otasiga ichkizgandan keyin otasi tuzalib ketibdi. Shundan keyin ota-ona, opa-singil, hammasi sog'-salomat yashab, murod-maqсадlariga yetgan ekanlar.

NURILLA BOYVACHCHA

Otgan zamonda Samarqandda bir katta boy o'tgan ekan. Uning Nurilla degan yolg'iz o'g'li bo'lgan ekan. Kunlarning birida boy:

— Ey o'g'lim, men o'lib ketaman, mening uch yerda dunyoyim bor, — deb hammasini ko'rsatibdi. — Yotib yesang bu dunyo hech narsa bo'lmaydi. Yotib yeyishga tog' ham chidamaydi, deganlar, — debdi.

Boy o'g'lining qo'liga ming tanga pul berib:

— Shunga mol olib kelib sotgin, — debdi. Bola pulni olib jo'nab ketibdi. Yo'lda bir devonaga uchrabdi. Devona odamlarni yig'ib:

— Bir so'zim bor, kimda-kim ming tanga bersa, aytaman, — deb turgan ekan. Shunda odamlar:

— Ming tangani senga mana Nurilla boyvachcha beradi, — debdi.

Nurilla boyvachcha:

— Men boyvachcha ekanman, — deb cho'ntagidan ming tangani chiqarib beribdi. Shunda devona unga:

— O'g'lim, uyingga borsang, xotiningni uyg'otib yotgin! — debdi. Nurilla kechqurun uyga kelibdi, otasiga:

— Ota, ming tangaga loyiq mol olib qo'ydim, yana ming tanga bersangiz, molning hammasini bitta qilib olib kelar-

man, — debdi. Otasi yana ming tanga beribdi. Nurilla yana yo'lga tushibdi. Avvalgi ko'chani qo'yib, boshqa ko'cha bilan yursa, yana haligi devona oldidan chiqibdi. Odamlar uni ko'rib guvullashib: „Ana, ana, Nurilla boyvachcha bu so'zinga ming tanga beradi“, deyishibdi.

Nurilla boyvachcha esa, bu ming tangani ham devonaga beribdi. Shunda devona aytibdi:

— O'g'lim, oshiq ma'shuqqa yaxshi, har kimning sevgani o'ziga yaxshi.

Nurilla yana uyiga qaytib kelib:

— Ota, ikki ming tangaga mol oldim, yana bir ming tanga berasiz. Uch ming tangalik mol keltiraman, — debdi. Otasi yana bir ming tanga beribdi.

Nurilla yana boshqa ko'cha bilan ketibdi. Bu gal ham uning oldidan haligi devona chiqib qolibdi. Odamlar Nurillani ko'rib:

— Ana, Nurilla boyvachcha kelib qoldi, undan boshqa hech kim bu pulni topib berolmaydi, — deyishibdi. Nurilla yana ming tangani devonaga beribdi.

— Endi, o'g'lim, ertalabki nasibadan qaytma, — debdi devona. Hamma pulidan ajralgan Nurilla boyvachcha uyiga kelmasdan bir joyga borib, hovuz bo'yida yotibdi. Birov uning oldiga kelib:

— Otangiz kasal, sizni tez kelsin, dedilar, — debdi. Shunda Nurilla „Xo'p, boraman“, deb u kishini jo'natib yuboribdi. Ertasiga yana birov kelib:

— Otangiz qattiq o'sal bo'lib qoldi, tezda yetib borar ekansiz, — desa, Nurilla „Xo'p-xo'p“, deb yana bormabdi. Yana bir kishi ertasiga kelib:

— Otangiz o'ldi, — debdi. Nurilla bu so'zni eshitib borib, otasining o'ligini ko'mib, ma'arakalarini o'tkazibdi.

Kunlardan bir kuni Nurillaning uyiga o'g'ri kirib:

— Ming tanga berasan! — debdi. Nurilla ming tangani berib yuboribdi. Bir kuni o'g'rilar yana ming tanga so'rabdi. Yana beribdi.

O'g'rilar har kuni ming tangadan pul olib ketaveribdi. Otasining dunyosi tamom bo'libdi. O'g'rilarga: „Endi nima beraman?“ — desa, „Nima bo'lsa-da, topib berasan“, deyi-shibdi. Nurilla hovli-joyini sotib beribdi.

O'ziga faqat bitta uy qolibdi.

— Bitta uy o'zinga qoldi, boshqa hech narsa qolmadi, — debdi.

O'g'rilar uni urib-urib darvozasi oldiga tashlab ketibdilar. Nurilla bechora bir vaqt o'ziga kelib qarasa, darvoza ostida yotgan emish. U sudralib uyga kirib boribdi. Xotini yig'lab:

— Sizga nima bo'ldi, nima gunoh qilgan edingiz? — debdi. Nurilla ikki-uch kun yotib tuzalibdi. Nurilla mardikor bozoriga boribdi, kechgacha hech kim mardikor so'ramabdi. Ertasiga ham borib o'tiraveribdi, yana hech kim so'ramabdi.

Nurilla uchinchi kuni mardikor bozorining bir chek-kasida o'tirgan ekan, bir mo'ysafid kelib:

— O'g'lim, mardikor ishlaysizmi? — debdi. — Ha, ota, ishlayman, — debdi. U:

— Kuniga necha pul berayin, o'g'lim? — debdi.

— Necha pul bersangiz o'zingiz bilasiz, — debdi Nurilla. — Meni och qo'ysangiz ham mayli, ammo uyimga ketishimda qo'limga bitta non bersangiz, o'g'limga olib borar edim.

Chol rozi bo'libdi. Uni olib borib ishga solibdi. Chol kechqurun Nurillani to'yg'azib, qo'lga 10 ta non tugib beribdi. Nurilla uyiga yugurib kelibdi. Borsa xotini „Hozir otang non olib keladi“, deb o'g'lini ovutib o'tirgan ekan. Nurilla nonni olib kelib qolibdi. Bolaning xursandchiligi ularning ham ko'nglini ochibdi. Ertasiga ertalabdan kelib Nurilla ishlay beribdi. Yigirma kun ishlabdi. Bir kun boy:

— Biz ertaga savdogarchilikka Qal'a degan shaharga jo'nab ketayotirmiz. Biz bilan birga boruvchi boylarning quli bor, menda yo'q, shunga sen borsang, qancha pul beray? — debdi. Nurilla:

— Nima bersangiz o'zingiz bilasiz, — debdi. Boy:

— Haqing uchun o'zingga yuz tanga, bolalaring uchun oziq-ovqat va yuz tanga pul beray, — debdi. Nurilla rozi bo'libdi. Bularni olib, eshakka yuklab uyiga kelibdi.

Bolalariga:

— Men olti oyda kelaman. Shungacha bu ovqatlarni yeb turasizlar, — debdi.

Nurilla ertasiga jo'nab ketibdi. Xotini esa uydagi narsalarni asrab qo'yib har kimning ishini qilib kun kechiraveribdi. Nurilla boylar bilan Qal'aga yo'l tortibdi. Bir cho'lga borganda suv va ovqatlari tugabdi. U yerda bir g'or bor ekan.

Savdogarlarning maqsadi shu g'orga yetib olish ekan. Ular yetib ham kelishibdi, ammo u yerda suv qurib qolgan ekan.

Savdogarlar suv olib chiqish uchun qullarini g'orning ichiga kirgizib yuboribdilar. Kirgan qul qaytib chiqmabdi. Endi navbat Nurillaga kelibdi. Nurillaning xo'jayini:

— Bu bola mening qulim emas, mardikorim bo'ladi, shuning uchun buning rizoligini o'zidan so'rayman, — debdi. Nurilla rozi bo'libdi.

G'orga kirib ketibdi. Bir yerga borsa, bir dev suvning boshini boylab o'tirgan ekan. Kirgan odamlarning hammasini shu dev quritayotgan ekan. Nurilla devning oldiga kelib salom beribdi. Dev undan nima uchun kelganini so'rabdi. Nurilla suvga kelganini va ko'pchilik odamlar suvsizlikdan o'lib ketayotganini aytibdi. Dev Nurillaga:

— Mening bir savolim bor. Shu savolimga javob berolsang, suv beraman, — debdi. Dev oldidagi suvning ichida bir qurbaqa, uning yonida esa, bir pari bor ekan. Pari devga qarab kulsa, dev hech qaramas, qurbaqa vaqillasa, dev xursand bo'lib kular ekan. Dev Nurilladan bularning qaysisi yaxshi ekanligini so'rabdi. Nurilla devonadan sotib olgan gapining birini aytibdi:

— „Oshiq ma'shuqqa yaxshi, har kimning suygani o'ziga yaxshi“. Dev bu javobdan xursand bo'lib, unga mukofot uchun bir shamchiroq beribdi. Nurilla eson-omon chiqib kelibdi. Orqasidan suv ham sharillab oqib chiqibdi. Hamma savdogarlar xursand bo'lishib, Nurillaga sovg'alar berishibdi. Shu yerda Nurilla o'ziga yettita tuya sotib olibdi. Dev Nu-

rilla bilan gaplashganda „Hamma savdogarlar turli narsalar olishsa, sen faqat qora murch olgin, chunki sizlar borayotgan shaharda vabo bor, odamlar shu murchdan bir-bir yalashsa tuzaladi“, degan ekan. Karvon yana yoʻlga ravona boʻlibdi. Bir shaharga borishsa, bir yosh bola mushukni ushlab oʻtirgan ekan. Nurilla „Bu nima?“ deb soʻrabdi. Bola: „Bu yoʻlbars boʻladi“, debdi. Nurilla buni bir tangaga sotib olib joʻnabdi. Bir necha kun yurib savdogarlar bir qoʻriqqa borib qoʻnishibdi. U yerda sichqon shunday koʻp ekanki, bularning hamma qoplarini teshib tashlabdi. Nurilla „yoʻlbars“ni qoʻyib yuboribdi. Hamma sichqonlar qochib ketibdi. Savdogarlar suyunganlaridan Nurillaga inʼomlar berishibdi. Nurilla savdogarlar qatorida qirqta tuyga qilib olibdi. Shaharga yetib borgandan keyin u hamma mollarin sota boshlabdi. Nurilla dev bergan gavhar shamchiroqni sotmoqchi boʻlibdi. Hech xaridor chiqmabdi, chunki bu gavharning bahosi juda ham qimmat ekan. Odamlar:

— Buni podshoga olib bor! — deyishibdi. Nurilla podshoga boribdi. Podsho qancha berishni soʻrabdi. Nurilla „Nima bersangiz oʻzingiz bilasiz“, debdi. Gavharning bahosi nihoyatda qimmat boʻlgani uchun vazirlardan biri podshoga Nurillani oʻldirib yuborishni maslahat beribdi. Podsho „Qanday qilib oʻldiramiz?“ debdi.

Vazir:

— Ertalab biz buni bogʻga yuboramiz. Bogʻbonga: „Kim ertalab birinchi boʻlib kelsa oʻldiring“, deymiz. Shu bilan oʻldirib yuboramiz, — debdi. Ertalab tong otibdi. Podsho

Nurillaga bogʻdan bir savat uzum olib kelishni buyuribdi. Nurilla ketayotgan ekan, shu shahardan orttirgan oʻrtoqlari choy ichishga taklif qilishibdi. Nurilla xizmat uchun ketayotganini aytsa ham oʻrtoqlari hech qoʻyishmabdi.

Nurillaning esiga boyagi devonaning „Ertalabki nasi-badan qaytma“ degan gapi tushibdi va oʻrtoqlarining oldiga kelib choy ichibdi. Shu orada podshoning oʻz odamlaridan biri bogʻga kelibdi. Bogʻbon bu kelgan odamning boshini shartta kesibdi. Uning orqasidan Nurilla borgan ekan, bir savat uzum berib yuboribdi.

Nurilla xizmatni bajarib podshoning oldiga kelibdi. Podsho bunga hayron boʻlib, „Biz qasd qilgan bilan xudo qasd qilmasa bekor ekan“, deb juda koʻp pand yebdi.

Nurilla sheriklarining oldiga kelibdi. Hamma molni sotib boʻlibdi.

Shu yerdan hamma savdogarlar oʻz ellariga qaytishibdi. Nurilla esa, oʻz xoʻjayiniga boyagi boy bergan ming tillani va mushukni berib yuboribdi. Oʻzi esa qirq tuyaga yukni ortib boshqa shaharga joʻnab ketibdi.

Savdogarlar olti oy yoʻl yurib, oʻz yurtlariga yetib kelibdilar. Boy ming tillani Nurillaning xotiniga berib, mushukni uning oʻgʻliga beribdi. Nurillaning qirq tuyaga murch ortib boshqa shaharga ketganini, yana sakkiz yildan keyin kelishini aytibdi. Shu yili bularning shahrini sichqon bosib ketgan ekan. Tegirmonlardagi hamma don va qanorlarni nobud qilgan ekan. Odamlar Nurillaning oʻgʻlidagi „yoʻlbars“ni ishga

solib, har bir tegirmondan kuniga besh puddan g'alla olib beribdilar. Bularning unlari juda ko'payib ketibdi.

Bir kuni podshoning o'tirgan taxtini ham sichqon bosib ketibdi. Podsho Nurillaning o'g'li bilan bitim tuzib, har kuniga mushuk haqi uchun ming tangadan berib turadigan bo'libdi. Ona-bola juda boy bo'lib ketishibdi. Juda katta uy qurib, atrofini qo'rg'on qilib olishibdi.

Endi gapni Nurilladan eshiting:

U shu yurgancha to'g'ri mo'ljallagan shahriga yetibdi. Haqiqatan ham u yerda vabo kasali bor ekan. Odamlar Nurillaning yuki nimaligini so'rashibdi. Nurilla vaboning dorisi ekanini aytibdi. Murchning har bir donasini bir tilladan sotibdi.

Odamlar butunlay vabodan qutulishibdi. Nurilla qirq tuya tilla qilibdi, bir yil turib o'nta qul sotib olib o'z eliga jo'nabdi. Yana to'rt yil yurib yarim kechada o'z uyiga kelibdi. Uyini hech taniy olmabdi. Juda o'zgarib ketgan ekan. Bir to'p qayrag'och bor ekan, shundan tanibdi. Qayrag'ochdan oshib tushsa, xotini oldida bir yigit uxlab yotganmish. Nurilla bu yigitni o'ldirmoqchi bo'libdi, ammo bir so'rab ko'ray, deb xotinini uyg'otibdi. Bu yigit Nurillaning o'g'li ekan. U ham uyg'onibdi. Nurilla xotini va bolasi bilan so'rashibdi. Xotini tuyaxona ham solib qo'ygan ekan, tuyalarni shu yerga keltirishib, yuklarini tushirib olishibdi. Shu bilan tinch yashab, murod-maqсадlariga yetishibdi.

YETTI AHMOQ

Bir kuni yetti ahmoq bozorga chiqishibdi. Yurib-yurib qornilari ochibdi. Ular pul yig'ishib, yettita xurmacha qatiq va yettita non olishibdi. Endi olgan narsalarini yeyish uchun joy izlashib, bir chekkaga o'tishibdi. Ular atrofga qarasalar, qo'llarini yuvish uchun suv ko'rinmabdi. Shunda ularning eng kattasi bosh-qalariga suv keltirishni buyuribdi. Ular bir-birlariga sansolarlik qilib, hech qaysisi unamabdi.

Shunda ahmoqlar bir-biriga shart qo'yishibdi. „Agarda kim gapirsa, o'sha qo'lga suv olib kelib quysin“, deyishibdi. Shunday qilib, ahmoqlar indamasdan o'tiraverishibdi.

Shu payt, bir gadoy kelib tilanibdi. Unga hech kim javob bermabdi. U nonni olib yeb, qatiqni ichib idishning yuqini ahmoqlar betiga surkab ketibdi.

Birozdan keyin bir it kelib, qolgan non ushoqlarini yesa ham ular indamay o'tiraverishibdi. It non ushoqlarini, idish yuqlarini yalabdi. Oxiri itning qorni to'ymay qolib, bir chekkadan ahmoqlarning betidagi gadoy surkab ketgan qatiqlarni yalay boshlabdi. It oltita ahmoqning betini yalay yettinchisini yalayotganda, itning tili og'ziga kirib ketibdi. Shunda haligi ahmoq: „Ket!“ deb yuboribdi. Oltita ahmoq birdaniga: „Tur, qo'lga suv keltir!“ deb qichqiribdi. Qarashsaki, oldilarida na non bor va na qatiq.

SUNBUL BILAN GUL

Qadim zamonda bir boy bor ekan. U xotini bilan juda ham ahil va xushvaqt umr kechirar ekan. Boyning ikki o'g'li bor ekan. Kattasining ismi — Sunbul, kichigining ismi — Gul ekan. Bolalar maktabga borib, yaxshi o'qishibdi.

Kunlarning birida Sunbul bilan Gulning onasi o'libdi. Ikki kisi yetim qolibdi.

Boy uylanmoqchi bo'lib, bir boyning qiziga sovchi yuboribdi. Boy ham ma'qul ko'rib, to'y-tomosha qilib, qizini boyga beribdi. O'gay ona Sunbul bilan Gulni tarbiya qilibdi. Bolalar katta bo'libdi. O'gay ona Gulning aqlli, chiroyli bo'lganidan uni yaxshi ko'rib qolgan ekan. Bir kuni u Gulni yoniga chaqirib, uni yaxshi ko'rib qolganini aytibdi. Gul:

— Oyi, men sizning o'g'lingiz bo'laman-ku, menga shunday gaplarni aytishga uyalmaysizmi? Men bunday gaplarga quloq soladigan bola emasman, — debdi va xafa bo'lib, yudan chiqib ketibdi. Xotin eri kelganida yig'lab:

— Kecha o'g'lingiz Gul mening yonimga kirib, senga oshiq bo'lib qoldim, deb zo'rlik qilmoqchi bo'ldi, — debdi. Boy g'azablanib, qamchi olib, Gulning maktabdan kelishini poylabdi. Sunbul bilan Gul bir-birini ko'rmasa turolmas ekan, hamma vaqt birga yurar ekan. O'sha kuni Sunbul mak-

tabda bir o'rtog'i bilan qolibdi. Gulning yolg'iz o'zi uyga qaytibdi. Gul kelib uyga kirgan zahoti otasi uni tutib olib, hech narsa so'ramay qamchi bilan ura boshlabdi, bosh-ko'zlarini yorib, uyidan haydab chiqaribdi.

Bu voqeadan biroz vaqt o'tgandan keyin Sunbul uyga kelsa, Gul yo'q emish. U onasidan:

— Gul qayoqda? — deb so'rabdi.

— Men bilmayman, dadang ichkarida o'tiribdi, undan so'ra! — deb javob beribdi o'gay onasi. Sunbul ichkariga kirib:

— Dada, Gul qayoqqa ketdi? — deb so'rabdi.

— Onangga birmuncha yomon gaplarni aytibdi. Men uni urib, uydan haydab yubordim, — debdi. Sunbulning uyda bo'lib o'tgan voqeadan xabari bor ekan.

— Ey, ota, bekor qilibsiz. Uni sababsiz haydabsiz. Endi Gul bo'lmagandan keyin men ham bu yerda turmayman. Men ukamdan o'lib ayrilmasam, tirik ayrilmayman, — debdi. Hech narsaga qaramay, uydan chiqib, ukasini qidirib ketibdi. Shaharda ko'chama-ko'cha ukasini qidirib, ikki kun yuribdi. Shaharning bir chetiga borsa, Gul charchab, ochlikdan holsizlanib, uxlab qolgan ekan. Sunbul ukasini uyg'otib ko'rishibdi, ikkisi yig'lashibdi. Gul:

— O'zimizning onamiz bo'lsa, biz bunday kunlarga qolmas edik, bizni otamizga aytib uydan haydatmas edi, — debdi. Birozdan keyin Sunbul Gulga:

— Sen shu yerda dam olib tur, men biroz non topib kelay, — debdi. Ukasini yotqizib, o'zi bir qishloqqa ketibdi. Gul yana yotib uxlab qolibdi. Bir vaqt osmonda u'chib yurgan

bir katta oq qush Gulning boshiga kelib qo'nibdi. Gulning nafasini o'ziga tortib olib, uchib ketibdi. Oradan birmuncha vaqt o'tgandan keyin Sunbul non topib kelibdi. Qarasa, Gul o'lib yotgan emish. Sunbul xafa bo'libdi, yig'labdi, bir qancha vaqt ukasining boshida o'tiribdi. O'ylab-o'ylab, bir qancha tosh yig'ib, ukasining atrofini o'rabdi. Uning yoniga hech qanday jonivor o'tolmaydigan qilibdi.

— Xayr, ukam, ikkimiz onadan, otadan ajralgan edik. Endi men sendan ham ajraldim, — deb yig'lab-yig'lab yo'lga ravona bo'libdi. Bir necha kun yo'l yurib bir shaharga yetibdi. Qarasa, bir katta maydonga xalq yig'ilgan emish, u yerda bir qushni uchirishga tayyorgarlik ko'rib to'y-tomosha qilayotgan emishlar. Sunbul hayron bo'libdi, keyin bilsa, qush — davlat qushi ekan. Uni podsho saylash uchun uchirayotgan ekanlar. Sunbul bir daraxtning yoniga borib, unga suyanib turibdi, davlat qushini uchirishibdi. Qush uchib-uchib, aylanib yurib Sunbulning boshiga qo'nibdi. Xalq yopirilib kelibdi, qarasa, davlat qushi Sunbulning boshiga qo'ngan ekan.

Yurtning kattalari:

— Bu bizning odamimiz emas, bu bir musofirga o'xshaydi, qushimiz yanglishdi, — debdilar va qushni qaytadan uchiribdilar. Qush aylanib-aylanib, uchib yurib yana Sunbulning boshiga qo'nibdi. Odamlar kelib qarasa, qush yana Sunbulning boshiga qo'ngan emish. Qushni olibdilar. Bu safar Sunbulni shahar chetidagi bir uyga olib borib qamab qo'yishibdi. Qaytib kelib qushni yana uchirishibdi. Qush osmonda

uchib yurib Sunbulni topolmay, shaharning chetiga uchib boribdi, Sunbul yotgan uyning ustiga qoʻnibdi. Odamlar qushning orqasidan yugurib borib qarasalar, qush yana Sunbulning boshiga qoʻnibdi. Odamlar hayron boʻlibdilar. Ulardan biri:

— Qush uch marta uchdi, har uchishida shu bolaning boshiga qoʻndi. Qoida boʻyicha shu bola podsho boʻlishi kerak, — debdi.

Xalq bu soʻzni maʼqul topibdi. Sunbulni podsho qilib koʻtarishibdi. Sunbul podsho boʻlib turaversin, endi gapni boshqa tomondan eshiting.

Sunbul podsho boʻlgan shaharda bir ovchi bor ekan. U oʻzimni yangi podshoga bir tanitib qoʻyay, deb ovga chiqibdi. Yurib-yurib bir shahar yoniga kelib qolibdi, qarasa, bir tosh ustida katta oq qush qoʻnib turgan emish. Qushni poylab otibdi. Qush yumalab tushibdi. Ovchi borib, qushni olmoqchi boʻlganida tosh orasidan bir bola chiqibdi. Qush yiqilgan zahotiyoyq uning soʻnggi nafasi Gulga kirgan ekan, Gul tirilib oʻrnidan turibdi. Ovchi tirilgan boladan:

— Sen kimning bolasisan, bu yerda nima qilib yotgan eding? — deb soʻrabdi. Gul:

— Biz aka-uka yetim edik. Akam Sunbul meni bu joyga qoʻyib, oʻzi non topib kelish uchun ketgan edi. Men akamni kutib uxlab qolibman, shu vaqtgacha kelgani yoʻq, endi kelib qolar, — debdi. Ovchi Gulga tikilib, oʻz yurtining podshosi Sunbulga oʻxshatibdi. Sunbulning ukasi boʻlsa kerak, deb oʻylabdi. Unga Sunbulning podsho boʻlganini aytmasdan:

— Men seni Sunbul akang yoniga olib borib qo'yaman, yur, — debdi. Bolani otga mindirib, qushini olib, shaharga jo'nabdi. Kechqurun shaharga yetib kelishibdi. Ovchi bolani uyiga keltirib, bet-qo'llarini yuvib, yaxshi ovqatlar bilan mehmon qilibdi.

Qorong'i tushgach, ovchi:

— O'g'lim, bugun shu yerda yot, kech kirib qoldi. Ertaga men seni Sunbul yoniga olib boraman, — debdi. Gul rozi bo'libdi. Ovchi mehmonxonaga joy solib Gulni yotqizibdi. O'zi boshqa xonaga kirib yotib uxlabdi. Gul, uyqusi kelmay, o'ylab yotibdi, sekin eshikni ochib, ko'chaga chiqibdi. „Ko'chani bir tomosha qilay“, deb aylanib yurganda bir mirshab Gulni ko'rib: „Bu kechasi yurgan o'g'ri bola bo'lsa kerak“, deb tutib olibdi va olib borib zindonga tashlabdi. Yarim kecha bo'lganda ovchi uyg'onib, Gul uxladimikan, deb mehmonxonaga kirib qarabdi, qarasa, Gul joyida yo'q emish. Hovliga chiqsa, darvoza ochiq emish. Ko'chaga chiqib, ancha joygacha boribdi, bir mirshabni ko'ribdi, ovchi undan:

— Siz bir yosh bolani ko'rmadingizmi? — deb so'rabdi.

— Men ko'chada kezib yurganimda bir bolani ko'rdim. Uni kechasi yurgan o'g'ri bola bo'lsa kerak, deb qamab qo'ydim, — debdi. Ovchi:

— Yomon qilibsan, u bola podshohimizning ukasi edi. Podsho sening bu ishingdan xabar topsa, ikkovimizni ham jazolamay qo'ymaydi, — debdi. Mirshab qo'rqqanidan ovchiga aytibdi:

— Bo'lmasa, endi bu bolani yo'qotish kerak. Bolani bir namatga o'rab, xumdonning go'lohiga tashlaymiz, unda kuyib o'ladi. Biz jazodan qutulamiz, — debdi. Ovchi:

— Darhaqiqat, shunday qilaylik, bo'lmasa, har ikkimizga ham yomon bo'ladi, — debdi. Mirshab yugurib borib bolani zindondan olib chiqibdi. Ovchi bir oq namat keltiribdi. Gulni namatga o'rab xumdonning go'lohiga tashlab ketishibdi. Ertasiga tongda bir xotin xumdondan olov olmoqchi bo'lib, go'lohnini kovlasa, bir namatning cheti ko'rinibdi. „Bu nima ekan“ deb tortib, ichini ochib qarasa, bir chiroyli bola yotgan emish. Bolaning endigina oyog'i kuygan ekan. Xotinning rahmi kelib, xumdonga tashlagan odamlarni qarg'ab, bolani uyiga olib borib, uch oy parvarish qilibdi. Gul tuzalib o'rnidan turibdi.

Xotin ip yigirar ekan, kunlarning birida yigirgan ipini sotib kelish uchun o'z og'li bilan Gulni bozorga yuboribdi. Bolalar bozorda yurganda ovchi Gulni ko'rib, tanib qolibdi. Hovliqib mirshabning yoniga boribdi:

— Go'lohga tashlangan bola o'lmagan ekan, bozorda ip sotib o'tiribdi, — debdi. Mirshab kelib qarasa, bola haqiqatdan o'tirgan ekan. U darhol bir xotinni chaqirib, qo'lga birmuncha pul beribdi.

— Anavi ip sotib o'tirgan bolaning yoniga borib: „Iping necha pul?“ deb so'ragan bo'ling, birdaniga „voydod“ deb baqiring. Men yugurib borib: „Nima bo'ldi?“ deyman. Siz: „Bu bola meni haqorat qildi“ deng, — debdi. Xotin pul uchun hech narsadan qaytmaydigan beburd xotin ekan. U „Xo'p“

deb borib bolaning ipini so'rab turib, birdaniga „voydod“ deb yuboribdi. Mirshab yugurib borib:

— Nima bo'ldi? — debdi. Xotin:

— Mana bu bola meni haqorat qildi, — debdi. Mirshab darhol bolani sudrab olib borib, yana zindonga solibdi. Oradan besh-olti kun o'tibdi. Shaharda bir atoqli Sobirboy degan savdogar bor ekan.

Mirshab Sobirboyning savdoga jo'namoqchi bo'lganini eshitib, uning yoniga kelibdi:

— Sizni savdoga boradi deb eshitdim, zindonda bir yomon o'g'ri, muttaham bola bor. Shu bolani sizga arzon bahoga sotaman, uni ham olib keting-da, yo'lingizdagi ajdahoga tashlang. Ilgari ajdahoga sigir yoki ot tashlab ketgan bo'lsangiz, bu safar shu bolani tashlab ketasiz. Shu yomon boladan hamma qutuladi. Bu bola necha marta zindonga tushgan bo'lsa ham o'g'riligini tashlamadi, — debdi. Sobirboy:

— Ha, juda yaxshi, — debdi. Gulni arzon bahoga sotib olibdi. Shu kuni kechasi boy Gulni tuyaga o'tqazib, bir necha savdogar karvonlari bilan jo'nabdi. Yo'lda Gul otlarni boqib, sug'orib, choylarni qaynatib, tinmay xizmat qilibdi. Uning ishi boyga yoqib qolibdi. Sobirboy ajdaho yotgan joyga kelganda bir tuyani so'yib go'shtini unga tashlab o'tib ketibdi. Uzoq shaharga borib, qirq tuyadagi mollarini sotib, ko'p foyda qilibdi. Bir kun Sobirboy Gulning qo'lga pul berib:

— Bugun shaharni tomosha qilib kel. Ertaga kechasi o'z yurtimizga jo'naymiz, — debdi. Gul pulni olib, suyunib

chiqib ketibdi. Shaharni aylanib yurib, bir anhor bo'yiga ke-
libdi. Shu anhorda cho'milmoqchi bo'libdi. Qarasa, anhor-
ning yonida juda katta, chiroyli bir imorat ham bor emish.
Anhorning suvi tiniq, muzdek ekan. Gulning cho'milgisi ke-
libdi. Kiyimlarini yechib, cho'milibdi. Suvdan chiqib kiyim-
larini kiyib tursa, bir qizil olma suvga tushibdi. Gul suvdan
olmani olib chiqsa, yana bir olma tushibdi. Uni ham olib
chiqsa, yana bittasi tushibdi. Gul bu olmani ham olib hayron
bo'lib, kiyimlarini kiyib baland imoratning yuqori qavatlariga
qarasa, derazadan bir chiroyli qiz qarab turgan emish. Qiz
Gulni „Beri keling“, deb imlabdi. Gul qiz turgan tomonga
qarab yuribdi. Katta imoratning yoniga borishi bilanoq qiz
ichkaridan chiqibdi. Qiz yigitni ko'rishini bilanoq qizarib, yer-
ga qarabdi:

— Qayerdan bo'lasiz, bu yerda nima qilib yuribsiz? —
deb so'rabdi. Yigit musofir ekanini, bir boyning xizmatkori
bo'lib bu yerlarga kelib qolganini aytib beribdi. Qiz Gulga:

— Siz menga yoqib qoldingiz, olmani men tashlagan
edim. Qani endi ikkimiz birga o'ynab, kulib yursak, — debdi.

— Sizdek boyning qizi mendek musofir, kambag'al yigit-
ga tegarmidi, qani endi sizga yetishsam, — debdi.

— Siz otamga sovchi yuboring. Otam sizdan faqat yetti
xum tilla so'raydi, xolos, — debdi qiz.

Gul:

— Sizga aytdim-ku, kambag'alman deb, menda yetti xum
tilla u yoqda tursin, yetti dona chaqa ham yo'q, — debdi. Qiz:

— Agar siz sevib, ko'ngil bersangiz sovchi yubora bering, hammasini o'zim to'g'rilayman, — debdi.

— So'zingizda tursangiz mayli, sovchi yuboraman, — debdi Gul.

— Bo'lmasa va'damiz va'da! Siz otamga sovchi yuboring, mana bu kalitni oling! Otam yetti xum tilla so'rasa, falon yerda bir hovli bor. Hovliga kirsangiz bir uy bor. Uyning eshigini oching. Shu uyda mening yetti xum tillam bor, shuni olib otamga yuboring, — debdi qiz. Gul kalitni olib, boyning yoniga qaytibdi.

— Shaharni yaxshi tomosha qildingmi? — deb so'rabdi boy.

— Juda yaxshi tomosha qildim. Bir qizni yaxshi ko'rib qoldim, sizga malol kelmasa, o'shanga sovchi bo'lib borsangiz, — debdi, Sobirboy:

— Iye, esingni yedingmi, hech narsang bo'lmasa, qanday qilib uylanasan? — debdi boy. Gul:

— Boy bobo, tashvish tortmang, bir ilojini qilarman, sizni uyaltirmayman, — debdi. Boy:

— Unday bo'lsa, borib ko'ray, — deb qizning uyiga bir kishi bilan sovchi bo'lib boribdi. Qizning otasi:

— Qizimni beraman, lekin yetti xum tilla qalin bersangiz, — debdi. Sobirboy yetti xum tillaning daragini eshitib, qo'rqib o'rnidan turibdi:

— Xo'p, o'g'lim bilan gaplashib ko'rayin, — deb xayrlashibdi. Karvonsaroyga hovliqqanicha yetib kelibdi. Gul uni ko'rishi bilanoq:

— Boy aka, qizning otasi nima dedi? — deb soʻrabdi. Sobirboy zarda bilan:

— Nima der edi. Yetti xum tilla keltirsangiz, qizimni beraman, boʻlmasa ovora boʻlmang, dedi. Hayron boʻlib qoldim. Men butun mol-mulkimni sotsam ham yetti xum tillaga ega boʻla olmayman, — debdi. Gul:

— Siz xafa boʻlmang, boy bobo! Qizning otasiga yetti xum tilla topib beramiz, — debdi-da, qizning gaplarini aytibdi. Ikkovi birgalashib qiz aytgan uyga borishibdi, yetti xum tillani olib qizning otasiga berishibdi.

Boy toʻy-tomosha qilib qizni Gulga beribdi. Qiz har kuni ertalab choy qoʻyib, dasturxon tayyorlar ekan. Sobirboy Gul bilan qizning xizmatidan xursand ekan. Bir kuni Gul bilan qiz uxlab qolib, vaqtida choy qaynatmabdi. Boy ularni uygʻotish uchun Gul bilan qiz yotgan uyga kiribdi. Qizning chiroyliligini koʻrib, unga oshiq boʻlib qolibdi. Fikri buzilib: „Shunday chiroyli qiz mening malayimga teng emas. Bu qiz menga munosib ekan, qanday boʻlmasin, Gulni yoʻqotib, qizni oʻzim olishim kerak“, deb oʻylabdi. Ularni uygʻotib, oʻzi turgan uyga kelibdi. Gul oʻrnidan turib, tashqariga chiqibdi, chiqib otlarni sugʻoribdi, qiz choy qaynatibdi. Oʻtirishib choy ichishibdi. Sobirboy choyni ichib boʻlib:

— Endi sizlar hamma narsani joylanglar. Men hozir bir aylanib kelaman, ertaga ertalab yoʻlga chiqamiz, — debdi.

Gul bilan qiz bor narsalarini yigʻishtirishibdi. Sobirboy bir sandiqchining doʻkoniga borib, unga:

— Menga bir mustahkam sandiq yasab, kechasi karvon-saroyga olib boring. Men sizni kutib o'tiraman, — debdi va saroyiga jo'nabdi.

Kechasi hamma uxlagandan keyin boy sandiqchini kutib o'tiribdi. Yarim kechada sandiqchi sandiqni olib kelibdi. Boy pul berib sandiqchini jo'natibdi, sandiqni Gul ko'rmaydigan bir joyga yashiribdi. Ertasiga tongda boy, Gul va qiz yo'lga chiqishibdi. Ikki kun yo'l bosib, bir joyda dam olish uchun to'xtashibdi. Gul bilan qiz uxlab qolibdi. Sobirboy Gulning oyoq-qo'llarini bog'lab, sandiqqa solib, daryoga tashlab oqizib yuboribdi, qizni esa o'zi bilan olib ketibdi.

Gul daryoda oqib-oqib, Sunbul podsho bo'lib yashayotgan shaharga kelib qolibdi. Daryo ikkiga bo'linib, bir qismi Sunbul podshoning bog'idan o'tar ekan. Sandiq bog'ga oqib kirib bir joyda to'xtabdi. Tongda bog'bon suv olish uchun daryo bo'yiga kelgan ekan, ko'zi sandiqqa tushibdi. Darhol sandiqni suvdan sudrab chiqaribdi. Sandiqni ochib qarasa, bir chiroyli yigit holdan ketib, hushsiz bo'lib yotgan emish. Bog'bonning yigitga rahmi kelib, uni uyiga olib kirib, dori-darmon bilan parvarish qilibdi. Bog'bonning hech farzandi yo'q ekan. Gulni xuddi o'z farzandidek juda yaxshi ko'rib qolibdi. Oradan o'n kun o'tgandan keyin u sog'ayibdi. Bir kun bog'dagi gullardan terib, bir guldasta bog'lab, bog'bonga beribdi:

— Mana shu gulni podshohingizga olib boring. Podsho „Gulni kim bog'ladi?“ deb so'rasa, o'zim, deb ayting, — debdi.

Bog'bon gulni Sunbul podshoga olib boribdi. Sunbul gulni olib, u yoq-bu yog'ini ko'rib, hidlab:

— Bu gulni kim bog'ladi? — deb so'rabdi. Bog'bon:
— O'zim bog'ladim, — debdi. Sunbul:
— Rahmat! — deb gulni olib qolibdi. Bog'bon bog'ga qaytibdi. Sunbul gulni ko'rib, ukasi Gul esiga tushib juda xafa bo'libdi. „Ukam xuddi shunday gul bog'lar edi. Bu gulni ukam bog'lamadimikin, deb o'ylabdi. Yana „Yo'q, ukamni o'zim toshlar orasiga ko'mib kelgan edim-ku“, deb o'ksinib yig'labdi.

Kunlarning birida Gul ko'chaga chiqib aylanib yursa, odamlar u yoq-bu yoqqa ot chopishib, tomosha qilib yurishgan emish. Gul uyga kirib bog'bondan so'rabdi:

— Bobo, nima uchun odamlar ot chopib, tomosha qilib yuribdilar? — debdi. Bog'bon:

— E, bolam, shahrimizda Sobirboy degan katta savdogar bor. U savdogar borib bir qizni olib kelgan ekan. Shu qizni olmoqchi. Qiz „Meni oladigan bo'lsangiz, qirq kun to'y-tomosha qilib bering. Shunda bu taklifingizga ko'naman“, degan ekan. Boy to'y-tomosha berayotir. Bugun shu to'yning boshlanganiga o'ttiz sakkiz kun bo'ldi, — debdi.

Gul xotinining Sobirboyga tegmoqchi bo'lganini eshitib juda qayg'uribdi. Kechasi o'ylab, uxlamabdi. Tong otibdi. Gul bog'dagi eng ajoyib xushbo'y gullardan bir dasta yasabdi. Nonushta vaqtida bog'bonga aytibdi:

— Ota, men sizga bir ish aytsam, qilasizmi? — debdi.
— Qani ayt, bolam, bajaraman, — debdi chol.
— Siz qalandar kiyimini kiyib, eshakka mining, qo'yningizga mana bu guldastani solib, boyning uyiga boring. Qiz

yoningizga chiqsa, qo'yingizdagi gulni hech kimga ko'rsatmay qizga bering. „Gul o'zi bormi?“, deb so'rasa, „Bor“ deb ayting, — debdi.

Bog'bon qalandar kiyimini kiyib, eshakka minib, Gul yasab bergan guldastani olib, qo'yniga solib, Sobirboyning eshigiga gadoy suratida boribdi.

— Haq, Oллоh, — debdi. Qiz uydan yugurib non ko'tarib chiqibdi.

Bog'bonga nonni uzatganida bog'bon qo'ynidan gulni chiqarib qizga beribdi. Qiz guldastani ko'rib tanibdi.

— Gul o'zi bormi? — deb so'rabdi. Bog'bon:

— Bor, sog'-salomat yuribdi, — debdi. Qiz suyunib:

— Unday bo'lsa, bugun Gulni olib keling, — debdi.

Bog'bon uyiga qaytib qizning so'zlarini Gulga aytibdi. Shu kunning o'zida Gul ham qalandar kiyimini kiyib bog'bon bilan birga Sobirboyning eshigiga borishibdi. Qiz suyunib, ularni uyiga olib kiribdi, Gul bilan qiz bir-biri bilan ko'rishib, yig'lashibdi.

— Men boyga qirq kun to'y qilsangiz tegaman, dedim. Qirq kun ichida sizdan xabar toparman, deb o'yladim. Endi ko'rishdik. Ertaga qirq kun to'ladi. Kechqurun nikoh o'qitadi. Endi menga maslahat bering, nima qilay, nima qilsam boydan qutulib, yana ikkimiz birga bo'lamiz? — deb so'rabdi qiz. Gul o'ylab-o'ylab turib:

— Ertaga qirq kun ham to'lsin, nikoh qilish oldidan odamlarga ayting: „Boy akam qirq kun to'y qildi. Endi yana bir shartim bor: shuni bajarsa tegaman, shartim shundan

iboratki, Sunbul bilan Gul hikoyasini aytib bersin. Agar o'zi aytib bera olmasa, uni biladigan biror kishi topsin". Buni hech kim bilmaydi, o'zim aytaman, — debdi. Qiz:

— Xo'p, aytaman, — debdi. Ular xayrlashib, bog'bon bilan Gul uylariga jo'nabdi. To'y-tomoshaga qirq kun to'libdi. Nikoh qilish oldidan qiz chiqib, xalqqa qarab, Gul o'rgatgan gaplarni aytibdi. Sobirboy bu hikoyani bilmaganidan xafa bo'lib, qizning gaplarini Sunbul shohga borib aytibdi. Podsho hayron bo'lib:

— Mayli, ertaga shaharga butun xalqni yig'ib so'raylik: oradan biror kishi chiqib, aytib berar, — debdi. Qirq birinchi kuni Sunbul shoh butun xalqni yig'ib:

— „Sunbul bilan Gul“ hikoyasini kim biladi? — deb so'rabdi. Ular orasida bu hikoyani biladigan hech kim yo'q ekan. Podsho:

— Bu yerga kelmagan hech odam qoldimi? — debdi. Bir odam chiqib:

— Podshohim, sizning bog'boningiz bilan uning uyida turadigan bir tozi bola qoldi, — debdi.

Sunbul darhol odam yuborib ularni keltiribdi. Gul esa kiyim kiyib tozi qiyofasida kelgani uchun uni Sunbul tanimabdi. Gul Sunbulni tanibdi. Sunbul Guldani:

— „Sunbul bilan Gul“ hikoyasini bilasanmi? — deb so'rabdi. Gul:

— Bilaman, — debdi.

Gul o'zining boshidan o'tganlarni birma-bir hikoya qilib beribdi. Birinchi marta tosh orasidan chiqarib, bu shaharga

olib kelgan ovchini o'z yoniga chaqiribdi. Ovchi Gul yoniga kelib o'tiribdi. Gul hikoyasini davom ettirib, mirshabni chaqiribdi. Mirshab ham Gul yoniga kelib o'tiribdi. Yana hikoyasini davom ettiribdi, so'ngra Sobirboyni chaqirib, yoniga o'tqazibdi. Ovchi, mirshab, Sobirboy qo'rqanlaridan dag'-dag' titrab o'tiribdilar.

Gul hikoyasini davom ettirib, tamom qilish oldida xumdondan o'zini qutultirib, parvarish qilgan xotinni, suvdan, sandiqdan olib tarbiya qilgan bog'bonni yoniga chaqirib olibdi.

— Endi hikoyam tamom. Menga yaxshilik qilganlar mana shu xotin bilan bog'bon, yomonlik qilganlar ovchi, mirshab ikkovi, — deb ko'rsatibdi. — Mening xotinimni olmoqchi bo'lib, meni suvga oqizgan, qirq kun to'y-tomosha qilgan savdogar Sobirboy mana shu, — deb uni ham ko'rsatibdi. — Men tozi, qalandar bola emasman. Men mana shu Gul degan bolaning o'ziman. Men Sunbul deb atagan akam — Siz, podshohim, — deb kiyimlarini yechib, boshidagi yasama tozini olib tashlabdi. Sunbul ukasi bilan quchoqlashib ko'rishibdi. Darhol ovchi, mirshab va Sobirboyni dorga ostiribdi. Bog'bon bilan xumdondan qutqarib olgan xotinga rahmat aytib, ularga tillalar beribdi; ularni yaxshi imoratlarga o'tqazib, izzat-hurmat qilibdi. Xotin bilan bog'bon Sunbul bilan Gulga ona va ota bo'libdi. Gul Sunbulga vazir bo'libdi. Aka-uka murod-maqсадlariga yetibdilar.

BOYVACHCHA BILAN PARI

Bor ekan, yo'q ekan, och ekan, to'q ekan, bir boy bor ekan. U boyning uch o'g'li bor ekan. O'g'illar voyaga yetgach, boy avval ikki o'g'lini uylantirib, uy-joyli qilibdi. Keyin kenja o'g'lini uylantirmoqchi bo'libdi. Kenja o'g'il Sari yoy otar ekan. Bir kuni Sari yoy olib, oy ovlab yurgan ekan, bir yerdan bir tustovuq uchib, tog'ning kamariga qarab ketaveribdi. Kenja o'g'il tustovuqning orqasidan bir o'qni kamonga solib otibdi, o'qi tustovuqqa tegmabdi. Tustovuq bir g'orga kirib ketibdi. Kenja o'g'il Sari yoyning o'qini olayin deb g'orga kiribdi. Borib ko'rsa, g'or parilarning makoni ekan. Shu orada bir yoshgina pari qiz kelib, uning qo'lidan ushlab, yetaklab ketibdi. Yigit g'orning ichida parilarga qo'shilib qirq kun yuribdi. Qirq kundan keyin yigitning qo'lidan ushlab g'orning ichiga olib kirgan pari qiz aytibdi:

— E yigit, sen qaysi yurtdan bo'lasan?

— Men falon yurtdan bo'laman, — debdi kenja o'g'il. Pari yana so'rabdi:

— Sening ota-onang, qarindosh-urug'ing bormi?

— Ha, otam, enam, ikki akam bor, boshqa qarindoshlarim ham bor, — debdi yigit.

— Unday bo'lsa, endi sen yurtingga borib, otangga: „Ey ota, menga bir ravot solib bering!“ degin. Otang: „Ravotni nima qilasan, o'g'lim?“ desa, „O'zim kirib-chiqib yuraman“, degin, — debdi pari.

Pari bu gaplarni o'rgatib, yigitni o'z yurtiga jo'natibdi. Kenja o'g'il uyiga kelgach, otasi bilan ko'rishib, so'rashib o'tiribdi.

Yigit otasiga aytibdi:

— Ota, menga bir katta ravot solib bering!

— O'g'lim, senga ravotning nima keragi bor? Avval uylangin, joylangin, undan keyin ravot qurib beraman-da, bolam, — debdi otasi. Kenja o'g'il:

— E ota, uyim-joyim bo'lmasa ham o'zim kirib-chiqib yuraman-da, — debdi. Boy:

— Xo'p, o'g'lim, — debdi va ustalarni olib kelib, bir yaxshi ravot solib beribdi.

— Ana, o'g'lim, ravot bitdi, — debdi boy. Kenja o'g'il tag'in yoy olib ovga chiqib ketibdi. Aylanib-aylanib, yana parilar yashaydigan g'orga boribdi. Yigitni pari qiz kutib o'tirgan ekan. Uni ko'rishi bilanoq yana qo'lidan ushlab, yetaklab, ichkariga olib kiribdi. Yigit pari qiz bilan o'ynab-kulib yuraveribdi. Bir necha kun o'tgach, yigit pariga aytibdi:

— Endi men ketaman, — debdi. Pari aytibdi:

— Ketsang, otangga borib, „Ota, bu ravotning ichiga oq o'tov tikib bering“, — degin. Yigit pari bilan xo'shlashib, uyiga jo'nabdi. Boyvachcha uyiga borib otasiga aytibdi:

— Ota, ravotning ichiga bir oq o'tov tikib bering!

— Xotining bo'lmasa, o'tovni nima qilasan, o'g'lim? — debdi otasi.

— O'zim unda yotib yuraman-da, — debdi yigit.

— Ha, durust, — debdi boy va bir oq o'tov tikib beribdi. Boy o'g'liga aytibdi:

— O'g'lim, mana, o'toving ham bitdi.

Yigit yana yoyni olib, ovga chiqib, parilar turadigan g'orga boribdi. Pari qiz yigitni kutib o'tirgan ekan, uni ko'rishi bilanoq oldiga kelib:

— O'tov tikdingizmi? — deb so'rabdi. Yigit:

— O'tov ham tayyor bo'ldi, — debdi. Pari:

— O'tov bitgan bo'lsa, yuring endi boraylik, — deb yo'lga chiqishibdi.

Pari qiz yigit bilan birga ravotga kelib, oq o'tovga kiribdi. Ular har ikkisi er-xotin bo'lib yashay beribdilar. Pari qizning odati qiziq ekan, u odamlarning ko'ziga mushuk bo'lib, kenja o'g'ilning ko'ziga pari qiz bo'lib ko'rinar ekan.

Kunlardan bir kuni yigitning otasi o'z ko'nglida: „Borib o'g'limdan bir xabar olayin, ravotda nima qilar ekan, bir bilib kelayin“, deb ravotga boribdi. O'tovga kirib qarasa, kenja o'g'li bir o'zi o'tirgan emish, yonboshida esa bir mushuk bor emish.

Boy o'g'lidan:

— Bolam, nima qilib o'tiribsan? — deb so'rabdi.

— Ota, ichkari kiraman, tashqari chiqaman, mana bu mushugim bor, shu bilan ovunib o'tiribman-da, — deb javob beribdi yigit.

Boy o'g'li bilan biroz so'zlashib o'tirib, uyiga ketibdi.

Oradan to'rt-besh kun o'tibdi, shunda pari yigitga:

— Otangizning uyiga borib, bosh yuvish uchun bir jom olib keling, — debdi.

Yigit uyiga borib jomni olibdi va katta akasining xotinidan bir piyola qatiq so'rabdi. Kelinoyisi bir piyola qatiq beribdi. Yigit ravotga qatiq olib kelibdi.

Pari aytibdi:

— Bir piyola qatiq bosh yuvish uchun yetadimi? Ko'proq olib kelsangiz bo'lardi. Hali ham bo'lsa borib, yana qatiq olib keling, — debdi. Yigit borib yana kelinoyisidan bir kosa qatiq olib kelibdi.

Pari aytibdi:

— Bosh yuvish ham o'yinchoqmi? Boring, bir korson qatiq olib keling, — debdi. Yigit borib bir korson qatiq olib kelibdi.

Pari boshini yuvmoqchi bo'lib, yigitga:

— Endi siz eshikka chiqib turing, — debdi. Yigit eshikka chiqib turibdi.

Pari sochini yozib, bir sandalning ustiga chiqib yuva beribdi. Yigit ko'nglida: bir ko'rayin, parining sochi qanday bo'lar ekan? — deb o'ylabdi. Sekin bildirmay, o'tovning bir kichik teshigidan qarabdi. Ko'rsa, parining o'zi sandalning ustida tikka turibdi, sochi esa yerga tegyapti.

„E, parining sochiga ko'p qatiq ketganicha bor ekan“, deb o'ylabdi. U pari boshini yuvib bo'lgandan so'ng o'tovga kiribdi. Yigit pari bilan o'ynab-kulib yura beribdi.

Kunlardan bir kuni yigitning otasi ravotga kelib, o'g'lim nima qilib o'tirgan ekan, deb sekin o'tovga qarabdi. O'tov ichida o'g'li bilan bir pari o'tirgan emish, uning husni atrofni yoritib turgan emish. Uning jamoli hatto qorong'i kechani ham yoritib emish. Boy ichidan quvonib ketibdi.

— Bolapaqir ravot bilan o'tovga loyiq xotin topib olibdi, — deb dimog'i chog' bo'lib, kelganini ularga bildirmay, indamasdan uyiga qaytib ketibdi.

Kundan-kun, oydan-oy, yildan-yil o'tibdi. Boyning bir qarindoshi to'y qilmoqchi bo'libdi. Boy to'yga non yoptirib yuborish uchun ikki o'g'liga bir botmondan ikki botmon un, sarpo qilib yuborish uchun bir qancha mato beribdi. Buni eshitgan pari kelin yigitga:

— Siz ham borib otangizdan un, tikish uchun mato olib keling, — debdi. Yigit:

— Siz pari bo'lsangiz, nonni qanday qilib yopasiz? Matoni qanday qilib tikasiz? Otam „Nima qilasan?“ deb so'rasa, men nima deb javob beraman? — debdi. Pari aytibdi:

— Unni bir amallab kumoch qilib berarmiz, matoni esa yo'rmasi yirik bo'lsa ham bir amallab kiyim qilib berarmiz.

Yigit uyiga borib otasiga aytibdi:

— Bizga ham un, mato bering.

Buni eshitgan kelinoyilaridan biri:

— Hoy boyvachcha, xotiningiz bo'lmasa, unni qanday qilib non qildirasiz, sarponi qanday qilib tikasiz? — debdi.

Yigit ularga xotinining so'zini aytibdi, un va matoni olib, ravotga qaytibdi. Yigit xomush bo'lib pariga aytibdi:

— Aytganlaringizni olib keldim. Endi nonni qanday yopamiz, matodan kiyimlarni qanday tikamiz?

Pari:

— Sizning bu un va sarpo tikishlar bilan ishingiz bo'lsin! Siz o'zingiz ko'rgan g'orga borib, ichkari kirmay, „Hoy, parilar, o, parilar, orangizda yaxshi non yopuvchi novvoylar, yaxshi kiyim tikuvchilar mening yonimga kelaveringlar!“ deb chaqiring, ular ichkaridan chiqib, „Yigit, kelavering“, deyдилar. Siz ichkari kirmay, orqaga qaytasiz, — debdi.

Tong otibdi. Yigit Sari yoyni olib, g'orga qarab jo'nabdi. Yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi, ertasi choshgohda g'orga yetibdi. Yigit g'orning og'ziga borib:

— Hoy, hoy parilar, o, parilar, yaxshi non yopuvchi novvoylar, yaxshi kiyim tikuvchilar mening yonimga kelaveringlar! — debdi.

Parilar chiqib yigitga:

— Ichkariga kira bering, — deyishibdi, yigit ichkari kirmay, orqasiga qaytibdi. Bir kecha-yu bir kunduz yo'l yurib ravotga qaytib kelibdi.

Pari so'rabdi:

— Aytib keldingizmi?

— Aytib keldim, — deb javob beribdi yigit. Orqasidan ikki pari kelib, bir uy unni xamir qilib non yopibdi. Yana bir uy matodan to'n va har xil kiyim-kechaklar tikibdi. Kelgan parilar ishni tugatib, yana g'orga qaytib ketishibdi. Er-xotin esa, kiyimlarni berkitib, nonni yaxshilab taxlab qo'yishibdi.

Boyning katta kelinlari maslahat qilib:

— Boyvachcha nima qilib yotgan ekan, borib bir xabar olib kelaylik, — deyishibdi. Ikki katta kelin ravotga yaqin borib qarashsa, kenja o'g'il pari bilan ikkovi o'tovda gaplashib o'tirgan emish. Ular ichkari kirib o'tirgach:

— Olib kelgan narsalaringizni nima qildingizlar? — deb so'rabdilar.

Pari esa:

— Unni ko'moch qildik, matolarni ham ulay-bulay qilib, tikib qo'ydik, — deb javob beribdi.

Katta kelinlaridan biri paridan so'rabdi:

— To'yga siz nima kiyib borasiz? Boshingizga nima yopinasiz?

Pari aytibdi:

— Men qog'ozdan qilingan ko'ylak, kamzul kiyib, qog'ozdan qilingan paranji yopinib boraman.

Katta kelinlar uyga qaytishibdi: „Bizlar ham shunday qilamiz?“ deb o'ylab, unni ko'moch qilib, matolardan kiyim tikishib, chokini yirik yo'rma qilishibdi.

Xayr, qissani kalta qilmoq kerak. Boyning qarindoshi to'yga aytuvchi yuboribdi.

Hamma to'yga jo'namoqchi bo'libdi.

Boyning kichkina kelini chiroyli patir nonlarni, etagi keng burmali, yoqasi ravon tikilgan kiyim-kechaklarni bir qopga solib, og'zini bo'g'ib tayyorlab qo'yibdi. O'zi esa shohi kimxob, adras kiyimlarni kiyib, uning ustidan qog'ozdan yasalgan liboslarni kiyib, tayyor bo'lib o'tiribdi.

Endi ikki ogʻiz soʻzni boyning katta kelinlaridan eshiting. Boyning ikki katta kelini ham qilgan koʻmochlarini bir qopga, tikilgan kiyimlarni ikkinchi qopga solib tayyorlab qoʻyibdilar. Ular hech qanday libos kiymay qogʻozdan yasalgan liboslarnigina kiyib, tayyorlanib turibdilar.

Boy ot-arava qilib, uch kelinni bir aravaga, boshqa narsalarni ikkinchi bir aravaga solib, toʻyga joʻnabdi.

Yoʻlda birdan shamol turib toʻpolon boʻlib, havoga bir qora bulut chiqibdi, yomgʻir quya boshlabdi. Kelinlarning qogʻozdan yasalgan liboslari ivib, ustlaridan tushib ketibdi. Parining qogʻoz libosi ostidan kiyimi yarqirab koʻrinibdi, uning husniga husn qoʻshibdi.

Ikki katta kelin birday kiyimsiz boʻlib qolibdilar. Ular shunday sharmandagarchilik bilan toʻyxonaga yetib bori-shibdi. Boyning oʻgʻillari ikki kelinni bu ahvolda koʻrib, uyalib, kelinlarga darrov ust-bosh berib, kiyintirib qoʻyishibdi.

Oʻgʻil va kelinlar toʻyxonaga kirib, uy egasini chaqirib „Toʻy qutlugʻ boʻlsin“, deyishibdi. Har qaysi kelin oʻzi yopib kelgan nonni, tikib kelgan kiyimlarini koʻrsatmoqchi boʻlishibdi.

Avval boshlab boyning ikki katta kelini yopib kelgan nonlarini koʻrsatishibdi. Toʻyxonadagilar qarashsa, hammasi kulga oʻxshagan koʻmoch emish, tikib kelgan kiyimlarini koʻrsatishibdi, qarashsa, kiyimlar ham rasvo, kiyib boʻlmaydigan emish.

Navbat boyning pari keliniga yetibdi. Bu ham yopib kelgan nonlarini, tikib kelgan kiyim-kechaklarini birma-bir koʻrsatibdi.

Nonlari novvoyning nonidan ham chiroyli, kiyimlari usta tikuvchilarning kiyimlaridan ham go'zal tikilgan emish. To'yxonadagi hamma odamlar bu kiyimlarni va nonlarni ko'rib hayron bo'lib tomosha qilibdilar. To'yxonadagi bir odam boydan:

— Kichkina o'g'lingizni qayerdan uylantirgansiz, boy bobo? — deb so'rabdi.

— Narigi qishloqdagi bir kambag'alning qizi, — debdi boy.

Kech bo'lgach, boy o'g'illari bilan bir uyda yotibdi. Kelinlar boshqa bir uyda yotibdi. Hamma yotgandan keyin boy kichkina o'g'lini bir ovloqqa chaqirib olib sekin so'rabdi:

— Bolam, ayolingning mushuk libosini qayerga qo'ygansan?

— So'rab nima qilasiz, ota? — debdi kenja o'g'il.

— Ey bolam, so'rayman-da, — deb javob beribdi chol. Kenja o'g'il gapni chalg'itibdi. Boy hech aytmaganiga qo'ymabdi. Oxiri kenja o'g'il aytibdi:

— Parining mushuk teri libosini bo'z otning chelgisi¹ orasiga qo'yganman.

Boy bo'z otning chelgisi orasidan parining mushuk libosini olib, o'tga tashlabdi. Mushuk libosining kuygan isi parining dimog'iga uribdi.

Pari bir kishiga:

— Mening erimni chaqirib keling! — debdi. U topib kelibdi.

¹ Chelik — otning yopinchig'i.

Kenja o'g'il xotinining yoniga kelib:

— Ha, nima deysan? — deb so'rabdi. Pari aytibdi:

— Ey yigit, endi qirq botmon temirdan hassa yasaysan, qirq botmon temirdan choriq tikasan, hassang juvoldizday bo'lguncha, chorig'ing g'alvirday bo'lguncha meni izlaysan. Endi sen menga yo'q, men senga yo'q, — deb bir parvoz qilib, o'tovning tuynugidan chiqib ketibdi. Kenja o'g'il chapak chalib qolaveribdi.

Tong otibdi, to'y tarqabdi, mehmonlarning har qaysisi uy-uyiga ketibdi. Boy ham o'g'illari bilan uyiga qaytibdi. Kenja o'g'il qirq botmon temirdan hassa qilib, qirq botmon temirdan choriq qilib kiyib olibdi.

Endi kenja o'g'il parini izlab yuraversin, gapni boydan eshiting.

Kundan-kun, oydan-oy, yildan-yil o'tibdi.

Bir kun boy aytibdi:

— O'g'limning yo'q bo'lganiga uch yil bo'ldi, buning bor-yoqligini bilayin, agar yo'q bo'lsa, xatmi qur'on qilayin, — debdi. To'rt yoqqa to'rt odam yuboribdi. Har qaysisi bir oylik oziq olib chiqib ketibdi. Izlab-izlab, o'ttiz besh kun deganda to'rttovi to'rt yoqdan qaytib, boyning oldiga kelibdi. Boy ular bilan so'rashgandan keyin:

— Hech xabar topdilaringmi? — deb so'rabdi.

Ulardan biri javob beribdi:

— Ey boy bobo, o'g'lingizning ketganiga uch yildan oshib borayotir. Bor bo'lsa, qayerda bo'lsa ham kelar edi. Endi u yog'ini o'zingiz bilasiz, — debdi.

Boy katta o'g'illari bilan o'ylashib, kengashib, qishlog'ining katta-kichigini yig'ib, o'g'lining xudoyisini o'tkazibdi.

Bular xudoyi qila tursin, endi ikki og'iz so'zni kenja o'g'ildan eshiting.

Kenja o'g'il tog', sahro, dasht-biyobonlarni kezibdi. Kunlardan bir kuni yurib-yurib, yo'li bir ravot yonidan tushib qolibdi. Ravotning yonida bir sarhovuz bor ekan. Suvtalab bo'lgan yigit bir dam nafasimni rostlab olayin deb, haligi hovuzning labiga borib o'tiribdi. Shu orada ravotdan bir bola chiqib, qo'lidagi obdastani hovuzdan to'ldirib olibdi. U keta-yotganida yigit bolani chaqiribdi:

— Ey bola, suvingni olib kel, bir ichib olayin.

Bola:

— Sen qanday odamsan, oldingda suv turibdi-ku, menga suv ber deysan, — deb ketaveribdi.

— Shu obdastangdagi suv qon bo'lib qolsin! — debdi yigit.

Bu ravotda yalmog'iz kampir yashar ekan. Suv olib kirib ketgan bola kampirning xizmatkori ekan. Yigitning izlab yurgan parisi ham shu yerda ekan. Pari bolani suvga chiqargan ekan. Bola suvni olib kirganda: „Quy qo'linga!“ debdi pari. Bola quyibdi, parining qo'liga suv emas, qip-qizil qon quyilibdi. Pari:

— Ha, juvonmarg, men senga suv olib kel desam, qon olib kelibsan-da, — debdi. Bola hayron bo'libdi. Yana hovuzga suv olish uchun chiqibdi. Bola obdastani chayqab-chayqab tashlab, yana to'ldirib suv olib qaytibdi.

Buni ko'rib turgan yigit:

— Hay bola, obdastangni olib kel, suvingdan bir ichib olayin, — debdi.

— Ey, sen qanday odamsan, oldingda hovuz turib, suv tilaysan, ichsang hovuzdan ichaver-da, —deb suvni olib ketaveribdi.

— Shu suving yiring bo'lib quyilsin, — debdi yigit. Bola suvni ichkariga olib kiribdi.

Pari:

— Quy qo'limga! — debdi. Bola suvni parining qo'liga quyibdi.

Suv yiring bo'lib quyilibdi. Pari bolani urishib:

— Juvonmarg, sen bunday emasding-ku, senga bir balo bo'ldimi, hali qon to'ldirib kelasan, hali yiring to'ldirib kelasan, hovuzning labida nima bor? Ayt! —deb bir-ikki tarsaki uribdi. Bola:

— Hovuzning labida bir yigit o'tiribdi, men har safar suv olib ketayotganimda „Hay bola, suvingni olib kel, bir ichib olayin“ deb, mendan suv so'raydi. Men unga suv bermay, olib kelaman, — debdi.

— Bor, endi u suv so'rasa, ichirib olib kel, —debdi pari.

Bola yana obdastani chayqab-chayqab, hovuzdan toza suv olib kelayotganda yigit chaqirib:

— Hoy bola, obdastangni olib kel, suvingdan bir ichib olayin, — debdi. Bola bu safar obdastadagi suvni yigitga tutibdi. Yigitning qo'lida parining bir uzugi bor ekan, shu uzukni obdasta ichiga tashlab yuboribdi.

Yigit soʻrabdi.

— Ey bola, bu suvni nima qilasan?

Bola:

— Opamning qoʻliga quyaman, — debdi.

Yigit bolaga oʻrgatibdi:

— Opangning qoʻliga quysang, avval jinday tomiz, „Quy“ desa, yana biroz tomiz. „Durustroq quy“ desa, obdastadagi hamma suvni agʻdarib yubor, — debdi. Bola suvni olib kirib, parining qoʻliga quya boshlabdi. Bu safargi suvda na qon bor, na yiring, top-toza tiniq suv emish.

Pari:

— Quy! — debdi. Bola sekingina ikki tomchi quyibdi.

Pari:

— Tuzukroq quysang-chi, senga bir balo boʻldimi? Ilgari bunday emasding-ku! — debdi. Bola obdastani agʻdarib yuboribdi. Yigitning obdastaga solgan uzugi parining qoʻliga tushibdi. Bu uzukni pari tanibdi. Oʻzining uzugini bolaga bildirmay qoʻliga taqib olibdi. Pari bolani bir yoqqa ishga buyuribdi. Yalmogʻiz kampirning yoʻqligidan foydalanib, pari ravotdan chiqib qarasa, yigit hovuz boʻyida oʻtirgan emish. Uni chaqirib olibdi, ravotga olib kirib, sandiqqa solib berkitib qoʻyibdi. Kech boʻlibdi, yalmogʻiz kampir daladan qaytibdi.

Atrofga qarab, alanglab:

— Bu nimasi? Ravotdan odam isi kelyapti. Bunda odamzod bormi? — debdi u.

Pari:

— Bu yerda odamzod nima qiladi, sizning makoningizga odamzodning kelishga haddi bormi? — deb javob beribdi. Yalmogʻiz kampir indamay qolibdi.

Kampir har kuni ertalab chiqib ketar ekan. Pari boʻlsa yigitni sandiqdan chiqarib olib, gaplashib oʻtirar ekan. Kunlardan bir kuni pari yigitdan soʻrabdi:

— Ey yigit, nega ranging sariq, senga bir sitam oʻtdimi?

— Ey, nozanin, — debdi yigit, — endi men shunday qilib yuraveramanmi? Umrimning yarmidan koʻpi seni deb sarsongarchilikda oʻtib borayotibdi, bu yerdan bir iloj qilib ketishni oʻylasang-chi!

Pari:

— Ey yigit, men ham ketmoqning payidaman, biroz sabr qilaylik, — debdi.

— Ey parizod, agar bugun-erta bir iloj qilib ketmasak, diqqatim oshib sil boʻlaman, — debdi yigit. Pari:

— Hoy yigit, yana aytaman: sabr qil, oyning oʻn beshi qorongʻi boʻlsa, oʻn beshi yorugʻ, — deb eriga dildorlik qilibdi.

Kech boʻlib, yalmogʻiz kampir kelib, damini olib oʻtiribdi-da:

— Hoy bolalarim, oʻtiribsizlarmi? — debdi. Biroz oʻtgach, yana soʻzlabdi: — Ravotdan odamzodning hidi keladi. Sen parizod nima uchundir buning sababini menga aytmasan.

Pari aytibdi:

— Ena, bir qoshiq qonimdan kechsang, aytardim.

— Ha, ayta qol, bolam. Qancha gunohing bo'lsa, kechdim, — debdi kampir. Shunda pari:

— Enajon, meni olib kelgan vaqtingizda, o'n besh yoshli sag'ir ukam qolgan edi. Katta bo'lib, meni izlab kelgan ekan. Qancha kunlardan beri sizdan qo'rqib, sandiqqa solib yashirib yuribman. Mehribonchilik qilsangiz, shu birgina ukam sizning davlatingizda yursa, — deb iltimos qilibdi. Yalmog'iz kampir:

— Xo'p, mayli, bolam, bu odam yursa, yursin, — debdi-da, ko'nglida „Buni ham baribir o'ldiraman-da“, deb o'ylabdi.

Kunlar o'ta boshlabdi. Qurg'ur yalmog'iz kampirning rusumi shunday ekan: har kuni yigitning tizzasiga boshini qo'yib, uning qonini so'rib yotar ekan. Yalmog'iz biror kimsaning qonini so'rsa, besh-o'n kunda uni o'ldirar ekan. Yigit holdan toya boshlabdi, u zorlanib holdan ketayotganini aytib: „Endi nima qilamiz, buning ilojini qilmasak bo'lmaydi“, debdi. Pari aytibdi:

— Buning ilojini men senga aytay, sen men aytganimdek qil. Yalmog'iz kampirning bir tuyasi, bir kuchugi bor, hamma vaqt kuchugiga somon berib, tuyasiga esa suyak tashlaydi. Yana bir uyi bor, u uyning ikki eshigi bor. To'rdagi eshik hamma vaqt yopiq turadi. Poygohdagi eshik esa ochiq turadi. Uyning o'rtasida bir ustun bor. Uyning tokchasida bir oyna, bir qaychi, bir taroq turadi. Ey yigit, bugun yalmog'iz daladan qaytib, uyga kirib o'tirganda tuyasiga somon, kuchugiga suyak tashlab qo'y. Eshikning to'rdagisini ochib, poygohidagisini yopib qo'ygin-da, o'zing ustunning tagiga borib o'tir.

Shunda yalmog'iz kampir: „Kel, boshimni qarab qo'y“, desa, sen: „Ey ona, o'zim charchab turibman, o'zingiz kela qoling“, deb ayt. Kampir kelib tizzangga boshini qo'yib uxlaganida sen uning sochini ustunga o'rab, mahkamlab bog'la. Butun sochini bog'lab bo'lgach, sekin o'rningdan turib, tokchadagi oynani, taroqni, qaychini olib qo'yningga sol. To'rdagi eshikdan chiq. Men tashqarida seni kutib turaman. Ikkimiz birgalashib qochib ketamiz, — debdi.

Biroz o'tgach, yalmog'iz kampir uyga kirib:

— Ey bolalarim, bugun men ko'p charchadim, tuya bilan kuchukka yaxshi qaranglar! — deb ust-boshini yechib, yon-boshlab yotibdi. Yigit tuyaning oldiga somon, kuchukning oldiga suyak tashlab qo'yibdi. So'ngra to'rdagi eshikni ochib, poygohdagi eshikni yopib, o'zi ustunning tagiga borib o'tiribdi. Shunda yalmog'iz yigitga qarab:

— Kel, bolam, boshimni qarab qo'y! — debdi. Yigit:

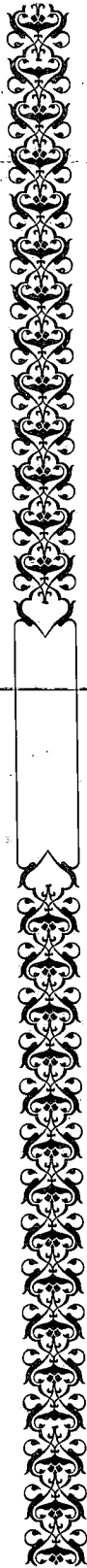
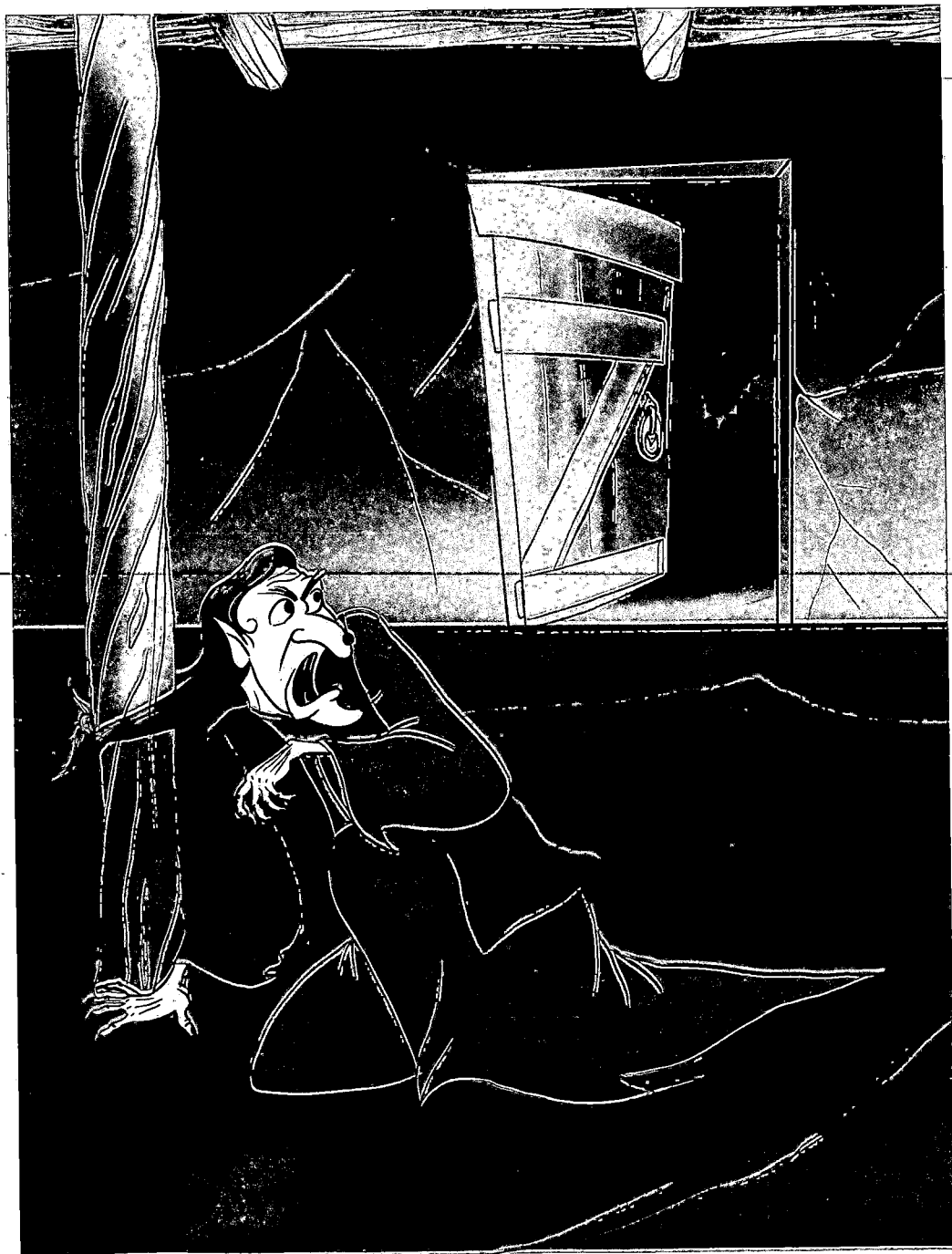
— Ey ona, o'zim charchab turibman, o'zingiz kela qoling, — debdi. Kampir kelib yigitning tizzasiga boshini qo'yibdi. Kampirning ko'zi ilinibdi.

Yigit: „Ha, palla-palla, shu palla“, deb kampirning sochini ustunga o'rab, mahkam bog'labdi. Kampirning boshini sekin tizzasidan olib, yerga qo'yib, taroq, oyna va qaychini olib, qo'yniga solib, to'rdagi eshikdan tashqari chiqibdi.

Kampir birdan uyg'onib:

— Yopil, eshigim, yopil, — debdi. Eshik esa:

— Men nega yopilayin, hamisha meni yopib qo'yar eding, — debdi.

Kampir poygohdagi eshigiga qarab:

— Ochil, eshigim, ochil, — debdi.

Eshik:

— Men nega ochilayin, meni hamisha ochib qo'yar eding, — deb javob beribdi. Yalmog'iz ichkaridan:

— Ol, tuyam, ol! — deb baqiribdi. Tuya:

— Men nega olayin, mening oldimga hamisha suyak solib qo'yar eding, — debdi. Yalmog'iz:

— Kuchugim, ol! — deb baqiribdi. Kuchuk:

— Men nega olayin, oldimga har vaqt somon solib qo'yar eding, — debdi.

Eshiklar ham, tuya ham, it ham yalmog'izning aytganini qilmabdilar. U nima qilishini bilmay qolibdi. Shu vaqtda yigit bilan pari jo'nab ketibdi.

Yalmog'iz kampirning sochi juda uzun ekan, yigit uni ustunga qirq o'rab, mahkam bog'lagan ekan. Yalmog'iz ne azoblar bilan sochini yechib, bo'shatib olibdi va yigit bilan parining ketidan quvib ketibdi. Yalmog'iz uch kecha-yu uch kunduz quvib, bir cho'lda yigit bilan parining orqasidan yetib olibdi.

Ular yalmog'iz kampirning tarog'ini tashlabdi. Taroq katta bir to'qay bo'lib, kampirning oldini to'sibdi. Kampir qichqirib:

— Hoy, bolalarim, bu to'qaydan qanday qilib o'tdilaring? — deb so'rabdi. Har ikkisi:

— Ey ona, bir tishimizni sug'urib tesha qildik, bir tishimizni sug'urib, bolta qildik, shu bilan to'qaydan yo'l

ochib oʻtdik, — deb javob berishibdi va chopib ketaverishibdi.

Kampir bir tishini sugʻurib bolta, bir tishini sugʻurib tesha qilibdi. Toʻqaydan yoʻl ochib chiqib, yigit bilan parini quvaveribdi. Ular qochaveribdi. Ikki kecha-yu ikki kunduzdan keyin yalmogʻiz ularga yetib olibdi. Ular qaychini tashlab qochibdilar. Qaychi ham boshi va oxiri koʻrinmaydigan katta toʻqayga aylanibdi. Toʻqay kampirning oldini toʻsib qolibdi. Yalmogʻiz:

— Hoy, bolalarim, bu toʻqaydan qanday qilib oʻtdilaring?! — deb soʻrabdi. Pari:

— Ey ena, bir tishimizni sugʻurib bolta qildik, bir tishimizni sugʻurib tesha qildik. Shu bilan toʻqaydan yoʻl ochib oʻtdik, — debdi.

Yalmogʻiz yana bir tishini sugʻurib bolta qilibdi, bir tishini sugʻurib tesha qilibdi. Aslida kampirning toʻrtta tishi bor ekan, toʻrttovi ham tamom boʻlibdi. Yigit bilan parining maqsadi kampirning toʻrtta tishini yoʻq qilish ekan. Shunda pari bilan yigit quvonib ketaveribdilar.

Kampir esa bolta, teshani qoʻliga olib daraxtlarni kesib yoʻl ochib, toʻqaydan chiqibdi. Yana ularni quva beribdi. Ikki kecha-yu ikki kunduzdan keyin yalmogʻiz kampir yigit bilan pariga yetayozibdi. Ular endi oynani tashlab ketishibdi.

Oyna bir katta daryo boʻlib qolibdi. U daryoning tagi va poyoni yoʻq emish. Kampir daryoning labiga borib hayron boʻlibdi.

— Hoy, bolalarim, bu daryodan qanday qilib oʻtdilaring? — debdi. Yigit:

— Ey ena, koʻylagimizni yechib, uni toshga toʻldirib, ogʻzini boʻgʻib, boʻynimizga ilib, daryoning tagi bilan oʻtdik, — debdi.

Yalmogʻiz yigitning aytganidek qilibdi va oʻzini daryoga tashlash oldidan yigit va pariga qarab qichqiribdi:

— Hoy, bolalarim, men oʻzimni daryoga tashlaganimdan keyin oq koʻpik chiqsa, qah-qah urib kulinglar, qizil koʻpik chiqsa, zor-zor yigʻlanglar! — debdi-da, oʻzini daryoga tashlabdi. Biroz vaqt oʻtgach, daryoni oq koʻpik tutib ketibdi. Yigit bilan pari koʻpikni koʻrib uvvos tortib yigʻlay berishibdi. Yana biroz vaqtdan keyin qarashsa, daryoning betini qon tutib ketibdi. Har ikkisi yalmogʻiz kampirdan qutulib, quvonib uch kecha-yu uch kunduz yoʻl yurib, oʻz ravotlariga yetib kelibdilar. Yigit pari bilan oʻynab-kulib yuraveribdi. Yigitning ota-onasi, aka-ukasi, qavm-qarindoshlari kelib dimogʻlari chogʻ boʻlibdi. Har ikkisi murod-maqsadiga yetibdi.

FARHOD VA SHIRIN

Qadim zamonda bir podshohning qizi bo'lgan ekan. Qizning oy desa og'zi, kun desa ko'zi bo'lib, kulsa og'zidan gullar to'kilar, yursa oyog'idan tilla sochilar ekan. Qiz gulbog'da qirq qizlari bilan sayr etib yurar ekan. Nima uchundir qiz yoshligidan beri doimo g'amgin ko'rinar ekan. Qirq qiz Shirinning har qancha ko'nglini olish uchun urinsalar ham o'ynab-kulib, ochilib yurmas ekan.

Bir kun kanizaklardan biri:

— Hech narsadan kamchiligingiz bo'lmasa, nima uchun doimo xafa ko'rinasiz, — deb so'rabdi.

Shunda Shirin:

— Men o'ynab, davron surib kulib yursam, boshqalar qayg'u-g'amda bo'lsa, undan nima foyda? — degan javobni qaytaribdi.

Bir kuni Shirin daryo bo'yida sochini yuvib o'tirgan ekan. Uning qoshiga bir kampir kelib:

— Qizim, qani sening bu bo'yingga munosib yigit bo'lsa, — debdi.

Shirin:

— Men ham o'sha siz aytgan yigitni istar edim, — debdi. Bu so'zni eshitgan kampir:

— Ana, sen istagan yigit daryoda oqib kelayotir, — debdi. Shirin daryoga qarayman deganda, boshidagi tilla tarog'i suvga tushib ketibdi.

Ikkinchi bir mamlakat podshohining o'g'li daryoda cho'milayotgan ekan. Tilla taroqni tutib olib, „Shu taroqning egasi kim bo'lsa, o'shani olaman“, deb ahd qilibdi. Elda yurib surishtira boshlabdi. Bir kampir bu taroqning egasi Shirin ekanligini aytibdi. Yigit qizni axtarib yo'lga chiqibdi.

Kunchiqarda bir podshoh bor ekan; uning birgina Farhod nomli o'g'li bo'lgan ekan. Farhod qayg'urib, g'amgin bo'lib yurar ekan. Bir kun otasi o'g'lini qirq yigiti bilan sayrga chiqaribdi. Farhodning ko'zi tosh yo'nib turgan ustaga tushibdi. Shu hunarga ishqiboz bo'lib, uni o'rgana boshlabdi. Otasi uni bu ishdan qaytarsa ham unamabdi, o'z bilganidan qolmabdi. Kunlardan bir kun Farhod otasining xazinasiga kirib qolibdi. Undagi tosh sandiqni ochib, oynayi jahonnomaga qarabdi. Oynada avval Guliqahqah parini ko'ribdi. Keyin kunbotar tomonda Shirinning arg'imchoq uchib turganini ko'ribdi. Qizga oshiq bo'lib, boshidan hushi ketib yiqilgach, qo'lidagi oyna yerga tushib sinibdi. Farhod Shirinni qidirib yo'lga chiqibdi.

Yo'lda bir daraxtning soyasida bir yigitning uxlab yotganini ko'ribdi. Daraxt tepasidan bir ilon tushib, yigitga zahar solay deb turganida Farhod yugurib kelib xanjar bilan ilonni o'ldiribdi. Yigit cho'chib uyg'onibdi va Farhodga: „Hozir tushimda bir kishi: „Tur, do'sting keldi“, deb aytdi“, debdi va bu fojيانing oldini olib qutqargani uchun Farhod-

ga rahmat aytibdi. U bilan umrbod do'st bo'libdi. Bular yo'l yurib, Shirinning mamlakatiga yetib kelishibdi. Farhod bir tog' tagida bir necha ming askar to'planib turganini ko'ribdi, bir cho'pondan bu askarlar kimniki ekanini bilib olibdi. Shu vaqt Shirin qirq kanizagi bilan kelibdi. Shamol Shirinning yuzidagi pardasini ko'taribdi. Farhod uni ko'rib, oshig'-u beqaror bo'lib, hushidan ketibdi. Do'sti suyab, uni o'ziga keltiribdi. Biroq Shirin va qirq qiz ketib qolgan ekan. Farhod Shirinning qayerga ketganini so'rabdi. Do'sti: „Shirin shu tog'dan suv chiqargan yigitga tegaman, deb aytdi“, debdi. Shu so'zni eshitgan Farhod g'ayratga kelib, tog'-toshni qo'pora boshlabdi. Oxiri bu ishni tugatib, tog'dan suv chiqaribdi.

Do'sti tog'ning bir tomoniga Shirinning, ikkinchi tomoniga Farhodning rasmini chizibdi.

Bir kuni Shirin tog' etagida Farhod qurgan hovuzni ko'rish uchun qirq kanizagi bilan kelibdi. Shirin mevali darraxtlar bilan bezangan obod joyni ko'ribdi. Bu cho'lni suvga serob qilib, bog'-u bo'stonga aylantirgan Farhodni ko'rib, Shirin ham uni sevib qolibdi. Farhodni o'z qasriga olib borib, ziyofat qilibdi.

Shunday qilib, ular murod-maqсадlariga yetibdilar.

SHUM TULKI

Bir kuni tovuqlar tulkinging ustidan arz qilgani ayiqning oldiga borishibdi:

— Ayiq polvon, — debdi ular, — tulkivoy dastidan bizga kun yoʻq. Har kuni kechasi tovuqlarni qiyratgani-qiyratgan. Hech kimdan hayiqmaydi.

— Tulki-ya?... Obbo muttaham-ey. Men uning jazosini beraman, — debdi ayiq.

U tulkini chaqirtiribdi. Tulki kelib dumini silkibdi va:

— Ayiq hazratlari. Men siz azizning biqiningiz toshga botmasin deb, yostiq keltirdim. Bular boʻlsa sizning gʻamin-gizda yurganimni bilishmaydi, — deb ayiqqa yumshoq yostiq beribdi. Ayiq yostiqqa suyanib rohat qilibdi va:

— Ahmoqlar, boringlar, ikkinchi bunaqa bemaʼni gaplar bilan arz qilib kelmanglar, — deb tovuqlarni quvib yuboribdi.

Shu kech yana ikkita tovuqning shoʻri quribdi. Tovuqlar endi boʻriga arz qilibdilar:

— Dod, tulkinging dastidan, — deyishibdi ular. Boʻri tulkini zirqiratib haydab keltiribdi.

— Boʻri janoblari, — debdi tulki dumini likillatib, — men biqiningiz yerga botmasin deb, yostiq keltirdim.

U boʻrining qoʻltigʻiga yumshoq yostiq qoʻyibdi va:

— Bu popukli ahmoqlar sizning g'amingizda yurganimni bilishmaydi, — debdi. Bo'ri par yostiqqa suyanib rohat qilibdi va tovuqlarga:

— Ko'zimdan yo'qolinglar, badbaxtlar! Tulki ishini bilib qiladi. Bundan keyin xayrli ish qilganlar ustidan arz qilib kelmanglar! — deb do'q uribdi.

Tovuqlar jonlarini hovuchlab, uylariga qaytishibdi. Shu kechasi yana uch tovuq tulkiga yem bo'libdi.

Ertasiga tovuqlar mo'ynoqqa arzga borishibdi. Tulki mo'ynoqqa ham yostiq beribdi va:

— Sizning g'amingizni yeb yurgan edim, — debdi.

Mo'ynoq yostiqqa qaramabdi va itlarga qarab:

— Bu ayyor tulkini yaxshilab kaltaklanglar! — deb buyuribdi. Itlar tulkini o'rtaga olib, rosa ta'zirini berishibdi.

— Endi cho'lga haydab yuboringlar uni! — debdi mo'ynoq. — Bo'lmasa, tovuqlarni yeb, pati bilan yana ko'plarni aldaydi bu ayyor.

Shum tulkini cho'lga quvib yuboribdilar.

KASHMIRI

Otgan zamonda bir podshoning go'zal qizi bo'rikan. Shu mamlakatda bir kambag'al dehqon bo'lib, uning ham yolg'iz o'g'li bo'rikan. U podshoning qiziga oshiq bo'lib qolibdi-da, sovchi jo'natibdi. Podsho unga „Dunyoda yo'q hunarni o'rgansa, qizimni beraman“, deb javob beribdi.

Endi dehqon o'g'lini turli hunarlarga o'rgatmoqchi bo'libdi va uni bir kashmirining uyiga olib boribdi, unga shogird qilib beribdi. Kashmiri kishi o'z hunarini birovga o'rgatmas ekan, shogirdlarini o'n kun och qo'yib o'ldirar ekan. Bu yigitni qamayotganda kashmirining qizi ko'rib qolibdi va yigitga otasidan yashirincha yordam berib, otasi bilgan hunarlarni unga o'rgata boshlabdi. O'n kun o'tgach, dehqon kelib o'g'lini olib ketibdi. Kashmiri yigitning o'lmaganini ko'rib hayron bo'libdi. Yigitning payiga tushibdi. Yigit qizdan shunday bir duo o'rgangan ekanki, uni o'qib, bir dumalab, xohlagan narsasining qiyofasiga kira olar ekan. Bir kuni yigit ajoyib tulpor ot bo'libdi, otasi uni bozorga olib borib sotibdi, chol uyiga kelsa, o'g'li ham otasining orqasidan yetib kelibdi. Otasi hayron bo'libdi. Kelgusi bozor kuni yigit katta bir nor tuya bo'libdi, otasi uni yana bozorga olib boribdi, bu safar tuyani bozorda kashmiri kishi ko'rib, yigit ekanini bilibdi-da, uni darrov sotib olibdi, uyiga olib borib so'ymoqchi bo'libdi.

U qiziga:

— Pichoq olib chiq! — debdi. Qiz ham yigitni tanibdi. Uyga kirib pichoqlarni berkitibdi-da:

— Topolmadim, — debdi. Otasi qiziga tuyani berib, o'zi pichoqqa kirib ketibdi. Qiz otasining yo'qligidan foydalanib, tuyani qo'yib yuboribdi. Tuya kaptar bo'lib uchib ketibdi. Qizning otasi bir dumalab burgut bo'libdi-da, uning orqasidan quvlabdi. Ular quvlashib, bir-biriga yetay deganda, yigit baqa bo'lib, suv ostiga yashirinibdi, kashmiri laylak bo'lib, uni axtaribdi, ushlab olay degan ekan, yigit bedana bo'lib uchibdi. Chol qirg'iy bo'lib quvibdi. Nihoyat, unga yetay deganda, yigit podshoning bog'idagi ochilib turgan gullar orasiga kirib, gul bo'lib olibdi, chol qaysi gul yigit ekanini ajrata olmay, bulbul bo'lib sayray beribdi, shu vaqtda podshoning qizi kelib, haligi gulni uzib olibdi-da, otasiga beribdi. Kashmiri darrov musiqachi bo'lib, yaxshi kuylarni chala boshlabdi, podsho juda miriqib, bu kuyni tinglabdi. U kishi shohdan gulni so'rabdi, podsho bermabdi, yana so'rabdi, shoh yana bermabdi. Kashmiri xiralik qilib so'ray bergan ekan, podsho g'azablanib, gulni yerga uribdi, gul qo'noq bo'lib sochilib ketibdi, kashmiri jo'jali tovuq bo'lib, qo'noqni yeya beribdi va yeb tamom qilibdi. Podsho kavushining ichida bir dona qo'noq qolgan ekan, u qo'noq katta olg'ir mushuk bo'libdi-da, haligi jo'jali tovuqni bir chekkadan yeb bitiribdi va bir dumalab odam bo'lib, podshoga ta'zim qilibdi. Podsho yigitning o'rgangan hunariga qoyil qolibdi-da, qirq kecha-yu qirq kunduz to'y-tomosha qilib, haligi yigitga qizini beribdi, shunday qilib yigit murod-maqsadiga yetgan ekan.

KENJA

Bir podshoning uch o'g'li bo'lgan ekan. Kattasi yigirma bir yoshga, o'rtanchasi o'n to'qqiz yoshga, kenjasi o'n yetti yoshga to'lgan ekan.

Bir kun to'ng'ich o'g'il tunda eshikka chiqib qarasam, ikki tomondan yorug' tushayotgan emish. U azongacha uxlamay o'ylabdi. Azonda otasining oldiga chiqib, undan:

— Ota, kun chiqishda va kun botishda yorug' ko'rdim, bu nima? — deb so'rabdi. Otasi:

— Ey bolam, sen so'raydigan narsa emas, — debdi.

O'g'li qo'ymasdan yalinibdi. Otasi:

— Bolam, kun chiqishdagi yorug'lik o'zimizning osmondagi oyimiz. Kun botishdagi esa, kun botish podshosi qizining shu'lasi. U yuzidagi niqobini olib qo'ysa, shu'lasi osmonga tushib turadi. Senga ko'ringan oy o'sha, — debdi. To'ng'ich o'g'il:

— Men o'sha kun botishdagi malikaning oldiga boraman, — debdi. Nihoyat ota javob berishga majbur bo'libdi. To'ng'ich o'g'il ikki xurjunni tillaga to'ldirib, yaxshi otga minib, yo'lga tushibdi. U yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi. Yo'lda bir cholga duch kelibdi.

Chol:

— Yo'l bo'lsin, bolam? — deb so'rabdi.

— Oloy bo'lsin, ol bo'lsin, ota, podshoning qizini olgani ketyapman, — debdi shahzoda.

— Unday bo'lsa, bolam, ostingdagi oting va xurjuningdagi tillalarni menga berib ket! — debdi chol.

— Ota, axir ostimdagi ot va xurjundagi tillaga ishonib ketyapman-ku, — debdi bola.

— Xayr, unday bolsa, ketaver, — deb javob beribdi chol.

Bola yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, kun botish podshosining shahriga boribdi, nihoyat saroyga ham kiribdi. Podsho bolani ko'p izzat-hurmat bilan kutib olibdi. Bola bir hafta podsho o'rdasida mehmon bo'libdi. Podsho qayerdan kelding, deb tag-taxtini surishtiribdi. Bola kelgan shahrini, otasining nomini aytibdi.

Podsho:

— Kelishdan maqsading nima? — deb so'ragan ekan, bola:

— Sovchilikka, qizingizga uylanish uchun keldim, — debdi. Shu so'zni aytishi bilanoq, podsboning bir pahlavoni kelib, bechora bolani ko'tarib, chig'iriq tomon olib ketibdi. Bolani chig'iriqqa tashlab, maydalab o'ldiribdi.

Endi ikki og'iz so'zni o'rtancha og'ildan eshiting: o'rtancha og'il og'asini uch oy kutibdi, darak bo'lmagach, xabar olib kelaman, deb ruxsat olib, u ham yo'lga chiqibdi. Buning boshiga ham og'asining kuni tushibdi. Oradan bir yil o'tibdi. Kenja og'il otasinnig huzuriga kirib:

— Otajon, akalarimdan xabar olaman, — deb javob so'rabdi. Otasi javob bermabdi.

— Axir, yolg'iz sen qolding, o'g'lim. Endi seni ham yo'qotsam, menga podsholikning nima keragi bor? — deb yig'labdi u. Hech ko'ndira olmagandan keyin podsho kenja o'g'liga ham javob berishga rozi bo'libdi. Bola ikki akasi qanday tayyorlik ko'rib jo'nagan bo'lsa, shunday tayyorlanib, yo'lga chiqibdi. Bir necha kun yurgandan so'ng unga ham bir chol uchrabdi. Ular hol-ahvol so'rashibdilar.

Chol bolaga:

— Oustingdagi ot bilan xurjundagi tillani tashlab ket! — debdi. Bola, xo'p, deb otdan irg'ib tushib, bir hovuch tillani cho'ntagiga solib, ot bilan tillani cholga beribdi. Chol bilan xayrlashib, jo'nabdi. Kenja yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi. Bir shaharning chetiga yetib boribdi. Bu shahar kun botish podshosining shahri ekan. Kenja shaharga qanday kiraman, deb turganda qo'y boqib yurgan cho'ponga duch kelibdi. Bola cho'pondan:

— Bu kimning qo'ylari? — deb so'rabdi.

Cho'pon:

— Bular podshoning kundalik ovqati uchun so'yilib turgan qo'ylar, — debdi. Bola cho'ponga:

— Ey cho'pon, kel, ikkimiz kiyimlarimizni almashtiraylik. Sen mening kiyimimni kiy, men sening kiyimlaringni kiyay, — debdi.

Cho'pon:

— O'zing bir podshovachchaga o'xshaysan, meni kalaka qilayotgan bo'lmagin, — debdi. Ammo cho'pon-kenjaning

astoydil aytgan soʻzlariga ishonib, kiyimlarini almashtiribdi. Shunda shahzoda:

— Endi sen kechqurun qoʻylarni qayerga haydab borishni tushuntirib qoʻy, — deb iltimos qilibdi.

Choʻpon:

— Podshoning saroyiga yetganingda, qoʻylarning oʻzi qayerga borishini yaxshi biladi, — debdi. Ikkisi xayrlashib, choʻpon yoʻlga tushibdi. Kenja kechgacha qoʻylarni boqib, kechqurun saroyga haydab boribdi. Kenja u yerda hech kimni tanimabdi. Qoʻlga tushib qolmayin, deb bir teshikdan boshqa tomonga chiqib ketibdi. Bola tushgan joyida katta bir hovuz bor ekan. Shu hovuzning yonida yotib uxlab, tong ottiribdi. Shu joyda bir beva kampir yashar ekan. Kampir suvga chiqib, bolani koʻrib qolibdi. Bola kelishgan, chiroyli ekan. Kampir bolani koʻrib hayron qolibdi va uni uygʻotib:

— Ey bola, kimning oʻgʻlisan, qayerdan kelgansan? — deb soʻrabdi.

Bola kampirga:

— Otam, onam yoʻq, bir yetimchaman, — debdi.

Kampir:

— Unday boʻlsa, menga oʻgʻil boʻlaqol, — debdi.

Bola rozi boʻlibdi. Kampir bolani uyiga olib boribdi. Kampirning uyida bor-yoʻgʻi bir hovuch uni bor ekan, bolaga atala qilib beribdi. Bola atalani ichib boʻlgach, kampirning qoʻliga bitta tilla beribdi. Kampir bozorga joʻnabdi. U allopning oldiga kelib shunday debdi:

— Bolam, mana shu pulimga yarasha un bersang!

— Ona, besh-oltita arava olib keling! — debdi allop. Kampir ishonmay:

— Meni kalaka qilma, o'g'lim, — debdi. Allop kampir ishonmayotganini bilib, aravalarga un ortib beribdi. Shahzoda to'rtta oshiq va bitta soqqa olib, podsho saroyi oldida boshqa bolalar bilan o'ynab yuraveribdi. Bola podsho saroyida bo'layotgan voqealarning hammasidan ogoh bo'lib, polvonning qilmishlarini, kelgan shahzoda va podshovachchalarning chig'iriqda o'ldirilayotganini ko'rib, o'z akalalarining ham shu ko'yg'a tushganini bilib, g'azabi qaynab, payt poylab yuraveribdi. Bola podsho saroyi oldida yurib, ko'p yangiliklardan xabardor bo'libdi. U o'z akalari uchun o'ch olish va malikaga uylanishni ko'nglidan o'tkazib qo'yibdi.

Oradan bir necha kun o'tgandan so'ng Kenja malikaning oldiga chiqish uchun harakat qilibdi. Bir kuni yarim tundan og'gandan keyin bola qiz oldiga chiqa boshlabdi. Bu paytda eshik oldidagi qorovullar, askarlar uxlab yotishgan ekan. Yo'lga bog'lab qo'yilgan yirtqich hayvonlarning hammasi uxlayotgan ekan. Bola qiz oldiga bemalol chiqib boribdi. Qarasa, qizning qirq kanizi ham uxlab qolganmish. Malika o'ng qo'lida sharob, chap qo'lida kabob ushlagancha uxlarkan. Kenja qiz qo'lidagi sharobni ichib, kabobni yebdi. Bola qizning betidan bir bo'sa olib, tezlik bilan orqasiga qaytibdi. Shu payt yirtqich hayvonlar uyg'onib, bo'kira boshlabdi. Askarlar va qorovullar o'q uza boshlabdilar. Qizning qo'lidagi kabob va sharobi g'oyib bo'lganini eshitib, podsho nihoyatda g'azablanibdi.

— Saroyga hech qanday inson bolasi, jonzod kirgani yoʻq, — deb boʻyinlariga olishmabdi qorovullar.

Oradan bir necha kun oʻtgandan soʻng Kenja yana qizning oldiga chiqmoqchi boʻlibdi. Bir kuni yarim kechada yana qiz qoʻlidagi kabobni yeb, sharobini ichib eson-omon oʻz uyiga qaytibdi. Bola yana podsho saroyi oldida odatdagicha oshiq oʻynayveribdi. Saroyda boʻlayotgan yangilik va voqealarning hammasidan xabardor boʻlib yuraveribdi. Yana oradan bir necha kun oʻtgandan keyin Kenja uchinchi marta qizning oldiga chiqishga tayyorlanibdi. Bu kuni qoʻliga mesh olib, saroy darvozasiga kelganda qorovullar va askarlar, yovvoyi hayvonlar yana uyquda ekan. Yigit koʻshkka koʻtarila boshlabdi. Bola qarasaki, hamma kanizaklar uxlab yotibdi. Kenja avval meshni puflabdi, keyin qizning qoʻlidagi kabobini yeb, sharobini ichib, yuzidan bir boʻsa olibdi. Shu payt qiz uygʻonib, bolaning qoʻlidan mahkam ushlab olibdi. Qorongʻida bola qizga:

— Mana bu qoʻlimni ushlang, — deb qoʻli oʻrniga meshning bir uchini ushlatib qoʻyib, oʻzi joʻnab qolibdi. Qiz esa:

— Senmisan mening kabobimni yeb, sharobimni ichadigan, — deb bir siltab tortgan ekan, puflangan mesh koʻtarilib ketibdi. Qiz dod solibdi. Kanizlar, yovvoyi hayvonlar, qorovullar, askarlar uygʻonib, toʻs-toʻpolon boʻlib ketibdi. Podsho hayron boʻlib:

— Odamlar, qorovullar, askarlar uxlaganiga ishonsa boʻladi, yirtqich hayvonlar-chi? Ularning uxlaganiga ishon-

mayman. Qizimning ko'shkiga chiqib, qo'lidagi kabobini yeb, sharobini ichgan qanday odam ekan! — deb g'azablanibdi.

Oradan bir necha kun o'tgandan keyin Kenja kampirdan qimmatbaho ayollar kiyimidan sotib olib kelishni so'rabdi. Keyin shu kiyimlarni kiyib, chig'iriqni aylantiradigan polvonning yoniga boribdi.

— Menga kelgan sovchilarni qayerda va nima bilan o'ldiryapsiz? — deb so'rabdi.

Polvon javob beribdi:

— Malikam, mana bu chig'iriq bilan. Bu chig'iriq sizga sovchilikka kelgan bir necha minglab shahzodalarni chaynab chiqardi, — debdi.

— Qani, men ham bir oyog'imni chig'iriqqa qo'yib ko'ray-chi, qanday bo'larkan, siz aylantirib ko'ring-chi! — debdi Kenja malikadek muloyim gapirib.

Polvon:

— Sizning oyog'ingizni chig'iriqqa qo'ygandan ko'ra, men jonimni berganim yaxshi emasmi? — debdi. — Men oyog'imni qo'yay, tizzamgacha aylantiring, tizzamdan yuqoriroq o'tishi bilan to'xtang, chig'iriqning yirik tishlariga borib qoladi, — deb tushuntiribdi.

Kenja podshoning qizi bo'lib, chig'iriqni aylantira boshlabdi.

Polvonning tizzasiga yetganda:

— Dod, bo'ldi, bas, orqaga qaytaring, — desa ham bola chig'iriqni tezroq aylantiraveribdi. Polvonni qornigacha majqlabdi, keyin tilini kesib olib, ustiga xat yozilgan qog'ozni

qo'yib ketibdi. Xatda shunday yozuvlar bitilgan ekan: „Ey shohim! Qizingizning oldiga — ko'shkka uch marta chiqib sharoblarini ichib, kaboblarini yedim. Uchinchi safar chiqqanimda qizingizning yuzidan bo'sa oldim. Pahlavoningizni chig'iriqqa tortib, tilini kesdim. Endi navbat sizga keldi. Chunki mening ikki akamni va yana qanchadan qancha begunohlarni o'ldirib yuborgansiz“.

Polvonining ahvolini ko'rib, shuningdek, xatni o'qigan podsho juda ham vahimaga tushib qolibdi. Vazirlari:

— Ey podshohim, bir qizingiz deb o'zingiz ham o'lib ketmang! Shaharga jar chaqirtiring. Kimda-kim shu ishlarni qilgan bo'lsa, o'sha odamga qizimni beraman, o'ziga hech qanday jazo bermayman, deb e'lon qiling, — deyishibdi. Podsho rozi bo'libdi. Oradan bir necha kun o'tgach, bola kampir bilan xayrlashib, podsho saroyiga boribdi. U bo'lgan voqealarni podshoga bir boshdan gapirib beribdi. Yigitni qo'lga olmoqchi bo'lgan podsho Kenjaning mardligini ko'rgach, fikridan qaytibdi va to'y boshlashga farmon beribdi. To'yga yo'lda Kenja oltinlari va otini bergan chol ham kelibdi. Kenja malika ko'shkiga chiqayotganda qorovullar va hayvonlarni shu chol sehrlab qo'ygan ekan. To'y o'tgach, Kenja malika va sehrgar chol bilan kanizlar va navkarlar kuzatuvida ona shahriga yo'l olibdi.

ILONNING ISHI ZAHAR SOLMOQ

Bir cho'pon daladan qaytayotganda katta ariqning narigi yog'idagi to'qayga o't ketganini ko'ribdi. Bir vaqt suv bo'yiga kelib qarasa, qamish ichida bir katta ilon vishillab kuyib ketayotgan emish. Cho'ponning unga rahmi kelibdi, qo'lidagi uzun tayoqning uchiga xaltani boylab ilon tomonga uzatibdi. Ilon jon holatda o'zini xaltaga uribdi, cho'pon xaltani tortib olib, og'zini ochibdi, ilonni yerga tushiribdi. Shu payt ilon cho'ponning oyog'iga chirmashib olibdi.

Cho'pon hayron bo'lib:

— Nima qilmoqchisan? — deb so'rabdi.

Ilon:

— Men seni chaqaman, — debdi. Cho'pon:

— Men yaxshilik qilib, seni o'limdan qutqardim, senga yaxshilik qilgan odamni chaqasanmi? — debdi. Shunda ilon:

— Men bilmayman, mening vazifam chaqish, zahar solish, menda bundan boshqa hunar yo'q, — debdi. Cho'pon:

— To'xta, bo'lmasa, birorta odamdan „yaxshilikka yaxshilikmi yoki yomonlikmi?“ deb so'rayman, u nima desa, o'shanga qarab ish tutamiz, — debdi.

Cho'pon yo'lda davom etibdi. Ilon esa cho'ponning oyog'iga chirmashib ketaveribdi.

Yo'lda o'tlab yurgan bir oriq sigir duch kelibdi.

— Ey, sigir, yaxshilikka yaxshilikmi yoki yomonlikmi? — deb so'rabdi cho'pon. Sigir javob beribdi:

— Albatta, yaxshilikka yomonlik. Men yoshligimda har kuni uch mahal sut berardim. Xo'jayinim yaxshi ko'rar edi. Endi men qaridim, sut bermay qo'ydim, oriqladim. Ertaga meni qassobga sotish uchun bozorga olib boradilar, — debdi. Shunda ilon:

— Ana, mening aytganim to'g'ri chiqdimi?! Endi seni chaqaman, — debdi. Cho'pon:

— Yana bir so'raymiz, keyin chaqsang, mayli! — debdi.

Ular yo'lda bir olma daraxtiga duch kelishibdi. Olma daraxtining shoxlari singan, tagi to'la tosh, kesak ekan.

Cho'pon olma daraxtidan so'rabdi:

— Ey daraxt, yaxshilikka yaxshilikmi yoki yomonlikmi?

— Ey do'stlar, albatta, yaxshilikka yomonlik, masalan, meni oling, yoshligimda ko'p meva berar edim, o'tgan-ketgan odam tosh otib, bolalar ustimga chiqib, shoxlarimni sindirib, shu ahvolga solishdi. Endi meni kesib o'tin qilishmoqchi. Bu yaxshilikka yaxshilikmi? — debdi daraxt.

Ilon:

— Ana, eshitdingmi, endi chaqaman, — debdi.

Cho'pon:

— Yo'q, yana biror kimsadan so'raylik, — debdi.

Yo'lda ketishayotsa, bir tulki uchrabdi.

— Hoy, tulki, to'xta, bizlar sendan bir savol so'ramoqchimiz? — debdi cho'pon. Tulki to'xtab qarasa, bir katta ilon

odamning oyog'iga chirmashib, „chaqaman“ deb yopishib turgan emish.

Tulki:

— Nima gap? — deb goh ilonga, goh cho'ponga qarabdi.

Cho'pon so'z boshlabdi:

— Ey, tulkivoy, men mana bu ilonni o'limdan qutqarib qolgan edim. Endi esa u meni chaqmoqchi, shu ham insofdanmi? — debdi.

Tulki:

— Qanday qilib uni o'limdan qutqarding? — deb so'rabdi.

— To'qayga o't tushgan edi. O't ichida ilonni ko'rib rahimim keldi, bir yog'ochning uchiga mana bu xaltani bog'lab, ilon tomon uzatdim, u xaltaga kirdi, tortib oldim, — deb javob beribdi. Shunda tulki qah-qah urib kulib yuboribdi, cho'ponga:

— Shu kichkina xaltaga katta ilonning sig'ganiga men hayron bo'lib, kulib yubordim, — debdi. Ilon:

— Unga men sig'dim, — debdi. Tulki:

— Bo'lmasa, yana xaltaga tushib ko'r-chi, sig'armikansan yoki yo'qmi? — debdi. Ilon maqtanib:

— Mana, ko'r, men sig'aman, — deb cho'ponning xaltasiga kiribdi. Tulki cho'ponga ko'zini qisib:

— Xaltaning og'zini mahkam bog'la, ko'tarib, aylantirib yerga ur! — debdi. Cho'pon tulkining aytganini qilib, ilondan qutulibdi. Yana o'z yo'liga ravona bo'libdi.

MUNDARIJA

Opa-uka	3
Cho'loq bo'ri	8
O'tinchi chol	13
Bola — podshodir	39
Podachining qizi	40
To'qqiz dangasa	49
Dunyoda yo'q hunar	58
Qirq kuyov	62
O'ynang, kuchugim, o'ynang!	73
Nurilla boyvachcha	79
Yetti ahmoq	88
Sunbul bilan Gul	89
Boyvachcha bilan pari	105
Farhod va Shirin	125
Shum tulki	128
Kashmiri	130
Kenja	132
Ilonning ishi zahar solmoq	140

Adabiy-badiiy

DUNYODA YO‘Q HUNAR

O‘zbek xalq ertaklari

Muharrir	<i>Dildora Arzikulova</i>
Badiiy muharrir	<i>Shavkat Ilhomov</i>
Texnik muharrir	<i>Nodira Ahmedova</i>
Kichik muharrir	<i>Zilola Mahkamova</i>
Musahhih	<i>Miryusuf Mirsolihov</i>
Sahifalovchi	<i>Shahboz Sirojiddinov</i>

«O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi»

Davlat ilmiy nashriyoti

Toshkent – 2018

Nashriyot litsenziyasi AI № 160, 14.08.2009 y.

Bosishga 05.09.2018 y.da ruxsat etildi.

Qog‘oz bichimi 70x90 $\frac{1}{16}$. Ofset qog‘ozi.

«Minion Pro» garniturasida ofset usulida bosildi.

Shartli bosma tabog‘i 10,53. Nashriyot-hisob tabog‘i 5,8.

Adadi 10 000. Buyurtma raqami 2040. Shartnoma № 67–18

«O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi»

Davlat ilmiy nashriyoti.

100011, Toshkent sh., Navoiy ko‘chasi, 30-uy.

«Credo Print Group» MChJ

Kitob fabrikasida chop etildi

Toshkent sh., Bog‘ishamol k. 160.

www.credoprint.uz